

# **P ř e r o v**

## **Střípky z historie I.**

**z archivních materiálů**

**zpracoval**

**Jiří Rosmus**

**Pro vlastní potřebu a pro zrakově postižené , kteří se zajímají  
o historii Přerova materiály jsou postupně doplňovány proto  
není dodržena časová postoupnost .**

**Texty jsou zpracovány volně proto může dojít k nepřesnostem.**

## **Přerov za doby Velké Moravy**

### **Z knihy Přerovsko město i hejtmanství 1893**

**František Bayer – redaktor Bibliotéky pedagog. Klasikův v Přerově**

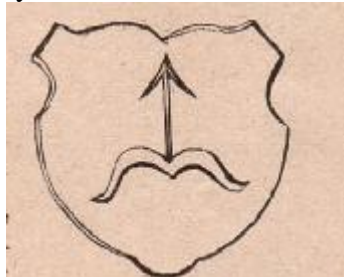
První slovanský stát založil Slovan Sámó jenž v r.623 vypudil divoké a loupeživé Avary ze zemí slovanských.Za to byl zvolen králem. Stát byl ohraničen na západě Šumavou , na sever sahal daleko přes Sudety, na východě k Tatrám a na jihu až do Štýrských Alp. Ale po jeho smrti 658 se říše rozpadla.Velmi se to dotklo Moravanů kterým začal vládnout Karel Velký. Ale později za vlády jeho syna Ludvíka Pobožného se vymkla z za závislosti franské.

Povstal mezi Moravany kníže Mojmir I zakladatel první křesťansko slovanské, moravské monarchie. Hlavou obcí moravských byl Velehrad kde Mojmirovi měli své sídlo.

Ale v r.846 se velkou silou obořil na Moravu Ludvík Němec a sesadil Mojmíra I , synovce jeho Rostislava povýšil na stolec knížecí. Rostislav se neustále vzpíral německé nadvládě. Rostislav v roce 863 vypravil poselství k cařhradskému dvoru s prosbou aby císař Michal v dorozumění s kurijí papežskou Moravanům zapůjčil misionáře. A Michal Rostislavově prosbě a vybral dva pravé vyvolence Páně, Konstantína a Metoděje ze Soluně. Vytvořili slovanský jazyk při cestách po Moravě byli všude velmi dobře přijímáni. Metoděj byl později vysvěcen biskupem. Sv. Metoděj byl ustanoven moravským biskupem.

Za panování knížete Rostislava byl Přerov velký jako Brno,Podivín, Nitra Břetislav a jiné velkým městem a hradem přepevným a sídlem moravského hrdiny a vojevůdce Saula. Tehdy prý se zúčastnil turnajů na Velehradě silák Bulhar spousta mu v soubojích podlehl ale Saul ještě mladiství jej porazil, vrchní ret a vousy mu srazil a za to obdržel jméno „Odrívos“ a na štít znak vrchní ret a vousy prořatý šípem hrotem vzhůru obráceným. Podobný erb měli později moravští páni z Kravař.

Odrívos vojvoda na Přerovsku se prý zúčastnil válek Rostislavových a Svatoplukových s Franky a velmi se proslavil. Dožil se vysokého věku a dočkal se i pádu říše Velko-Moravské. Maďaři vpadli do Moravy podmanili Mojmíra II, Svatopluka a Svatobore, syny Svatoplukovi . Zpustošili Velehrad a zapálili Přerov. Přitom jeden z Maďar unesl jedinou dceru Odrívousovu Slatinu, kterou osvobodil polský šlechtic Petr z Radkova. Podle pověsti se osvobozená i osvoboditel na místě zasnoubili a na znamení si dali po půl prstenu který Petr rozřal.. A zatímco Petr Maďara ze zbroje vysvlékal stála Slatina o samotě v lese, přiblížil se k ní kolem jedoucí Božena syn Vyšeborův a na Přerov ji zavezl. Vzhledem k tomu, že Petr dlouho nepřijížděl chtěl ji Božata za ženu. Ale v den svatební se Petr dostavil a Slatinu za ženu dostal. Získal nový erb ze znamením půl prstene. Na to Petr prodal Přerov a odstěhoval se do Polska. Později kolem r.1200 bylo na Moravě okolo 19 žup mezi nimi i Přerovská



znak Odrívose

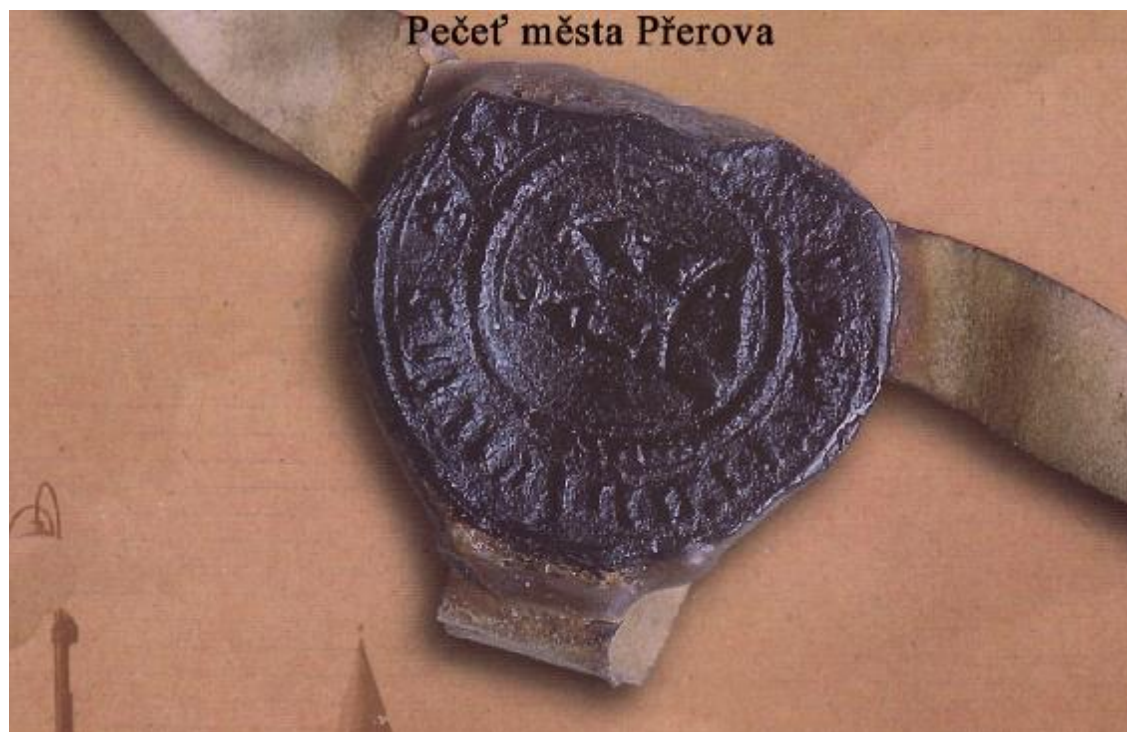
## **Původ jména Přerov není přesně znám.**

**Jeden** z nejvíce uvádějících pochází z Hájkovy Kroniky české byl založen dvůr a dal mu jméno Přerov tj. první hrob, tento výraz se ale vztahuje k Přerovu v Čechách. Tento výraz použil i **Jan Blahoslav** ve své **Gramatice** (1551-1571) psal : Rov, staroslovanské slove, hrob my říkáme odtud Přerov u řeky Bečvy, jako by řekl první hrob. Slavný hrob u města tu nad Předmostím .Ale v té době ještě nebyly upřesněny v Předmostí nálezy.

**Druhé** vysvětlení dle Bartoloměje Paprockého koncem 16. století ve svých pracích původ žerotínského rodu který se odvozoval od rodu Rurikovců při rodinných rozporech uprchl první syn v.r.971 do míst dnešního Přerova zde mu zemřelo prvorozené dítě a po uložení do hrobu toto místo nazval Přerov.

**Třetí** vysvětlení je dle moravské typografie Řehoře Volného z r.1835 je, že v dávnověku se rozhodl jeden urozený Slovan že přerube prales mezi řekami , jakmile se dostal k řece založil zde město které nazval Přerub od tohoto se odvíjí Přerov.

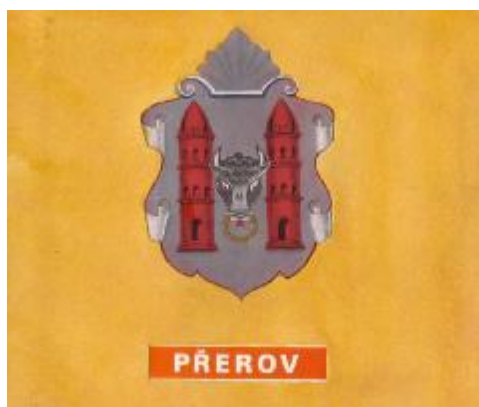
## **Městská pečeť , prapor a znělka měst**



**Město potřebovalo pečeť** k právnímu ověřování listin a vydávání dokumentů. Nejstarší známá pečeť pochází z roku 1489. Na znaku o průměru 28mm jsou dvě věže. Teprve v r. 1512 na základě listiny krále Vladislava je uprostřed zubří hlava podobný reliéf na průčelí staré radnice (nyní sídlo Městské policie na nám T.G. Masaryka )datované r.15 70. Tomuto znaku se všila přezdívka „ přerovské brejle.



Přerovské brýle - kamená deska na radnici se znaky pána Vratislavaz Perštejna, jeho ženy Manrique de Lara a města



Rozvržení znaku je trošku odlišné ve tvaru věží . Podoba znaku se nachází na soše svatého Josefa před farou. Barva znaku je dle stanoviska Zemského archivu v Brně z roku 1915 a to bílé pole a dvě červené zlatem zdobené věže. Současný znak se užívá dle používání městských znaků v české republice z roku 1985.

### Znělka

V roce 1945 vypsal Místní národní výbor soutěž o znělku města Přerova. První místo získala skladba Oldřicha Placar nazvaná Bečva. Vítěznou skladbu nahrála Moravská filharmonie.

### Majitelé přerovského panství

1401-1405	Zdeněk Lukovský ze Šternberka (v zástavě)
1412	Přerov zastaven neznámému šlechtici
1413-1421	Milota z Tvorkova (v zástavě)
Poč. 30. let 15 st.	
- do r. 1436/7	Vok ze Sovince (v zástavě)
1439-1431	Vilém Puklice z Pozořic (v zástavě)
1440-1442	Boček Puklice z Pozořic (v zástavě)
1442-1464	Jan Tovačovský (v zástavě)
1465-1470	Ctibor Tovačovský z Cimburka (v zástavě)
1470-1475	Albrecht Kostka z Postupic (v zástavě)
1471-1475	Vaněk Šatný z Ještědu (v zástavě)
1475-1521	Vilém z Pernštejna (do r. 1487 v zástavě)
1521-1548	Jan z Perštejna
1548-1552	Jaroslav, Vratislav a Vojtěch z Pernštejna
1552-1582	Vratislav z Pernštejna

1582-1585	Jan a Maxmilián z Pernštejna
1585-1594	Jan Manrique de Lara
1594-1596	Jan z Pernštejna
1596-1598	Fridrich ze Žerotína
1598-1636	Karel starší ze Žerotína
1638-1659	Baltazar ze Žerotína
1659-1669	František Ludvík ze Žerotína
1670-1688	Karel Jindřich ze Žerotína
1690-1695	Karel Julius Sedlnický z Choltic
1695	Gottlieb hrabě Windischgratz, po jeho smrti
25. 12. 1695	poručníci nezletilých dětí
1709-1732	Leopold Jan Viktorín hrabě Windischgratz
1732-1745	Jan Vincenc Zelecký z Počenic na Věchovicích
1745-1762	Amand Antonín svobodný pán Petřvaldsky
z Petřvaldu	
1762-1763	Bernart svobodný pán Petřvaldsky z Petřvaldu
1763-1766	Josef hrabě z Khuenburgu
1766-1774	Arnošt svobodný pán Petrasch .
1774-1780	František Josef svobodný pán Petrasch
1780-1795	Hyacint svobodný pán z Brettonu
1795-1824	Antonín hrabě Magnis
1824-1848	Vilém hrabě Magnis

### Starostové města

1850-1853	Lazar Gross
1853-1855	Josef Doležel
1855-1861	Karel Vyhnánek
1861-1866	František Kramář
1866-1873	Josef Dostal
1874-1883	Jindřich Matzenauer
1883-1889	MUDr. František Skácelík
1890-1896	František Štěpka
1896-1910	František Tropper
1910-1913	MUDr. Donát Tichý
1913-1919	JUDr. Matouš Havránek
1919-1923	Ing. Josef Vdolek
1923-1927	PhDr. Karel Bořecký
1927-1931	Ing. Josef Vdolek
1931-1938	Richard Kleiber
1938-1939	František Lančík

### Předsedové národního výboru

1945	Dr. Ing. Jiří Kárný
1945-1947	JUDr. Jaromír Možíš
1947-1950	Ing. Vojtěch Černík
1950-1957	Břetislav Nedbal
1957-1962	Zdeněk Vychodil
1962-1964	Oldřich Harašta
1964-1969	Karel Rosmus
1970-1981	Ladislav Jambor
1981-1990	Milan Staffl

## Starostové města

1990-1998 JL Dr. Petr Důtko  
1998-2006 Jindřich Valouch  
2007 - Lajtoch

### Vývoj počtu domů a obyvatel Přerova do r. 1975

Dle údajů lze stanovit počet obyvatel a jeho pohyb v 17. a 18. století jenom odhadem. V době lánové vizitace v roce 1675 se nacházelo v Přerově a na jeho předměstích 296 obydlených domů (bez 11 židovských), v nichž bydlela nejméně jedna rodina, někdy i více. Některé rodiny podruhů bydlely v panském či obecním stavení. Při průměrné početnosti rodin 5-6 členů by měl Přerov v 2. polovině 17. století 1 500-1 650 obyvatel. V dalších letech se stav mírně zvyšoval a v polovině 18. století při prováděném soupisu obyvatelstva v roce 1754 bylo v Přerově zjištěno 369 domů a řada chalup. Počet obyvatelstva se zvýšil o 350-450 osob a přesáhl hranici 2 000.

Roku 1763 měl Přerov 2 211 obyvatel (od 15 let), tj. 6 kněží, 4 šlechtici, 1 královský úředník, 2 panští úředníci, 195 sluhů, 634 měšťanů, 603 řemeslníků, 756 sedláků, 10 žebráků, a to v 319 domech.

V roce 1771 žilo v Přerově 1 718 dospělých křesťanského vyznání a 494 dětí - celkem 2 212 obyvatel (kromě Židů, kterých bylo asi kolem 60-70). Byli uvedeni pouze katoličtí obyvatelé, kategorie dětí znamená ty, které dosud nebyly u svatého přijímání, asi do 12 let. Počtem obyvatel patřil Přerov k největším moravským městům, Lipník měl v té době 2 069 obyvatel, Hranice 1 748 dospělých a 514 dětí, celkem 2 262, Kojetín 1 817, Holešov 2 111, Kroměříž 2 775, Prostějov 3 315.

Roku 1755 vyšel patent, kterým se nařizovalo pořádat soupis obydlených domů na panstvích, statcích a v městech. V Přerově byl soupis dokončen 22. 9. 1755. Podle toho zde bylo 344 obydlených domů, nebyly zahrnuty městská palírna s hostincem, městský dům mýtný, světnice pro městské zřízence jako sluhy, biřice, ponocné, hlídače, porybného a některé světnice k stodolám přistavěné.

Podle konskripce z roku 1791 žilo v Přerově 600 rodin křesťanských, tj. 2 658 obyvatel, 60 rodin židovských, tj. 230 obyvatel, domů se zde nacházelo 438.

### Přerovské pomístní názvy

V období feudálního řádu byly vsi zemědělců majetkem šlechticů, klášterů, církve později i měst jimiž poddaní odváděli různé dávky naturální i peněžní. Vrchnost měla o některé pozemky, louky, lesy a pastviny velký zájem a proto je pojmenovali různými názvy aby nedošlo ku sporům o kterou dávku jde.

Některé pomístní názvy se udrželi až do dnešních časů v Přerově. Nejstarším doloženým pomístním názvem pro přerovské pole jsou *Chmeliska*. Byla dvojí jedna byla u Bečvy poblíž silnice do Henčlov, druhá pod *Bobroviskami* v místech dnešního letiště. Jsou doložena věnováním markrabího Jošta z 7.6.1386 městu Přerovu. Název pochází od pěstování chmele na Přerovsku.

Zajímavou historii má také pomístní název *Markrabina*, pole ležící mezi Přerovem, Bouchořem a Lověšicemi. Bývala to kdysi dávno louka, kterou věnoval moravský markrabí Přerovu. Tehdy byl Přerov městem královským. Později když se stalo město poddanským v držení Viléma z Pernštejna, prodává Vilém louku *Markrabinu* svým

lidem v Přerově dne 21.12.1512. A tento název se používá dodnes. Lidová pověst spojuje se jménem historii kolem *hanáckého krále Ječmínka z Chropyně*.. Když prý prchala matka Ječmínka před svým rozhněvaným manželem k Přerovu ukryla se v dozrávajícím ječmenu v místech Markrabiny, kde se ji narodil syn Ječmínek.

Poblíž města mezi dnešní Šířavou a tratí do Břeclavi se prostíralo pole *V opletách*. Bylo opleteno plotem z vrbového proutí, aby dobytek který tudy byl hnán na pastvu nepoškodil úrodu. Dnes je již pozemek zastavěn.

V samém sousedství se táhlo pole *Trávník*. Výraz pro pastviska v našem kraji. Později když se u nás začaly zakládat cukrovary přeměnily rolníci pastviny na pole aby získali co nejvíce půdy pro pěstování cukrovky.

Poněkud dále k Lověšicím se rozkládaly *Padělky od Lověšic* jednalo se pravděpodobně o díly nebo podíly polí pro jednotlivé rolníky.

Hned za předměstím Šířavou vedle cesty do Želátovic bývalo pole *Svisle*. Bylo zastavěno a zůstal jen název ulice. Název vznikl snad proto že pole se táhlo svisle po svahu od dnešního hřbitova.

Dále k Želátovicím se prostíralo úrodné pole *V černým*. Jako saze černá byla zem a ta polí název. Poněkud dále pak *Padělky v černým*. Hned vedle se prostírají *Lance*. Lance jsou od slova lán. Lán byla stará česká plošná míra o nestejně velikosti jednalo se asi o 18-23 ha. vrchnost je dávali do užívání poddaným. Je nožné že rozdělením přerovského lánu vznikly lance.

Dále k Újezdci se rozkládá návrší *Tmeň*. V některých listinách také *Tmáň*. Tak se nazýval les Tmavý, a od toho název. Tento zeměpanský les daroval markrabí Jošt 7.6.1386 Přerovu. Les byl později přeměněn na pole . Pod kopcem je role *Pod Tmeněm*.

Mezi Bouchořem a Plučiskami bývali kdysi louky zavlažovány potokem Lukavcem. V dávných dobách kdy nebylo nouze o křoviny hlavně vrby a olše podél potoka, žili tu hojně bobři. Po nich dostala louka později pole jméno *Borovisko*. Mezi nimi a Chmelisky se prostírala polní trať se jménem *Kolečko*.

Na západ od Přerova k Dluhonicím býval rybník s mocnými hrázemi poblíž nich se táhlo pole *Pod hrází*. Rybník byl rozsáhlý a sahal až k návrší nedaleko Předměstí. Císař Josef II dal rybník vysušit . Zůstal jen název pro pole v těch místech *Rybník*.

Za povšimnutí stojí i název *Novosady* pole proměněná na sady. Dále *Tratidla* prý tu býval rybník v němž se voda tratila.

Na stranu k žebračce má ulice *Kopaniny* pojmenování po poli jež tu bývalo. Dnes už byly zastavěny i malé zbytky které zde byly ještě v 60-tých letech minulého století z dřívějšího honu, který obdělávali a kypřily ručně , nejvíce motykou . A protože jen kopali dostalo role

jméno *Kopaniny*. Na východ od Přerova je les *Žebračka* .Název je doložen z14. století kdy jej listinou 7.6.1386 věnoval markrabí Jošt Přerovu. Proč byl tak pojmenován se přesně neví snad si Přerované les u markrabího vyžebřali. Poblíž je Malá Žebračka.

Za Bečvou na straně k dnešní nemocnici stávala socha sv. Jakuba po níž dostalo okolní pole pojmenování *U sv.Jakuba*. Dále pak patřilo do přerovského katastru pole *Svárov*, které zapříčinilo mnoho svárů.

## Faráři

Ze zmínek v jednotlivých listinách jsou známa tato jména přerovských farářů:

**1234 Gerard**

**1331 Petr z Wokinstadu**

**1331 Petr z Bílovce**

**1561 - 1563 Jeroným**

**1566 Jakub Žežule**

**1570 Jan Pražský**

**1571 Adolf**

**1578 Stanislav**

**1580? - 1586 Martin Boleslavský**

**1593 Křištof**

**1616 Sartorius**

**1624 Pavel Kubicius**

**Od obnovení přerovské fary v roce 1629 byli faráři tito:**

**1. Jan Tančík 19.10.1629 - 1643**

Spravoval také faru v Předmostí. Snažil se přerovské luterány obrátit zpět ke katolictví, ale s malým úspěchem. Přerovskému kostelu daroval roku 1631 stříbrné ciborium, začal znovu psát matriky.

**2. Adam Bartíček 1651 - + v květnu 1653**

Mírnost, se kterou přistupoval k přerovským, se mu nevyplatila - vysloužil si roku 1652 důrazné pokárání od konsistoře a pokutu 12 zlatých.

**3. Fridrich Ausschwitzer 2. června 1657 - 1667**

První přerovský děkan. Za něho byl na věž kostela zavěšen nový zvon. Pro stálé neshody s městskou radou na přerovskou faru rezignoval.

**4. Adam Alois Tačín 1. října 1667 - září 1673**

Farář a děkan. Protože byl jmenován žerotínskou vrchností bez souhlasu města, odmítli mu přerovští dohodnuté platy. Nakonec byla nad vzbouřenou městskou radou 22. prosince 1671 vyslovena exkomunikace. Přerovští se obrátili přímo k císaři, který jim však 16. ledna 1672 přikázal bez prodlení dlužnou částku zaplatit a současně si vyžádal doklady k posouzení oprávněnosti požadavku na patronátní právo. Exkomunikace byla po zaplacení dluhu koncem března 1672 odvolána, ale vztah města a faráře se nijak nezlepšil. Proto na přerovskou faru rezignoval.

**5. Anastasius Ignác Kolnovský 26. září 1673 - + 11. června 1688 v Přerově**

Farář a děkan. Při generální vizitaci 13. srpna 1682 se mu podařilo na přímluvu vizitátora Jana z Bragnerie konečně dosáhnout dohody mezi vrchností, farou a městem, takže 10. května 1683 se městská rada zavázala v novém Transactions-Instrumentu dávat faráři kromě obvyklých naturálií stálý roční plat 150 zlatých moravských a příspěvek 50 zlatých na vydržování kaplana a přispívat na údržbu kostelů a farního stavení.

**6. Jan Anastasius Tichý 23. června 1688 - + leden? 1696 v Přerově**

Farář a děkan. Ke kostelu přistavěl v roce 1692 kapli sv. Josefa a založil při ní Bratrstvo sv. Josefa, jehož hlavním posláním bylo prohloubení náboženského života ve městě. 5. května 1695 posvětil nový farní hřbitov u dnešní Palackého ulice.

**7. Jan Komorník 27. února 1696 - 28. října 1698**

Farář. Pro stálé neshody s městskou radou, která neplnila své závazky, raději na přerovskou faru resignoval.

**8. Daniel Křechký 24. listopadu 1698 - 2. října 1705**

Farář a děkan. Přerov opustil pro bídny poměry.

**9. Jan Pěstínek 2. října 1705 - + 4. prosince 1709 v Přerově**

Farář a děkan. Ve své poslední vůli z roku 1708 odkázal celý svůj zbylý majetek na zvětšení kostela sv. Michala na Šířavě.

**10. Pavel Josef Kučera 1709 - + 1. března 1718 v Přerově**

Farář a děkan. Přežil v Přerově nejúděšnější katastrofu přerovských dějin, kdy město prakticky vymřelo morem. Řada nesouvisejících písmen na morovém sloupu sv. Josefa je zkratkou jeho jména a titulu. R. 1718 založil fundaci na prosebné procesí o svátku sv. Josefa a litanie.

**11. Jiří Josef Doležel 13. dubna 1718 - + na jaře 1727 v Přerově**

Farář a děkan. Od základu přestavěl kostel sv. Michaela na Šířavě a sám jej benedikoval, pak zahájil přestavbu kostela sv. Vavřince. Dostavěl však pouze jeho hlavní věž.

**12. František Antonín Nedomann 28. dubna 1727 - + 19. srpna 1765 v Přerově**

Farář a děkan. Latinsky se podepisoval Franciscus a Nedomann. Dokončil přestavbu farního kostela, farní budovu postavil prakticky v dnešní podobě, prosadil stavbu nové farní školy v Bratrské ulici. Obnovil Bratrstvo sv. Josefa a roku 1730 dosáhl prohlášení oltáře sv. Josefa v nové kapli za *altare privilegiatum*. Také byl literárně činný. Zachovala se kniha *Denice šťastnějšího dne předchůdce, to jest v rozličných ctnostech a pobožnostech cvičení*, vydaná v Olomouci roku 1736 a spisek *Svaté jednání*, vydaný v Trnavě roku 1746. Svým farníkům věnoval stať *Poznamenání rozličných nemocí, v kterých někteří svatí a světice Boží postaveni byli*, aby připomenul, že ani svatí nebyli vždy uchráněni bolesti a utrpení.

**13. Josef Antonín Gruner 13. října 1765 - 1774**

Farář a děkan. Jediný rodilý Němec mezi přerovskými faráři. Pokoušel se docílit nedělního klidu, totiž aby se v době nedělních a svátečních bohoslužeb kolem kostela čile neprodávalo, zejména v masných krámech. Také chtěl z vyhořelého kostela postavit aspoň kapli sv. Marka, ale nezískal povolení konsistoře. Odešel do Švábenic.

**14. Cyril Skočovský 14. března 1774 - + 12. října 1810 v Přerově**

Farář a děkan, doktor teologie. Dal důkladně opravit kostel sv. Michaela a v jeho průčelí postavit dnešní věž. Farní kostel mu vděčí za nádhernou pozdně barokní výzdobu, bohužel se nezachovaly původní Maulpertschovy oltářní obrazy, ani kostelní nádoby, které muselo být v březnu 1810 odevzdáno k mincovním účelům. Oba kostely také dostaly novou krytinu, farní břidlicovou a šířavský šindelovou.

### **15. František Zubek 12. října 1810 - + 26. prosince 1840 v Přerově**

Farář a od roku 1815 děkan. Do Přerova přišel v roce 1794 jako novokněz, od 20. března 1809 byl za nemocného staříčského děkana jmenován administrátorem a po jeho smrti byl 5. prosince 1810 na přerovskou faru investován. Vynikal jako horlivý a láskyplný katecheta a vychovávatel školní mládeže.

### **16. František Navrátil 10. března 1841 - + 9. března 1866 v Přerově**

Celý svůj kněžský život strávil v Přerově, ihned po vysvěcení byl 16. prosince 1816 jmenován prvním kaplanem přerovským. Od roku 1837 vedl farnost *in temporalibus* a po smrti děkana Zubka se stal zdejší farářem. Roku 1849 byl jmenován děkanem, později arciknězem a roku 1860 pro své zásluhy papežským čestným komořím - snad prvním *monsignorem* na Moravě, který nebyl šlechtického původu. Vlastenecký kněz a cyrilometodějský horlivel musel překonávat řadu potíží, které plynuly z jeho lidumilnosti a zaníceného češství, například když roku 1831 organizoval pomoc při cholerové epidemii či roku 1848 vehementně protestoval proti poněmčování přerovských škol, nebo když po cyrilometodějském miléniu 1863 začal psát matriky a úřední přípisy česky a angažoval se v nejrůznějších *slovanských* spolicích, jako byl např. pěvecký spolek Přerub.

### **17. Arnošt Vychodil 20. června 1866 - + 18. května 1882 v Přerově**

V Přerově působil jako kaplan od 29. ledna 1851. Zasloužil se o stavbu kláštera Školských sester a stal se v roce 1854 jejich prvním duchovním správcem. Ještě jako kaplan dovedl roku 1865 stavbu kláštera na Šířavě ke zdárnému konci. Farářem se stal v době prusko-rakouské války a následující epidemie cholery. Klášter a kostel na Šířavě musel postavit znovu po požáru města roku 1868, sám prý chodil s kabelou vyprošovat příspěvky na stavbu a na kostele sám pracoval. Byl jedním z těch, jimž vděčí za svůj vznik přerovské české gymnázium, které se podařilo otevřít 1. října 1870.

### **18. Kajetán Sláma 15. listopadu 1882 - + 21. listopadu 1901 v Přerově**

Farář a od roku 1888 děkan. Farnost tehdy tvořily už jen město Přerov, Újezdec, Kozlovice a Želátovice. Roku 1898 dal opravit zvenčí i zevnitř farní kostel, a dal jej nově vymalovat zvenčí i uvnitř. Prosadil rozšíření klášterní dívčí školy o měšťanku a stavbu nové školní budovy. Byl příznivcem nové politické Katolické strany národní, která měla v Přerově 14.9.1896 první valný sjezd (v roce 1919 se z ní stala Československá strana lidová).

### **19. Ignác Zavřel 9. dubna 1902 - 9. dubna 1918**

V Přerově působil od 2. června 1881 do listopadu 1895 kaplan a exhortator gymnasia. Viceděkanem se stal 2. května 1914 a děkanem 17. července 1916. Jako katecheta sestavil na žádost ředitele gymnázia Jakuba Škody kancionálek pro mládež *Dítka zbožná*, vydaný roku 1883, který dosáhl velké obliby. Roku 1885 založil v Přerově Mariánskou družinu. Jeho první akcí jako přerovského faráře bylo založení Jednoty pro rozšíření chrámu Páně sv. Vavřince. První - a bohužel poslední - etapou tohoto rozšíření se stala stavba kaple Božího Hrobu v roce 1903. V letech 1910 - 12 řídil generální opravu kaple sv. Jiří a dal do kostelů zavést tehdy nejmodernější elektrické osvětlení. Do farního kostela dal zhotovit malovaná okna a velké sochy svatých na bočních oltářích. Také opravil farní budovu, v níž se propadaly stropy, a dal do ní zavést vodovod a elektřinu. Uspořádal farní archiv a založil Pamětní knihu. Během deseti let dokončil také opravy všech kaplí a křížů ve farnosti. Dosáhl schválení české větve

Školských sester a roku 1917 byla v Přerově první česká obláčka. Přivedl do Přerova sestry Dominikánky, jimž umožnil postavit klášter na Velké Dlážce, a zamýšlel také uvést do svého domu ve Škodově ulici mužský řád lazaristů a vybudovat tam *Útulnu* pro starce. Válka tento úmysl zhatila. Pomník padlých u farního kostela dal v roce 1918 také postavit on.

#### **20. František Přidálek 1. ledna 1919 - + 22. července 1942 v Přerově**

Přišel do Přerova v roce 1902 jako osobní kooperátor a katecheta. Když bylo po válce vráceno patronátní právo městu Přerovu, zvolil jej 6. prosince 1918 obecní výbor města Přerova novým farářem. Slavnostně byl uveden do úřadu 9. února 1919. Pro farní a šřavský kostel dal roku 1924 ulít nové zvony místo odebraných, a ještě se dožil dne, kdy i tyto zvony byly v roce 1942 zabaveny. K svatováclavskému miléniu byl farní kostel opraven a nově vymalován podle návrhu Jano Köhlera, který sám namaloval obraz sv. Václava v presbytáři.

#### **21. Josef Složil 15. listopadu 1942 - 30. září 1949 zatčen a uvězněn**

Farář a od 4. května 1944 děkan. Do Přerova nastoupil jako kooperátor 1. března 1920. V roce 1936 byl vyznamenán právem nosit děkanský límec a roku 1939 jmenován konsistorním radou. Formálním důvodem jeho zatčení bylo *nepřátelství k lidové demokratickému zřízení*. Z vězení se 18. listopadu 1952 vrátil zubožený, předčasně zestárlý člověk. Až do své smrti 18. prosince 1973 zůstal formálně přerovským farářem, i když v Přerově nesměl působit.

#### **22. Josef Veselý 30. září 1949 - 29. června 1950 zatčen a uvězněn**

Administrátor. Přišel do Přerova 1. října 1945 na místo prvního kooperátora. Pro čtení pastýřských listů byl potrestán a později obviněn z *nepřátelství k lidové demokratickému zřízení*. Po propuštění z vězení 1. ledna 1952 nesměl dále působit jako kněz.

#### **23. František Boráň 29. června 1950 - 6. března 1951**

Administrátor. Od 1. září 1948 byl v Přerově II. kooperátorem. Po krátkém administrování přerovské farnosti musel v březnu 1951 nuceně odejít do severočeského pohraničí.

#### **24. František Goldmann 6. března 1951 - 25. května 1951**

Administrátor. Od 1. srpna 1938 byl kooperátorem v Horní Moštěnici a po krátkém působení v Přerově se tam opět vrátil. Vzápětí byl přeložen do pohraničí.

#### **25. Karel Hradilík 25. května 1951 - 11. července 1952**

Provisor. K 1. červenci 1952 byl jmenován administrátorem v Suchdolu u Prostějova.

#### **26. Alois Cindler 11. července 1952 - 1. září 1982**

Provisor. Po reformě správního rozdělení ČSR byl k 1. lednu 1953 jmenován děkanem nového přerovského děkanátu, který se územně kryl s politickým okresem Přerov. Upravil a zmodernizoval vnitřek farní budovy, pro farní kostel získal vzácný historický zvon z roku 1496 jako náhradu za ztracené zvony. Z nepoužívaných schodišť na kůr dal přestavět kapličky Panny Marie Lurdské a sv. Judy Tadeáše. Roku 1973 byl jmenován titulárním farářem.

### **27. Jiří Norbert Viačka 1. září 1982 - 1. února 1990**

Farář a děkan. Člen kongregace Nejsvětějšího Spasitele (salvatorián). Během jeho působení v Přerově byla provedena generální oprava kostela sv. Vavřince a úprava jeho liturgického prostoru, do něhož byl umístěn nový obětní stůl a ambon. Po obnovení činnosti řádu odešel jako provinční představený salvatoriánů do Prostějova.

### **28. Josef Prášek 1. února 1990 - 1. července 1991**

Farář a děkan. Spravoval současně také farnost Předmostí a Polkovice.

### **29. Josef Lambor 1. července 1991 – červenec 2001**

Farář a děkan.

### **30. Pavel Hofírek Od července 2001**

## **O řece Bečvě**

Bečva má také svoji historii je nedílnou součástí Přerova a oba s sobě nerozlučně patří. A roto se v úředních listinách psávalo „ My purkmistr a rad siesta Przerowa nad řiekou Bečzwou vyznáme tento listem 15 Aprila Letha Panie 1671,,,” (příznání k dani z komínů SA Brno 17) později se od přídomku „ nad Bečvou” upustilo.

Bečva rozděluje město na dvě části svým mocným tokem je řekou horskou , jejíž dva prameny vytékají v překrásných Roztokách Beskyd na východní Moravě poblíž slovenských hranic. Oba prameny již zakreslil J.A.Komenský na své mapě Moravy z roku 1627. : „ Bečwa inferiorit fons ” nedaleko „ Rosenau – Rožnova pod Radhoštěm, Dolní Bečva Rožnovská a také Vsetínská horní Bečva nedaleko obce Hovězí. Obě Bečvy se stékají u Valašského Meziříčí .Dále pak tekoucí v pohoří západních výběžků Beskyd k Hranicím, odtud k jihozápadu údolím ohraničeným po,pravém břehu nejjižnějšími výběžky Jeseníků, Oderskými vrchy. Tomuto kraji dali Němci v předminulém století název, „ Mährise Pforte“, moravská brána.Pojmenování se vžilo a používá se dodnes.Bečva teče kolem Lipníka nad Bečvou.Bečva dále protéká Přerovem a u Troubek se odděluje od hlavního toku Malá Bečva, kteří teče k Chropyni zatím co hlavní tok se kilometr za Troubkami do Moravy.

Sotva se Bečva dostane do rovinaté krajiny, zpomalí svůj tok a vine se mezi poli a loukami. V této části má částečně upravené břehy. Pokud se tato úprava (regulace) neprovedla trpěl Přerov častými povodněmi.pravidelně dvakrát do roka.Široké řečiště s nízkými břehy porostlými vrbím nebo nízkými olšemi vytvořilo přečetné zákruty v nichž voda vymílala dno a vyhlubovala hluboké tůně se zrádnými víry. V širokém korytě se tvořily vytvářely mělčiny a písčiny s hrázemi šterku na kterých se zachytávali klády a kusy dřeva jenž voda přinesla z hor. Tůně a tišiny byly velmi zrádné což zaplatili někteří Přerované svým životem, když se koupali v těchto místech (poslední tůně byly v místech bagrování šterku nad dnešní loděnicí ještě v 60-tých letech minulého století). Nedaleko Přerova poblíž Kozlovic se kdysi Bečva rozdělila na dvě ramena od sebe značně vzdálená, která obtékala velký ostrov. Když pak velké přívaly jarních vod zavalili vedlejší rameno šterkem , pomalu rameno vysychalo opadnutím vody. Zůstala jen stopa v krajině , která se občas zaplnila vodou. Tak vzniklo jakési jezírko „ Stará Bečva “o než býval spor mezi Přerovem a vrchností. O němž se zmiňuje významný historický dokument z 20.7.1686 podle něhož dochází v uvedený den mezi městem a přerovskou vrchností. V bodě 6 smlouvy se výslovně praví,, Rybařeni ve Staré Bečvě u Michalova náleží podle ustanovení z roku15810 vrchnosti, sečení trávy a dřevo z břehů se ponechává Přerovským”.A tak známe i polohu Staré Bečvy. Však doposud nacházíme i v žebračce stopy po ní. (Laguna byla vytvořena uměle rozšířením

malého rybníčku kde se těžil štěrk a písek).Poslední zbytky koryta Staré Bečvy u dnešní zemědělské školy byly zaváženy kolem r.1965.

Za Prosenicemi odbočuje z Bečvy mlýnský náhon který poháněl prosebnický a lýsecký mlýn a žebračkou vtékal do okolí Přerova. Náhon s rozděluje poblíž tržnice na Kopaninách na dvě ramena. Jedno rameno směřuje k bývalým vanovým lázním (Černé) a Malému mlýnu (dnes restaurace U mlýna) a u Sokolovny vtéká do Bečvy. Druhé rameno náhonu Strhanec pohánělo mlýn založený Na hrázi na počátku 18 století a mlýn Libosvár u Dluhonic také založený v 18 století. V jeho místech dnes stojí chemické závody Precheza.

Historie však mluví ještě o jednom mlýnském náhonu jehož počátek byl na začátku dnešní Kozlovské ulice. Kolem níž tekla pod samými měšťanskými hradbami a můžeme se o něm dočíst v listině Viléma z Pernštejna z 21.8.1503. Roztácel panský mlýn, zvaný Velký a také ho používala soukenická valcha . Valcha měla přednost při užívání vodního práva před mlýnem. Aby bylo v náhonu dosti vody byla Bečva přehrazena splavem. Byl z klád a tlustých desek . za požáru v roce 1749 shořel i splav. Také Velký mlýn spálil oheň (Spálenec).Most přes Bečvu byl jen jeden a byl postaven v místech brodu přes Bečvu v místech dnešního Tyršova mostu.Byl postaven z pevných dubových trámů spočívající na jiných dřevěných pilířích. Na straně přítoku ochránily most silné šikmé nárazníky proti ledovým krám. Ale přesto býval po velké vodě most vždy poškozen. S tím se však počítalo a proto Beňov obec poddanská patřící k přerovskému panství byla povinna robotou dovážet do Přerova klády potřebné k opravě mostu.

V předminulém století používali Bečvu plťaři k plavení dříví.Ve Valašském Meziříčí sestavili voraři z klád vor čili plť a plavili se k Přerovu někdy i dále, říká se že dřevo dodávali až do Vídně. Cestou dřevo prodávali . Vzhledem k tomu, že nebyla železnice ani nákladní auta tak vorařská živnost byla prosperující. Na starém obrazení Přerova v 18 století jsou i plťaři na Bečvě jak s dlouhými bidly odrážejí. Bečva byla v té době hlubší a tak poskytoval možnost takové přepravy.

V zátokách a tůních bylo mnoho ryb a raků. Vždyť už perňštejnský urbář z r.1564 praví, že přerovští rybáři jsou povinni platit o sv. Jiřím (24.4.) dávku jako plat z řeky Bečvy 1 kopy a 13a půl groše přerovské vrchnosti. Pravděpodobně z té doby se zachoval i hostinec v Mostní ulici U Zlaté ryby (majetek rodiny Skřečků), kde se připravovala chutná rybí jídla, nejvíce smažená. Je možné že hospoda vznikla později ale je dokladem bohatství ryb v Bečvě.

Dokud nebylo umělé výroby ledu, lámal se led na Bečvě pro přerovský pivovar a také pro hostince. Tehdy ožila Bečva těžkými formanskými vozy které led rozvážely po městě do lednic (byly to speciálně upravené místnosti nebo sklepy). V zimním období zamrzlá Bečva sloužila i k zimním radovánkám.

Na počátku minulého století si lidé nechtěli dát líbit rozmary Bečvy a spoutali ji pevnými břehy. Dno řeky se vyrovnalo a zároveň snížilo . Byl postaven rybník souběžně s Kozlovskou ulicí. Toho rybníku byly ještě 3 menší u kterých stávali nízké domky Koliby (dnes centrální tenisový kurt na straně k rybníku.v letech 1950 -1960 byl velmi populární obyvatel Koliby pan Koša , který v zimě vždy uvařil pro bruslící hrnc čaje a staral se i břehy u těchto rybníčků.

Regulace probíhala okolo tet 1903 .V 90-tých letech minulého století byla i vyhledávaným místem pro koupání velmi oblíbenými místy bylo tzv. Ostende dnes v úrovni nehlavního tenisového dvorce.

Bečva byla také zahrnuta do plánu při stavbě kanálu Labe –Odra-Dunaj a Přerově měl být velký přístav v návaznosti na železniční trať.Byly vpracovány podrobné studie a tato myšlenka se občas znovu objeví.

O tom že i když byla provedena regulace Bečvy a její tok byl upraven řeka dokázala svou ohromnou sílu v červenci 1997 kdy Přerova a celou Moravu postihli ničivé záplavy. Město z větší části bylo zatopeno, bylo zničeno domy a poškozený majetek ale to nejhorší postihlo okolí Přerova jako Trubky, kde si záplavy vyžádali i lidské životy, Bochoř a spoustu dalších obcí.

Bečva v Přerově je používána i k sortovní činnosti. Po roku 1900 byla vybudována Městské plovárna (na pravém břehu Bečvy za mostem Lávka dnes trávník) za zahradou mlynáře Hégra. Projekt vypracoval městský stavební ing. Černý a 2.června 1990 byla městskou radou odsouhlasena a stavbou nádrže byla pověřena firma Hruža a Rosenberk z Olomouce stavbou kabin stavitel A.Mrkvička z Přerova. Nádrž měla 14 metrů šířky a 40 metrů délky. Voda byla do nádrže čerpána se samostatné studny pod strojnou Dne 1 srpna byla 1900 byla poprvé načerpána voda do nádrže. V roce 1923 byla provedena rekonstrukce a postaveny nové kabiny a byly zřízena pláž na slunění.. Během let byla plovárna upravována a sloužila až do let 1970. Asi do roku 1965 byly na řece Bečvě pod Plovárnou půjčovna loďek (veslic), která se těšila velké oblibě.

Řeka Bečva je významným biotopem pro velké množství organismů, které jsou vázány na vodní prostředí. Na celém jejím toku žije mnoho podivuhodných živočichů, pro které je řeka a její okolí domovem. Kromě ryb a drobných bezobratlovců se můžeme setkat i s jejími dalšími obyvateli. Na břehu je to nenápadný hmyzožravec rejsec vodní a také hlodavec ondatra pižmová, která je původem ze Severní Ameriky. V hlinitých březích si vyhrabává svou noru ledňáček říční, kterého však nad řekou spíše uslyšíme než uvidíme. V okolních srážech či pod mosty hnízdí skorec vodní a konipas horský. Na lovu můžeme pozorovat čápa černého a volavku popelavou. Vzácně v zimním období zde byla zjištěna i vydra říční.



**Pramen Bečvy pod Vysokou nedaleko Bumbálky**

**Rožnovská - DOLNÍ Bečva pramení pod Vysokou, Vsetínská - HORNÍ Bečva pramení pod Trojačkou Beskydkem, obě na území v CHKO Beskydy.**

Rožnovská (Dolní) Bečva je dlouhá 36 km a má plochu povodí 254 km. Vsetínská (Horní) Bečva je větší, má délku toku 59 km a plochu povodí 734 km. Obě Bečvy

byly v třicátých letech minulého století regulovány téměř po celé délce toku. Poklesem zemědělské a průmyslové výroby po listopadu 1989 došlo ke zlepšení kvality vody obou toků, takže obě řeky jsou dnes i díky aktivitám členů českého rybářského svazu poměrně dobře zarybněné a vzácně se zde vyskytují mnohé další druhy ohrožených a chráněných živočichů, např. rak říční.

## **Bývalá radnice na Horním náměstí**

S městem má vždy spjatou svou historii i radnice, ne jinak tomu je i v Přerovu. Již ve středověkých městech a je to tak až do dnešních dnů určovali a určují chod města ti kdož byli jmenováni a později voleni k řízení města po stránce hospodářské, politické a kulturní. Proto občané vzhlíželi k radnici jako k záruce svých práv a svobod, zvláště v dobách dřívějších. Proto byly radnice vždy nejvýstavnějšími budovami města neboť symbolizovali samosprávu.

Dříve nechyběli radnicím ani věžní hodiny a ochozy. Z ochozů ponocný troubil v noci čas a kontroloval klid v městě, v případě požáru zvonil na poplach. Radnice obvykle stávaly uprostřed města.

Přerov měl původně radnice dvě a to samostatné pro Horní i Dolní město. Na Dolním náměstí stávala radnice na jižní straně náměstí mezi dvěma hospodami, U zlatého jelena a U Bílého koníčka. Tato radnice je i na obraze Přerova z r. 1727 je v legendě označena jako Obecní dům (Geneinde Haus), víme jen že byla jednopatrová s podloubím. Na průčelí zdi do náměstí ozdobena renesančním cimbuřím což by nasvědčovalo tomu že byla postavena někdy v 16. století. Na obraze Přerova z 2. polovina 18. století již není, neboť se stala obyčejným obytným domem.

Zato o radnici na Horním náměstí, pro Horní město jsou zprávy podrobnější vzhledem k tomu že byla pro celé město (horní i Dolní). V 2. polovině 15. století roku 1475 držel město Vilém z Pernštejna na Helfštýně. Ten při své první návštěvě města si město důkladně prohlédl a rozhodl se ihned začít jej zvelebovat, osadit a zastavět prostranství kolem hradu a ten také přebudovat. Současně s osídlováním klem hradu vytvořil Vilém samostatnou správní jednotku Horní město Přerov s vlastní radnicí. Mezi majiteli domu byl i zeman Jan z Rácova a od toho odkoupil Vilém dům na Horním náměstí nově postavený za 150 kop grošů na 4 splátky na postavení hornoměstské radnice. Tak začínají dějiny dnešního domu č. 10 v současné době sídla matriky.

Další z Pernštejnů Vratislav (1548 - 1582) dal radnici přestavět v renesančním slohu. Podobu této radnice známe z nejstaršího zobrazení Přerova jenž narysoval do dřeva Jan Willenberger z Phönixbergu r. 1593, „svobodného umění impresorského rejsar a formšnejdr“. Dřevoryt uveřejnil polský emigrant Bartoloměj Paprocký z Hlohov žijící na Moravě na dvoře Markrabí Moravského. Na obraze vyniká radnice mohutnou renesanční věží, jenž převyšuje okolní domy. Sedlová střecha s valbami nám připomínala svým tvarem a ozdobami Prašnou bránu v Praze. Krytinou byl šindel. Radnice byla jednopatrová a měla v přízemí rustikovanou zeď. Štítem hleděla na náměstí. Radniční místnosti byly zaklenuty hřebínkovou klenbou. Z širokého průjezdu vedly do hlubokého sklepa schody vytesané přímo do travertinové skály.

Vratislav dal radnici opatřit rodovými perňštejnskými znaky, zubří hlavou nad vchodem do radnice a nad stupem na schody z průjezdu. Oba znaky jsou stejně vytesané v pískovci jsou orámovány ozdobnými šňurami a třapci. Podle toho se dá usuzovat, že vznikly ve stejnou dobu kolem roku 1570.

Radniční věž přivítala Švédy v letech 1642, 1643, 1646. V zasedací síni radnice odváděli Přerované výpalné násilnému nepříteli, tu se přijímali kruté povinnosti jenž

přinášela doba po válce. V roce 1673 vznikl požár v domě měšťana Bernarda Koláře, strávil celé Horní město kromě zámku a sedmi domů. Padla mu za oběť i radniční věž a šindelová střecha. Z domu zbylo jen zbořísko. Městská rada se proto rozhodla radnici obnovit. Ne však v původním tvaru ve slohu barokním. Radnici opatřili štíhlou cibulovitou věží, která přecházela ve špici v makovici. Tak ji známe z vyobrazení z let 1727.

Ale ani 18 století se neobešlo bez požárů. Atak v roce 1749 vypukl velký požár. Říká se mu oheň „Poláškův“, protože vypukl u měšťana Poláška. Zničená radnice se začala opravovat až po roce 1815. Nejvíce zajímala obnova radnice hospodářského městského inspektora Jana Strušku. Tak se dal od obnovit v roce 1815. Ovšem bez řádného povolení, velkým pomocníkem mu byl tesařský mistr Jan Klabazna, který obnovil radniční věž v původním stavu. Ale tento čin vyvolal závist a nevraživost. A tak začalo šetření vyšetřovací komise. Podle nařízení vlády museli municipálnímu městu schválit vydání přes 25 zl. vrchnost, přes 50 zl. Kraj. úřad, přes 100 zl. Gubernium v Brně. Komise ale zjistila že stavba byla podle přepisů a skoro zdarma tak stavbu dodatečně povolila (je to příklad pro současné úředníky).

Ale opět tu byl 17.8.1868 v 9 hod. požár. Nejdříve zachvátil věž na kostelíku sv. Jiřího a pak radnici, která lehla popelem. Dne 23.8.1868 se obecní výbor usnesl, že již ji neobnoví. Budova se sice postavila znovu ale již jako obyčejný dům a také útočištěm škol a úřadů. V letech 1870 -1875 byla budova sídlem nově založeného přerovského gymnázia. V té době působil na gymnáziu jako ředitel Jakub Škoda. Později sem umístili obchodní školu, na které vyučoval spisovatel Jiří Mahen, který bydlel v nedalekém domě u Vobořilů. Postupně dům chátral tak zde byly byty pro chudé.

Po 2 světové válce zde zřídilo město svatební obřadní síň, v 2 patře byly dva byty a v přízemí byly místnosti Okresního archivu. Tak ji známe doposud.

## **Stará hruška nad Přerovem ( na Želátovském kopci)** ( dnes by byly za Hvězdárnou na zrušené cestě poz. J.R. )

Spousta starších obyvatel Přerova si ještě pamatuje na orientační bod u cesty z Přerova Do Želátovic. Původní cesta vedla šikmo přes dnešní kasárna a na vrcholu (za dnešní hvězdárnou) stávala stará hruška. Jen málo komu je ale známo že vysazení hrušky je i písemný doklad. Je to krátká zpráva v knize protokolů o zasedání obecního úřadu Želátovice z let 1896 – 1919. Zápis je bez data ale předpokládá se že byl zapsán v r.1906 kdy hruška stála již asi 25 let.

### **Doslovné znění zápisu: „ Pro věčnou paměť“.**

Zapsání o hrušce stojící na kopečku mezi Přerovem a Želátovicemi na silnici, kdy se asi vysadila. Bylo v zimě roku 1878 – 1879 když silniční výbor okresu Přerovského uznal za dobré kopec, kde nynější hrušeň stojí snížit.

Od nepamětných dob stála na nejvyšším bodě této silnice stará hruška (planá), mohutná jak dub, která poskytovala pocestným příjemného stínu; následkem snížení silnice, které vyžadovalo bezmála 2 metry v nejvyšším bodu silnice, musela tato stará, pěkně rostlá hruška, jenž vyhlížela ze vzdálí jako kupka sena, byti odstraněna.

Zželelo se pocestným tohoto krásného stromu, jenž rozkládal mohutné své větve po celé šířce silnice a poskytoval jak před slunečními paprsky, tak před deštěm, rovněž byly větve velmi husté a na široko vodorovně rostoucí, než pokrok a duch času vyžadoval, aby silnice se stala pro vozy sjízdnější a tak bylo třeba kopec snížit a hrušeň sklátiti.

Zželelo se snad i silničnímu výboru plané této hrušky a uznal za dobré vysadit pěkný mladý stromek hruškovitý a podařilo se nalézt takový v Lípové.

A vysazen byl dne prvního dubna roku 1879 ráno tehdejším pohrabačem Josefem Němcem.

### **Očitý svědek František Běhal “**

Silnice je současně době zrušena a její konec je možno spatřit u remízku na pravé straně před Želátovicemi.

## **HISTORIE NEMOCNICE PŘEROV**

Je to již více než 500 let, co vznikla v městě Přerově sociální instituce, kterou můžeme považovat za prvního předchůdce zařízení nemocničního typu. Všude u nás se této instituci říkalo špitál.

Přesné datum vzniku prvního špitálu není známo. Předpokládá se, že existoval již ke konci patnáctého století a do devatenáctého století stával v blízkosti Mostní brány na levém břehu Bečvy u silnice při východu z města směrem k Olomouci.

Nejstarší dochovanou zmínku máme až z počátku 16. století. V roce 1511 daroval Vilém z Pernštejna, majitel přerovského panství, městskému špitálu v Přerově „horní louku“, která se nacházela v lese Žebračka a patřící jeho dvoru ve Vinarech.

Koncem 15. a počátkem 16. století vybudovali čeští bratři vlastní bratrský špitál pro staré a nemocné příslušníky jednoty. Tento byl při velkém požáru v roce 1664 zcela zničen.

Třicetiletá válka (1618 – 1648) úplně rozvrátila zdravotní a hygienické poměry. Mnoho měst a obcí bylo vylidněno a lidé umírali na různé choroby a epidemie bez pomoci. V letech 1715 – 1716 řádil v Přerově snad nejhorší mor, který si vyžádal 1 034 obětí. Na tyto pohromy měl samozřejmě vliv téměř neexistující zdravotnický systém. V roce 1754 je v seznamu domů „měšťanský hospital“ se světnicí pro čtyři staré lidi. Je to první údaj o lůžkové kapacitě i převažujícím účelu.

V 17. a 18. století se zabývali léčením obyvatel Přerova a okolních obcí ještě většinou lazebníci. V roce 1717 se vyskytuje titul „městský lazebník a zkoušený ranhojič v Přerově.“

Jeden z archivních dokumentů z doby rychtáře Rollera (kolem roku 1780), hovoří o městském chirurgovi. Přesnější informace nemáme.

V období napoleonských válek (po roku 1805) byly zřízeny v okolí Přerova hned tři vojenské nemocnice. A to v zámeckých budovách v Rokytnici, na Veselíčku a v Přestavkách.

Další pohromou pro Přerovsko byla asijská cholera, která si v roce 1831 vyžádala značné oběti. Nejvíce byly zasaženy tyto přilehlé lokality: Předmostí, Citov, Lapač, Rokytnice, Brodek a Kokory.

V tomto roce vypukl požár, kdy byl zničen špitál v Mostní ulici spolu s dalšími 185 domy. Bylo běžné, že v této době fungovala veřejná zařízení jen díky milodarům bohatých měšťanů. V roce 1836 odkázal jeden z nich v závěti městskému špitálu svůj dům i s příslušenstvím na Horním náměstí č.14 v ceně 10 000 zlatých.

Ve 40. letech 19. století nastalo pro Přerov rozhodující období. Vznikala železnice a rozrůstal se průmysl. S tímto potažmo vznikaly ekonomické, sociální i zdravotnické problémy.

Za působení prvního českého starosty Františka Kramáře došlo k závažnému rozhodnutí vybudovat kanalizaci a přestavět špitál. Jednalo se o přestavbu budovy chorobince v Mostní ulici zničeného požárem v roce 1831.

Přechodná nemocniční zařízení vznikala v období prusko – rakouské války (1866). Město mělo zřídit nemocnici pro raněné rakouské vojáky. Vzhledem k průběhu událostí vznikla pouze provizorní nemocniční zařízení. Byly zřízeny dva lazarety, z nichž byl jeden umístěn do budovy Vojenského vychovávacího ústavu za železničním přejezdem. Ranění, nemocní a podezřelí na cholera byli umísťováni v nově přestavěné nemocnici u mostu. Z dalších známých údajů je patrné, že kapacita byla zcela nedostatečná. Denně umíralo 15 – 29 osob. V přerovské farnosti touto dobou zemřelo na cholera 650 lidí. Jen ve městě Přerově to bylo 450 lidí. Mezi nimi i starosta města František Kramář. Řádění chorob donutilo správu města jednat o zřízení epidemické nemocnice. Po válce město získalo první příspěvek. Přerov byl obdarován 2 000 zlatými, jako náhrada za válečné škody. Z toho 1 900 zlatých šlo na vrub nemocnice.

Epidemická nemocnice znamenala sice pokrok proti někdejší zdravotní péči, ale neodpovídala potřebám. Její kapacita byla nedostačující. Na řádné, či dokonce specializované léčení nebyly k dispozici ani prostory, či zařízení a v neposlední řadě ani zdravotnický personál. Mezi obyvatelstvem (převážně dělnickými rodinami) řádil tyf, tuberkulóza a další zákeřné choroby. Zřízením epidemické nemocnice ve Ztracené ulici pozbyl svého významu špitál v Mostní ulici. Stal se městským chudobincem. Epidemiologická nemocnice, později nazývaná dětská, sloužila až do roku 1913.

V roce 1904 vyzývá Hanácká župa lékařská a Moravský zemský výbor přerovské zastupitele, aby zahájili přípravné práce na vybudování nemocnice. V době zřízení Hanácké župy (r. 1896) byla v jejím obvodu jediná nemocnice a to v Prostějově.

Zastupitelstvo se po jednání rozhodlo postavit městskou veřejnou nemocnici za městem u okresní silnice Přerov – Kozlovice. V roce 1905 byly vykoupeny pozemky od hraběte Magnuse a po třech letech byl povolen název „ Jubilejní nemocnice císaře Františka Josefa I“. Plány byly vypracovány až v roce 1909 pražským architektem Janem Veselským. Vlastní stavba byla zahájena až v roce 1911 a zadána stavitelům V. J. Jonášovi z Hranic a Františku Pivnému z Přerova. Byl vybudován pavilonový komplex s hlavní administrativní budovou a budovou hospodářskou. Nemocnice měla pavilony pro choroby chirurgické, vnitřní, infekční, pitevnické, desinfekční a dětský pavilon. Stavba byla dokončena v lednu 1913 a 1. dubna téhož roku odevzdána svému účelu. Dnem 21. června 1913 obdržela právo veřejnosti. V této době měla nemocnice 3 lékaře: primáře a dva sekundáře. Prvním primářem a ředitelem se stal chirurg MUDr. Jiří Šantrůček (do roku 1933). Prvním správcem Jan Uhlíř (do roku 1943).

Teprve v poválečném období nastává znatelný rozvoj nemocnice. Počátkem 20. let zde působilo mimo primáře dalších 5 lékařů, v roce 1933 celkem 7. Počet ošetřovatelek vzrostl z poválečného stavu 17 na 33 osob v roce 1936. Koncem 30. let pociťovala nemocnice kritický nedostatek místa. Nevyhovovaly zejména pavilony chirurgický a interní.

Za protektorátu se staly další plány na rozšíření provozu bezpředmětné. Nemocnici řídil až do konce války správní výbor v čele s komisařem města a 5-ti členným výborem.

Po roce 1945 převzal správu nemocnice Okresní národní výbor. Od tohoto roku je používán název „Okresní veřejná nemocnice v Přerově.“ Na počátku roku 1947 měla přerovská nemocnice již osm samostatných oddělení s primáři v čele. V tomto období se začínají v okrese rozvíjet první formy preventivního zdravotnictví. (např. první zdravotní prohlídky školních dětí a hromadné očkování proti záškrtu).

K 31.12.1948 měla Okresní státní nemocnice v Přerově 10 nemocničních oddělení: chirurgické, interní, gynekologické a porodní, oční, ušní-nosní-krční, kožní a venerické, plicní a TBC, infekční, dětské a prosektura. Celkový počet lůžek byl 620, ošetřeno a hospitalizováno bylo celkem 13 363 pacienti.

Na velmi dobrou úroveň se podařilo pozvednout poradenskou péči. V roce 1948 pracovalo již 17 poraden (poradna pro matku a dítě, poradna pro těhotné, poradna proti tuberkulóze, v činnosti byla i poradna pro srdeční choroby, atd).

Sjednocením ambulatorií Okresní nemocenské pojišťovny s poradnami, bylo vytvořeno Okresní zdravotní středisko, k němuž byla přičleněna i nemocnice. K 1. listopadu 1951 územní i závodní zařízení v okrese vytváří svým spojením Okresní ústav národního zdraví.

V roce 1956 se vytváří předpoklady pro vybudování polikliniky v Přerově. Do budovy Okresního zdravotního střediska jsou soustředěny 3 obvodní ordinace a oddělení ušních chorob. K dobudování došlo až po roce 1960 a jsou zde v provozu ordinace všech obvodních lékařů.

Od roku 1951, kdy došlo ke sjednocení všech zdravotnických zařízení, nesla nemocnice název OÚNZ. Během roku 1959 měl OÚNZ Přerov deset zdravotnických zařízení.

K 1. červenci 1960 jsou sloučeny okresy Přerov, Hranice a Kojetín, vzniká OÚNZ s územní působností nového okresu v čele s ředitelstvím OÚNZ v Přerově. Pro OÚNZ v Přerově se začíná používat nový název Nemocnice s poliklinikou Přerov (NsP). Po provedené delimitaci k 31.12.1991 vznikla k 1.1.1992 samostatná příspěvková organizace s právní subjektivitou Nemocnice s poliklinikou v Přerově a zároveň k tomuto datu zanikl OÚNZ Přerov.

#### HISTORIE NEMOCNICE OD ROKU 1997

V roce 1997 proběhlo dokončení privatizace Polikliniky v Kojetíně, kde až do května 2003 zůstala i laboratoř klinické biochemie. Ničivá povodeň 7. 7. 1997 bohužel zasáhla celý region Přerovska a 100 občanů zejména z obce Troubky nad Bečvou bylo ubytováno v budově LDN a na Domově sester. Nemocnici povodeň zničila laboratoře mikrobiologického oddělení umístěné na Komenského ulici a čistírnu odpadních vod. Laboratoře byly následně přesunuty do upravené budovy telefonní ústředny v areálu nemocnice. V té době vzniklo i antibiotické centrum zaštiťované RNDr. Evou Šťastnou, vedoucí oddělení mikrobiologie. V nemocnici se začali scházet i senioři na přednáškách Akademie III. věku. V tomto roce byla nemocnice musela také nemocnice obhájit stávající počet lůžek na ministerstvu zdravotnictví při výběrovém řízení na lůžkovou část a lůžka pro léčebnu dlouhodobě nemocných. Pro zkvalitnění péče byla v roce 1998 pořízena computerová tomografie na RDG oddělení. Pacienti hematologicko-transfúzního oddělení byli mile překvapení zahájením provozu v nově rekonstruované budově bývalé interny II. v blízkosti vrátnice. Proběhla četná jednání s Ministerstvem zdravotnictví o poskytnutí financí na přesun gynekologicko-porodnického oddělení do areálu NsP a za účasti primářů, vrchních sester, odborných pracovníků NsP a projektanta BP Valašské Meziříčí nabírají konkrétní podobu. Nemocnice začala budovat přechod na jiné topné médium - plyn. Od září 1998 byla zahájena rekonstrukce budovy bývalé interny II. na ústavní lékárnu. Nemocnici na podzim 1998 navštívila paní Běla Gran Jensen (Češka žijící dlouhá léta ve Švédsku) z Hnutí Na vlastních nohách a předala dětskému oddělení monitor vitálních funkcí jako výtěžek z prodeje kreslených pohlednic dětí přerovského regionu. Nemocnice rozvíjela svou odbornost i prostřednictvím nového centra gastroenterologie a hepatologie na interním oddělení. Pro zajímavost uvádíme, že zima 1998 byla hodně ledová a v areálu bylo pro bezpečnost chodících pacientů během jediného dne vysypáno 24 q inertního materiálu. Už od 2. ledna 1999 je v provozu nově vybudovaná ústavní lékárna včetně prodejny zdravotnického materiálu. Rok 1999 znamenal další stavební ruch. Zahájena byla rekonstrukce bývalé budovy hematologicko-transfúzního oddělení na okresní

hygienickou stanicí, kterou rovněž poškodila povodeň. Výrazných změn doznala po úpravě i budova ONM, která se zčásti stala i pitevním traktem. Od 27.10.1999 započaly práce na rekonstrukci chirurgické ambulance a ARO. Zaměstnanci ortopedického oddělení založili tradici volejbalových turnajů na počest tragicky zemřelého primáře ortopedie MUDr. Bohumíra Ningera. V nemocnici nastal velký posun v evidenci pacientů a jejich ošetření díky nově vybudovanému nemocničnímu informačnímu systému Medea firmy Stapro spol. s.r.o. Pardubice. Město Přerov uspořádalo sbírku pod vánočním stromečkem na náměstí T.G. Masaryka, jejíž výtěžek byl darován na výstavbu pavilonu pro matku a dítě. Dalších příspěvků od Města Přerova se nemocnice dočkala formou každoročních grantů, do kterých přihlásila své projekty. 19.4.2000 v 7,00 hod ráno byl slavnostně zahájen první výkop základů budovy pavilonu pro matku a dítě. Známy zpěvák a skladatel Jaroslav Wykrent daroval neurologickému oddělení 80.000,- Kč jako poděkování za péči, kterou mu zaměstnanci poskytli při jeho hospitalizaci. Za darované finance byla zakoupena polohovací postel pro pacienty tohoto oddělení. S nemocnicí začala spolupracovat olomoucká pobočka Sananimu, společnost zabývající se léčbou drogově závislých osob, kteří v rámci arteterapie vytvořili dřevěnou plastiku jezevčička, která je postavena u rybníčku v centru nemocnice. V areálu nemocnice vznikla nová prodejna potravin pro pacienty a návštěvníky nemocnice. Od 14.8.2000 byla uvedena do provozu nově rekonstruovaná chirurgická ambulance a následně od 14.9.2000 byl zahájen provoz i na ARO. Pro zaměstnance nemocnice byla umožněna výuka anglického jazyka v několika ročnících za sebou poskytovaná Jazykovou školou TIM. Po jednáních s bankovními domy o možnosti umístění bankomatu v nemocnici nakonec byla nejúspěšnější smlouva s ČSOB a.s. a bankomat slouží všem pacientům i celé široké veřejnosti. Jako každý rok zasáhla naši nemocnici chřipková epidemie a byl vyhlášen zákaz návštěv. V roce 2001 jsme otevřeli centrální sterilizaci jako úplně nový provoz, zrekonstruovali jsme oční oddělení, chirurgickou jednotku intenzivní péče a operační sály. Stavební ruch neustal ani v roce následujícím, kdy pokračovaly práce na pavilonu pro matku a dítě. Nově byla zahájena rekonstrukce interního pavilonu se záměrem přestěhování neurologického oddělení do interního pavilonu. Významní sponzoři z našeho regionu Precolor a.s. a Precheza a.s. výrazně přispívají na rozvoj činnosti zejména chirurgického oddělení. Nemocnice Přerov vyrostla do krásy, oddělení jsou vybavena moderní přístrojovou technikou a personálně splňují všechny kladené požadavky. Dle výsledků z dlouholeté dotazníkové ankety našich klientů vyplývá, že jsou ve velké míře s našimi službami spokojeni a v případě dalších nutných hospitalizací v převážné většině chtějí vyhledat služby naší nemocnice a to je pro naši práci ta nejlepší vizitka.

## **HISTORICKÁ DATA VŠEOBECNÉ JUBILEJNÍ NEMOCNICE V PŘEROVĚ**

1911 – začátek výstavby

1912 – dostavěn pavilon chirurgie (dnes RDG)

19. 2. 1913 – byla provedena kolaudace postavené Nemocnice v Přerově za účasti stavitele, starosty, radních obce Přerov a úředníků

1.4. 1913 – byla Nemocnice v Přerově oficiálně otevřena a vedení nemocnice mělo právo přijímat platící pacienty dle svého uvážení

9. 6. 1913 – byla zadána vyhláška c.k. místodržitele na Moravě, která byla vydána dne 25. 6. 1913 a tím bylo sděleno právo veřejnosti

Následně proběhlo svěcení Nemocnice v Přerově.

### **Ředitelé nemocnice**

MUDr. Karel Šantrůček 1913 - 1933

MUDr. Vladislav Skřivánek 1933 - 1948  
MUDr. Jaromír Dlouhý 1948 - 1953  
MUDr. Jaroslav Havel 1953 - 1956  
MUDr. Rostislav Cenek 1956 - 1958  
MUDr. Jan Špička 1958 - 1960  
MUDr. Miroslav Koudelka 1960 - 1971  
MUDr. Jan Hrdlička 1971 - 1975  
doc. MUDr. Miroslav Kubis, CSc. 1975 - 1980  
MUDr. Jaroslav Hrnčář 1980 - 1989  
MUDr. Miroslav Kunzfeld 1989 - 1995  
Ing. Chytilová Vladimíra 1995  
MUDr. Miloslav Sušila 1995 - 1996  
MUDr. Pavel Václavík 1996 - 2001  
Ing. Antonín Trousil 2001  
JUDr. Zdeněk Horák 2001 -

### **Správci nemocnice**

(provozní náměstci)  
Jan Uhlíř 1913 - 1933  
Ladislav Čech 1933 - 1945  
Oldřich Pec 1945 - 1948  
Josef Bubeník 1948 - 1949  
Vilém Hrabal 1949 - 1951  
Josef Bočinský 1951 - 1956  
Alois Mičkal 1956 - 1963  
Karel Zeiler 1963 - 1968  
Vilém Keprda 1969 - 1977  
František Kašpařík 1977 - 1992  
Ing. Josef Konupčík 1992 - 1995  
Ing. Petr Dubský 1995  
Petr Přidal 1995 - 1997  
Ing. Miloslav Kácel 1997 - 2000  
Ing. Jiří Churý 2000 -

### **Ekonomičtí náměstci**

František Mackovík (OÚNZ) 1960 - 1970  
Ing. Jan Netočný (OÚNZ) 1970 - 1992  
Ing. Vladimíra Chytilová 1992 - 1995  
Ing. Marta Hadwigerová 1995 - 1996  
Ing. Josef Zoula 1996 - 1998  
Ing. Antonín Trousil 1998 -

### **Náměstci pro léčebně-preventivní činnost**

MUDr. Vladislav Vojzola (OÚNZ) 1960 - 1967  
MUDr. Josef Horák (OÚNZ) 1975 - 1977  
MUDr. Jan Küchler (OÚNZ) 1977 - 1990  
MUDr. Karel Nohejl 1997 - 1998  
MUDr. Martin Trhlík 2000 - 2001  
MUDr. Jiří Selucký 2001 -

## **Kádroví náměstci (OÚNZ)**

Zdeněk Mikuš 1972 - 1983  
Vladimír Nezval 1983 - 1989

### **Hlavní a vedoucí sestry**

Zdena Dolanská 1913 - 1922  
Helena Kučerová 1922 - 1925  
Anežka Ditrichová 1925 - 1953  
Blažena Kvasničková 1953 - 1956  
Růžena Kindlová 1956 - 1968  
Alena Koudelková 1968 - 1983  
Ludmila Pluhařová 1983 - 1990  
Eva Machalová 1990 -

### **Ředitelé OÚNZ**

MUDr. Jan Špička 1960 - 1974  
MUDr. Miroslav Vysloužil 1974 - 1982  
MUDr. Jan Unar 1982 - 1990  
MUDr. Eduard Sohlich 1990 - 1991  
MUDr. Josef Horák 1991

### **Hlavní sestry OÚNZ**

Květoslava Kubíková 1960 - 1983  
Alena Koudelková 1983 - 1991

### **Chirurgické oddělení**

MUDr. Rostislav Cenek 1948 - 1976  
MUDr. Miloš Kudělka (chirurgie II) 1973 - 1975  
MUDr. Jiří Králík, CSc. 1976 - 1987  
MUDr. Karel Nohejl 1988 - 2001  
MUDr. Petr Vojáček, CSc. 2001 -

### **Gynekologicko- porodní oddělení**

MUDr. Karel Vrba 1945 - 1971  
MUDr. František Kopeček 1971 - 1982  
MUDr. Bedřich Běhal 1982 - 1990  
MUDr. Karel Sýkora 1990 - 2001  
MUDr. Jaroslav Přibík 2001 - 2002  
MUDr. Lumír Studený 2002 -

### **Interní oddělení**

MUDr. Jiří Müller 1953 - 1973  
doc. MUDr. Miroslav Kubis, CSc. 1973 - 1982  
MUDr. Josef Švejda, CSc. 1982 - 1996  
MUDr. Vladimír Chytil, CSc. 1996 - 1998  
MUDr. Václav Kopal 1998 -

MUDr. Jan Charousek, CSc. (interna II) 1976 - 1978  
MUDr. Bedřich Kopřiva (interna II) 1979 - 1995

### **Dětské oddělení**

MUDr. Jan Ondřej 1946 - 1967  
MUDr. Vlasta Špičková 1967 - 1978  
MUDr. Stanislav Kalabus 1978 - 1990  
MUDr. Eva Šenkýřová 1990 -

### **Kožní oddělení**

MUDr. Vilém Komínek 1940 - 1973  
MUDr. Anežka Kunková 1973 - 1985  
MUDr. Pavel Zíma 1985 -

### **Neurologické oddělení**

MUDr. Ivan Moravec 1964 - 1982  
MUDr. Gerhard Waberžinek, CSc. 1982 - 1988  
MUDr. Marta Hrbáčková 1988 -

### **Ušní, nosní, krční oddělení**

MUDr. Ladislav Pokluda 1946 - 1975  
MUDr. Lubomír Jochman 1975 - 1989  
MUDr. Jiří Kunetka 1989 - 2001  
MUDr. Viktor Jelínek 2001 -

### **Oční oddělení**

MUDr. Jaroslav Havel 1927 - 1966  
MUDr. Antonín Křístek, CSc. 1966 - 1986  
MUDr. Karel Vrba 1986 -

### **Anesteziologicko resuscitační oddělení**

MUDr. Zdeněk Kalenda, CSc. 1963 - 1969  
MUDr. Rudolf Plhal 1969 - 1998  
MUDr. Jiřina Kafková 1998 -

### **Ortopedické oddělení**

MUDr. Jaroslav Hrnčář 1966 - 1991  
MUDr. Vladimír Eitler 1992 - 1998  
MUDr. Bohumír Ninger 1998 - 1999  
MUDr. Jiří Selucký 1999 -

### **Urologické oddělení**

MUDr. František Kovařík 1974 - 1994  
MUDr. Zbyněk Zajíc 1994 - 1995  
MUDr. Karel Výborný 1996 - 1998  
MUDr. Jiří Los 1999 -

### **Plicní oddělení**

MUDr. Vincenc Krátký 1947 - 1968  
MUDr. Drahomíra Hladilová 1968 - 1981  
MUDr. Zdeněk Skácal 1981 (privatizace)

### **Rentgenové oddělení**

MUDr. František Hlavinka 1953 - 1974

MUDr. Jan Prášil 1974 - 1990

MUDr. Miroslav Sperling 1990 - 1997

MUDr. Martin Folprecht 1997 -

### **Laboratoř klinické biochemie**

MUDr. Alois Zaorálek 1967 - 1983

MUDr. Eva Černínová 1983 -

### **Rehabilitační oddělení**

MUDr. Ludmila Schmidtová 1982 - 1991

MUDr. Miloslava Štelclová, CSc. 1991 -

### **Transfuzní oddělení**

Hematologická laboratoř

MUDr. František Zita 1963 - 1974

MUDr. Blažena Šonská 1974 - 1997

MUDr. Eva Lautnerová 1997 -

### **Oddělení nukleární medicíny**

MUDr. Miloslav Sušila 1983 - 1999

MUDr. Jana Zapletalová 1999 -

### **Mikrobiologická laboratoř**

RNDr. Eva Štastná 1997 -

### **Léčebna dlouhodobě nemocných**

MUDr. Jaroslav Zedek 1989 -

### **Onkologické oddělení**

MUDr. František Hlavinka 1959 - 1974

MUDr. Marcela Švébišová 1979 - 1982

MUDr. Alena Vaníčková - Horná 1982 - 1991

MUDr. Lubomír Skopal 1991 -

### **Patologické oddělení**

MUDr. Vladimír Bláha 1974 - 1996

MUDr. Dušana Kleinová 1996 -

## Přerovský zámek

Dříve povstala obec Přerov, byl tu pouze krajský či župní hrad na pahorku, nejvýš nad okolní krajinou, se vypínající. Přerov sám vznikl z hradního podhradí.

Hrad byl pak přeměněn v nynější zámek.

Obyvatelé kraje byli, jako jinde, povinni zemskou robotou k přerovskému hradu, pracovali totiž na udržování jeho, jakož i příkopu a valu v dobrém stavu. Zde sídlili knížecí správci kraje (purkrabí), kteří se připomínají do konce XIV století. Podhradí zvané pak Přerov bylo nynější nám T.G.M. za starých dob slulo Dolní Město. V podhradí se usazovali od dávných dob rolníci, řemeslníci a obchodníci.

Hrad Přerov patří k nejstarším osadám Moravy a byl již v XI století střediskem Zvláštního úkrají. Za dob nejstarších byl hrad obehnan trojnásobnou zdí, dvě hlavní brány, kromě výpadní branky k řece Bečvě (dodnes jsou zachovány schody v hradbách od Bečvy) se každodenně zavíraly.

Po vpádu Tatarů kdy byl v roce 1241 úplně zničen obnovil hrad i město král Přemysl Otakar II a za útrapy které město utrpělo udělil mu v roce 1257 práva a svobody jakých užíval Olomouc.

Přerov se těšil zvláštní péči markraběte Jana který opatřil r 1350 Dolní Město zdmí a roku 1355 daroval městu dva trhy týdenní a to v úterý a pátek. Purkrabím byl tehdy Ješek zvaný Kokir. Markrabě Jan odkázal v roce 1366 Moravu svému synovi Joštovi a druhému synovi Janu Soběslavovi některé hrady a města a mezi nimi i Přerov. V roce 1438 byl Přerov přepaden příznivci markraběte Albrechta, hrad i město byl do základů zbořen a vypálen,

Přítom byly i zničeny originály výsad Přerova. Tyto pak obnovil r 1439 král Albrecht.

Téhož roku se Přerova násilně zmocnil Vilém Puklice z Pozořic a zjednal si na Přerov právo zástavní na 1200 kop grošů. Za dvě léta když už Vilém zemřel vydal jeho bratr Boček r-1442 zástavní list hejtmanu Janovi z Cimburku.

Majitel panství Převa Vok ze Sovince zastavil r.1457 město i hrad Janu Tovačovskému z Cimburka po něm zástavu zdědil Ctibor z Cimburka a ten ji postoupil Albrechtu Kostkovi z Postupic. Přerov se proto stává městem poddanským, z města zůstává jen podhradí, zatím co kopec zůstává neobydlen. Kostka pak r. 1475 postoupil zástavní právo Vilémovi z Pernštejna i s vesnicemi Předmostí, Šířavou, Lhotou a Čechami za náklad jenž by učinil na stavbu i opravu hradu. Tehdy byl Přerov ohrazen zdí od času markraběte Jana z r. 1350. Nad ní se vypínal hrad rovněž hradební zdí a příkopem opevněný. Ale tak, že hradební zeď z příkopem obklopovali kopec na samém jeho úpatí a mezi nimi bylo značné prostranství kde bylo možné stavět měšťanské domy.

Vilém z Pernštejna se postaral o to aby okolí zámku bylo osazeno, čímž teprve povstalo Horní Město. Ve snaze aby bylo osazení co nejrychlejší dal svobodu na 10 let těm kteří od plateb.

Každý obdržel z helfštýnských lesů dříví ke stavbě a kosenek na zahrádku. Tehdy v r. 1479 se mluví o zvláštním právu kopeckém. Podle kopeckého, práva používali obyvatelé Horního Města práva svobod podle nichž byli zproštěni mnohých povinností. V roce 1487 zprostil Vilém obyvatele na kopci povinnosti zastávat úřady v obci, řemeslníci pak nemuseli mít cechy, všichni byli osvobození od hlásek.

V roce 1484 zahájil Vilém z Pernštejna přestavbu hradu. Král Matyáš listem z 4.7.1484 dovolil Vilémovi vybudovat hrad, jak se jemu nejlépe zdáti bude a slíbil, v případě, že by se on nebo jeho potomci Přerova ujali náklad vynaložený na stavbu uhradit. Vilém asi budovu hodně rozšířil neboť do té doby sluje budova tato – zámek. Byl jednopatrový čtvercového půdorysu s sdruženými okny v silném zdivu. Podobná okna prolomena zdivem kulaté věže, zakončené galerií na štíhlých sloupcích. Na rozích

zámku bývala sgrafitová armatura ze Čtverců a obdélníků, z nichž každý rozdělen úhlopříčnou na pole červené a bílé. Po padacím mostě přes hluboký příkop přicházelo se k jednoduchému portálu, ověncenému řetězy divokého vína a síní o polokruhové válené klenbě do dvora zdobeného kolem arkádovým loubím a odtud do světlých komnat, jejich stropy překlenuty tak že žebra klenby protínala se uprostřed v pravém úhlu. Stropy komnat byly vyzdobeny štukovými zavity ornamentu listového nebo elipsovitého věncem z růží, okřídlenými andělky a dětskými tvářičkami.

Z původního gotického slohu se zachovali jen nepatrné stopy a to v masivních pilířích Pod těžkým zdivem průčelí, pak v bývalé přízemní kapli, zařízené Vilémem z Pernštejna v renesančním již zámku, kteří se vyznačovala vysokou gotickou klenbou se znakem Pernštejnů na vrcholu a konečně v tak zv. mazhauzu, čili síní měšťanského domu.



Kolem roku 1510 byla prostora u zámku zastavěna a zůstala jen malá část pod kopcem na jeho úpatí při hradbách.

Po Vojtěchu Koželuhovi usazeném v roce 1485 se tam usazovali i jiní. Ale Vilém si přál aby veškerá volná místa byla zastavěna. Proto dal r. 1510 všem kteří pod kopcem od mlýna (dnes Spálenec a nám. Na Marku) k jeho dvoru budou stavět lhůtu na 10 let a obdrželi právo kopecké a jiné výhody.

V roce 1513 koupili měšťané od Viléma dvůr se štěpnicí. Na dvoře se mělo usadit nejméně šest hospodářů.

Roku 1520 došlo ke spojení Horního Dolního Města. Po smrti Jan z Pernštejna r.1548 nastoupil po něm syn Vladislava díle pak jeho syn Jan z Pernštejna. Jan prodal hrad i město Přerov Janu Mančíkovi z Laru. Který ale brzy zemřel a roku 1596 bylo panství nabídnuto měšťanstvu za 52 000 mor. zl. Ale vzhledem k tomu, že město Přerov bylo poddanským městem a nesmělo mít žádný majetek tak bylo prodáno Bedřichu st. z Žerotína. Byly tak vyrovnány závazky k Janu z Pernštejna a Bedřich jim potvrdil veškeré výsady.

Bedřich zemřel 1598 a Přerov odkázal Karlu st. z Žerotína. Když r.1605 překročil Bočka hranice z Uher na Moravu tak hrozilo nebezpečí i Přerovu. Ale nakonec k tomu nedošlo.

Obec Přerov pořídila r. 1609 hodiny na půl orloje i s cimbálem a umístila je na hradní

Věži. V letech 1610-1612 byl zámek rozšířen. Byl na návrh přerovského architekta Gregora provedena přístavba 2. patra. U Horní brány byla postavena kaple sv. Jiřího. Byla původně kaplí královskou Má oltář a kryptu kde byl r. 1740 pochován ryt. Jan Želecký z Počernic, tehdejší pán panství přerovského. Tato kaple vyhořela roku 1760. a roku 1868 byla opravena.

Po smrti Karla st. z Žerotína se vystřídal několik majitelů. Za Karla Jindřicha vznikl spor mezi obcí přerovskou a komisistoři o platy přerovskému faráři Tačínovi, protože město pro jeho neoblíbenost mu plat zastavila, proto vyřkl komisistoř exkomunikaci nad starou i novou Přerovskou radou. Dne 24.05.1673 přijel do Přerova krajský hejtman Petřvaldský aby spor urovnal. Po jednání dal krajský hejtman radu uvěznit na zámku. Z toho důvodu nastalo v městě velké pobouření a tak radní písař s třemi měšťany odjel do Vídně dovolávat se ochrany u císaře. Uvěznění byli propuštěni až 24.12.1673.

Karel Jindřich zanechal dědictví značně zadlužené. Postupně Přerov změnil několik majitelů. Od dob Karla st. z Žerotína bylo Horní náměstí sevřeno dvojí zdi s hlubokým příkopem mezi nimi.

Roku 1819 byl prodán příkop měšťanům kteří zde měli zahrádky za svými domy na městské vnitřní zdi, takže se do nich vcházelo téměř do výše dvou poschodí. Měšťané vnější hradební zeď strhli, příkopy zasypali a zvýšili, zahrádky pak snížili a vše vyrovnali. Obě věžní brány byly po požáru r.1830 zbořeny a kamení bylo upotřebeno na dlažbu města. Na Horním i Dolním náměstí byly kašny do nichž se vedla voda z Bečvy stojem při bývalém Městském Hrubém mlýně na levém břehu řeky. Při požáru 1661 mlýn shořel odtud se říkalo Spálený ( dnes Spálenec nejkratší ulice v Přerově nad schody u nám. Na Marku).. V zámku také bývala kaple která byla v 18 století zrušena.

Roku 1850 byly zrušeny úřady vrchnostenské a zřízeny úřady císařské. Toto ruku byl také v Přerově zřízen okresní soud. Přerov který měl doposud obecní radu s primátorem v čele, prvního a druhého purkmistra, rychtáře a 8 konšelů (radních) dosazovaných vrchnosti k tomu syndika, voleného do rady dostal od r.1850 voleného starostu a dva obecní radní.

## **Přerovský statek**

Kastelán Přerovského hradu obhospodařoval také pole patřící k Přerovu. Nejstarší právy o přerovském statku pocházejí až ze 14 století. V závěti Jana Jindřicha (bratra Karla IV) bylo v závěti uvedeno že mezi zeměpanské zboží patří i Přerov, tehdy k městu patřila ještě Šířava jako samostatná dědina a část Kozlovic. To byla hospodářská základna ze které žili kasteláni a správci hradu. Výnos z tak malého statku samozřejmě nestačil a proto byli podaní z okolních vsí povinni platit pokutu 1 groše „ když kdo druhého okraví “ pro přerovský hrad.

Za krále Jiřího z Poděbrad došlo k těžkým válkám . Při střídavém válečném štěstí se snažil udržet a získat Jiří z Poděbrad co nejvíce stoupenců rozdáváním zeměpanských statků. A tak 8.3.1465 získal Ctibor Tovačovský z Cimburka. Ale již v roce 1470 je postupuje Albrechtovi Kostkovi z Postupic a ten 1475 Vilémovi z Pernštejna. Za něho končí přerovské zeměpanské manství a stává se majetkem šlechtickým soukromým. V roce 1487 se skládal přerovský statek z obcí: Přerov, Šířava, Předmostí Lhot a Čechy se 7 many.

V roce 1750 se přerovský statek skládal z obcí: Přerov, Želátovice, Beňov, Kozlovice, Popovice, Tučín a Předmostí. Na tomto statku hospodařil František Petráš který byl ale více voják než hospodář , proto není divu že jej úředníci šidili ,takže upadlo do dluhů a proto prodal hraběti Bretonovi panství přerovské i z dědinami : Předmostí, Popovice, Kozlovice a Beňov. Po Bretonech získali panství Přerov šlechticové z Pruska Maginisové. Kteří byli posledními držiteli. Po roce 1918 došlo ke skončení feudalismu.

## Přerovská předměstí

Trhová osada Přerov vznikla před 12. století, neboť týdenní trhy v pátek se uvádějí v historických pramenech již v této době. Osadu střežil zeměpanský hrad na vyvýšenině a zabezpečoval její klidný rozvoj. Jádrem města tvořilo tržiště, kolem něhož bydleli měšťané.

A tato část se nazývala Dolní město. Později se spojilo v jeden celek s Horním městem. Kromě vlastního města usazovali se obyvatelé zabývající se převážně zemědělstvím vně Městského opevnění a tak se postupně vytvořila předměstí. Šířava, trávník, Novosady a Kozlovská ul.

Nejstaršíma největším předměstí (preaurbium) byla **Šířava** doložena už 2. pol. 14. století. Poprvé se uvádí v Zemských olomouckých deskách v roce 1371 – in preurbio Preouie retro. Zírulam na předměstském předměstí za Šířavou. A v roce 1381 se výslovně praví v témže prameni – in preurbio Preroviensi guod Sirawa dicitur, na přerovské předměstí které se slove Šířava. Název pravděpodobně vznikl podle slova „široký“ protože po obou stranách prastaré obchodní cesty vzniklo sídliště do šířky roztažené.

Přerovem procházely důležité obchodní cesty proto se tu u brodu a později u mostu přes Bečvu vybíralo mýto, o němž jsou zprávy z období předhusitské. Kromě zeměpanského mýta. Bylo také vybíráno mýto biskupské.

Jižně od Přerova ležely manské vsi Újezdec, Lověšic, Horní Moštěnice se Štulbachem a Píkovice. Drželi je manové čili vasalové jako nájemci. A touto oblastí vedla cesta z Hulína. A vyústovala do předměstí Šířava kde ve v domě č. 666 vybíralo mýto označené jako Přerovsko-Hulské mýto. Tento dům pak zakoupilo v roce 1889 město Přerov. V době předhusitské stával na Šířavě svobodný dvůr který držel Mikuláš Baďura ze Šířavy.

Nebohatý zeman jehož podpis na stížné listině do Kostnice, kterým česká a moravská šlechta protestovala proti upálení Mistra Jana Husa. Baďura na protestní list přivěsil i svou pečeť, byl také podporován ostatními obyvateli Šířavy. (podrobněji Fl. Zapletal Počátky husitství v Přerově Roč. muzea II z 1938).

V roce 1457 zastavil král Ladislav Janovi Tovačovskému z Cimburka castrum et montem Przerow cum opido et Syrzawa – město Přerov s hradem a Šířavou. Perštejnové kteří nabyli Přerova kolem 15. století byli velmi dobrými hospodáři. Vratislav z Pernštejna dal vypracovat

Přehled příjmu a vydání na panství přerovském. Přehled jinak zvaný registra byl dokončen „jen tejdén před slavnou památkou seslání ducha svatého léta 1864“. V části „plat niv od dvoru panského“ se uvádí Podolin ze Syrzawa s platem o sv. Jiří a o sv. Václavu po 4 ½ d. dále Hořín ze Syrzawy, Machova Krupička, Vondra Vondroušů, Jan Šubů, Prokop Prchal.

Plat z Podetmeni (pole pod bývalým lesem Tmeněm) platili Jíra Jeníčků a Vondráček.

Do Šířavy se chodilo z Přerova židovskou ulicí. Koncem 15. století při hospodářském rozkvětu přibýlo i obyvatelstva si vynutilo i zřízení nového hřbitova neboť dosavadní kolem farního kostela sv. Vavřince již nestačil. Za nejvhodnější bylo vybráno prostranství za branou na konci Židovské ulice. Brána se jmenovala Holešovská později Šířavská. Na tomto hřbitově byli pochováváni nebožtíci obou náboženství. Byl tu také postaven hřbitovní kostel zasvěcený sv. Michalovi ve slohu pozdě gotickém. Vedle kostelíka stávala dřevěná zvonice. Z řad Českých bratří sem pochovávali řadu významných kněží.

V trhové smlouvě z r. 1596 se uvádí šířavský kostel i s krchovem na Šířavě. V roce 1597 majitel Přerova Fridrich z Žerotína Šířavu osamostatnil a oddělil od Přerova a Šířava se stala samostatnou obcí. Neměl k tomu však oprávnění a odporoval správnímu

listu Jan z Pernštejna, Fridrich se k tomu kroku odhodlal na radu některých přerovských měšťanů. Toto rozhodnutí napravil Karel st. z Žerotína r.1600 a Šířavu k městu znovu připojil i se všemi právy.

Když červnu r. 1642 vpadly Šířavou do Přerova bojové švédské šiky a než se dostali Hýžkově bráně řádily na Šířavě stejně dopadli i v roce 1643 kdy si švédové zřizovali opevněný tábor u Horní Moštěnice.

Po dohodě o míru v Vestválích r.1648 byly následky dosti velké. Císař Leopold I se proto rozhodl pořídit seznam orné půdy aby se spravedlivě mohli platit kontribuce (daně). Byly určeny zvláštní vizitační komise lánová (proto že zjišťovala obdělávané pole - lány). A podle tohoto soupisu mlžem nahlédnou do života na Šířavě 2. bol. 17 století 40meř. Obhospodařovali Jakub Hlaváč, Jan Švestka, Jan Motyka každý 40 meř. A 4 achle , další již měli obhospodařované pozemky menší.

V polovině 18 století dala Marie Terezie upravit rejstříky vzhledem mnoha nepřesnostem. Podle pozdějšího tereziánského katastru žilo v roce 1756 na Šířavě 57 rolníků, 10 výměnkářů a 25 domkářů. Při srovnání z ostatními předměstími byla Velká Dlážka větší měla 95 usedlých, Trávník 25 a Novosady jen 19. Šířavu postihly i ničivé požáry v letech 1673, 1808 kdy byla zničena celá Šířavská ulice a také v r. 1831 a 1843. Požár 17.8.1868 postihl požár i kostel sv. Michala věž i se zvony se zřítíla odtud se požár rozšířil na Trávník a i do města. Šířavští měli i vlastní školu kterou postavili v r 1816-1817 ale i ta shořela.

V roce 1858 byl založen na Šířavě klášter ( dnes Učňovská škola) ve kterém vznikla soukromá škola pro dívky. Obyvatelé si dlouho udržovali určitou samostatnost a volili si i svého rychtáře znám je jeden z posledních R. Kreutz.

Skoro ve stejnou dobu na opačném konci města a to na pravém břehu Bečvy, vzniká nové jiné předměstí za markraběte Jana a dostává jméno Dlážka. Prostírá se kolem cesty do Olomouce.

Na bažinaté ploše. Snad proto museli noví nájemci před stavbou svých domů zpevňovat dřevěnými deskami nebo trávci tak proto dostalo jméno Dlážka. Předměstí bylo velké a lidnaté, že se o něm hovoří v r. 1376 jako o městečku, ležícím vně hrazeného města Přerova.

Příslušníci okolní drobné šlechty prý tu vystavěli kostel který měl i své hrobky.

V pozdější době se připomíná dvůr za mostem přes Bečvu který patřil Prokopovi ze Zámostí pozdější dvůr Bravanských také Bravansko zvaný. Je o něm také zmínka ve známém urbáři Vratislava z Pernštejna z roku 1564 kde je řeč o palatu ze dvora za mostem. Jan Blahoslav píše v Gramatické české z roku 1571 že Dlážka je „ za Bečvou veliké městyse 16 kláštery.´´ , kdyby tomu tak pak by jistě Jan Willenberger zakreslil na své obrazení Dlážku. Zatím na dřevorytině z roku 1593 u mostu přes Bečvu není ani stopy po domech na pravém břehu Bečvy. V Rekvalifikačních listech je už Dlážka jmenována jako ulice či předměstí. K roku 1756 měla Dlážka 70 usedlých (pod názvem usedlý se myslí majitel domu- hlavu rodiny a 5 dalších osob) většinou drobných rolníků, mezi nimiž se uvádí Ondřej sekera s polem o 10 měřicích a se zahradou nejzámožnější. Dlážka měla asi 350 obyvatel.

Za další předměstí Přerova lze považovat Trávník. Vzniklo panské nivě za cihelnou blízko Bečvy a táhlo se souběžně s ulicí kozlovskou. Blíže je popisováno v listu Jana z Pernštejna z 28.01.1518, zemského hejtmana , v němž dovolil Přerovským postavili si domy na trávníků u cihelny .K roku 1756 tu bylo 18 usedlých, tedy asi 90 lidí. Pojmenování je velmi přílehlavé Trávník pastvisko pro husy, ovce a prasata.

Malým předměstím byly Nová ulice – Novosady. Připomíná se k roku 1512, kdy se tu uvádějí pouze dně chalupy, pravděpodobně se zelinářskými i ovocnářskými zahradami, jak to ukazuje název „ Novosady´´. v roku 1756 žije v Novosadech 13 usedlých tj. asi

65 lidí. Obyvatelé tu byli zámožnější neboť nějaký Křížek obdělával 36 měřic polí a měl zahradu i louku.

Stejně velké bylo i předměstí jenž tvořila ulice Kozlovská . Stará výpadová ulice z Židovské ulice (dnes Žerotínovo nám.) kolem městských valů vedla podél Bečvy do blízkých Kozlovic, proto ulice po obou stranách cesty vznikající v 16. století na panské nivě za cihelnou dostala název Kozlovská. Naobrazení Přerova z r.1727 tvořilo ulici 13 přízemních domků se sedlovými střechami. Za domky se táhly zahrádky, na straně k Bečvě lemovali břeh řeky vrby a olše. K uvedenému roku žilo na Kozlovské ulici 65 lidí, drobných řemeslníků,dělníků v cihelně nebo na valše.Pravděpodobně se také zabývali rybářstvím.

Naobrazení Přerova z r.1727 pohled na přerovská předměstí až na Kozlovskou ul. a Šířavu chybějí. Na jiném obrazení Přerova z téhož roku jsou zakresleny chalupy na Novosadech a část Dlážky samozřejmě Kozlovská a Šířava avšak chybí Trávník.

## **Zajímavý nález ve zdi starého městského špitálu v Přerově**

Naši předkové napsali mnoho ze svých zkušeností a poznatků do rodinných kronik, na desky kancionálů, do kalendářů i do obecních kronik. Některé tyto zápisky občas objevujeme při opravách a rekonstrukcích starých staveb.

Podobný nález byl učiněn 14.05.1967 v Mostní ulici v domě č.p.52 orientační č.15 kde býval Starý špitál (chudobinec) připomínaný počátkem 16 století kdy Přerov držel známý příznivec města pan Vilém z Pernštejna a na Helfštejně.Velmi pečoval o město a staral se i o ty nejpotřebnější daroval také dne 23.8.1511 přerovskému špitálu horní louku, která patřila k jeho vinařskému dvoru a ležela v Žebračce aby se polepšilo chudině ve špitálu. Špitál postupně chátral a tak se obecní výbor rozhodl o jeho rekonstrukci.

O tom již při popisování nálezu. Když dne 14.05.1967 prováděl elektrikář novou elektroinstalaci tak při dlabání otvoru pro rozvodnou elektro skříňku objevil kruhovitou měděnou schránku o rozměrech asi 15x 15 cm. Na přední straně byl letopočet 1863. Po otevření schránky se objevily tiskoviny, mince a další listiny.

Mezi nalezenými byl i plán oprav špitálu s legendou: „, Prerau im Monat April 1862“ . Vypovídá z toho že Přerované se zabývali myšlenkou na opravu. Oprava se ale oddálila ale po požáru na jaře 1863 ji uspíšil. Došlo k ní hned na podzim 1863. Na plánu je česká poznámka, „že plán odpovídá původnímu, jen málo pozměněnému“ .Na plánu jsou uvedeny i velikosti špitálních místností v opravené budově. Největší místnost dlouhá 4 sáhy 5 stop široká 2 sáhy a 1 stopu, což by odpovídalo asi dnešním asi 33 čtverečním metrů, byla to místnost pro muže. Vedlejší dlouhá 3 sáhy a 2 stopy široká 2 sáhy a 1 stopu něco přes 23 čtverečných metrů byla pro ženy. Vedle byl pokoj hlídače, pále pokoj přijímací, kuchyně a docela malý pokoj pro nakažlivé choroby. To bylo v patře. V přízemí byl byt kuchaře a také byt nájemce mostního mýta přes Bečvu. Budova byla jednopatrová. Za války v roce 1866 se v něm léčili nemocní na cholera a ranění. Autorem plánu byl členem přerovské městské rady ing. Severní dráhy Arnošt Bühler což potvrdil vlastnoručním podpisem na plánu.

Cennou památkou byl i otisk starodávné městské pečeti v červeném vosku na kousku papíru s Legendou :

Pečeť města „, Przerowa“ . Podle reliéfu městského znaku, jeho podoby, shodně s tvarem znaku na soše sv. Josefa z r. 1717 u farního kostela v Přerově, dále podle sprežky ve slově Přerova se dá soudit že jde o otisk pečeti za 17 století. Pečeť dokládá českou samosprávu Přerova v době kdy jiná Moravská města trpěla německým útlakem.

Dále byly nalezeny noviny z roku 1863, noviny byly značně poškozeny vlhkem, zvláště na přeložkách. Ve schránce bylo 7 čísel Národních listů které vyházely v r. 1861 v Praze, ale není tam žádná zmínka o Přerovu. Na jejich odběru měl velkou zásluhu starosta Kramář, odchovanec pražské vysoké školy.

Dále bylo ve schránce 12 čísel olomouckých novin Morava. Byly nejvíce poškozené ale ani v nich se nenašly zprávy o Přerovu. Dále tam byly výtisky Humoristických listů z r.1861 a Moravská Orlice z roku 1863 ale také žádné zprávy o Přerovu ale v 1 čísle slezských novin opavských Opavský Besedník a to v čísle 25 z 9.9.1863 roč. III čteme velmi zajímavou zprávu z Přerova. Mluví se v ní o „ besedě “ upořádané na paměť tisícího výročí příchodu Cyrila a Metoděje na Moravu v roce 863. Přerovští uspořádali Besedu v sále „ U bílého Koníčka “ (hostinec byl již zbourán dnes na jeho místě stojí Městský dům) dne 30 srpna 1863. Čistý výnos se měl věnovat pohořelým v Polné. Besedu zahájil řečník, poté zazpíval Přerovský Zpěvácký spolek několik sborů. Mezi zpěvními čísly zahrála na klavír slečna Anna Skálová z Prostějova. Po druhém sboru recitovala sl. Anna Cejpková báseň Matce vlasti s takovým citem, že byli všichni hluboce dojati. Přednes ocenili velkým potleskem a volání slávy. Na besedě hrála také vojenská hudba Wasa z Olomouce, jejíž člen p. Lípa zahrál na housle krásné variace. Ve zprávě se dále uvádí že se tančilo až dorána a že na besedě „ spanilé Přerovany a čilí mládenci přerovští velmi obratně “ zatančili nový tanec „ Beseda “ jehož jednotlivé figury pocházejí z národních tanců.

Zprávu uzavírá sdělení o přítomnosti některých „ znamenitějších “ hostů. Jako byl Fedra Náprstek s chotí z Prahy, profesor Zoubek z České Lípy, prof. Deml z Olomouce, arcikněz Rojk z Čech. Výtěžek byl velmi malý vzhledem k nízkému vstupnému.

V nálezů byly také 2 výtisky německých vládních novin v Brně Brüner Zeitung z roku 1863. v 6. čísle z 9.1.1863 se dočteme o kulturním dění v Přerově. Uvádí se že 26.12.1862 upořádal Slovanský pěvecký spolek přerovský svůj první koncert, který byl velmi úspěšný. Vrcholem koncertu byly sólové zpěvy „ Slezské víno “ dále fantazie na piano z opery Lukrecia, již zahrál p. Skála technik z Vídně bratr sbormistra.

O hospodářském životě v Přerově z let šedesátých se dovídáme z dalšího nálezů. Jsou to především Stanovy záložné pokladnice přerovské z 6.6.1861. Pojmenování „ záložna “ znamená, že pokladnice někoho penězi zakládala, zaručovala se. Ve schránce bylo také pozvání na valnou hromadu pokladnice 18.1.1863 a také leták o úředních hodinách.

Po roce 1848 začali svobodní rolníci najímat na práci čeledí. Výklad čeledního řádu vytištěný a vydaný v roce 1857 byl také přiložen.

Listinné doklady uzavírají dav divadelní programy ve tvaru letáků, zvoucích divadla divadelní společnosti Josefa Štandery. Šlo o dvě hry : Monika od J.J. Kollara a Dobrý tón čili s vlky se musí výtí od J. procházky. Mezi uvedenými herci najdeme i Jindřicha Mošnu. Zajímavé jsou i ceny sedadlo I tř. 40 kr. II tř, 30 kr. Lístek pozemní 20 kr. galerie 10 kr.

Součástí nálezů byly i různé mince jimiž se v té době platilo a také starší. Dále medailónek železný, silně postříbřený elipsovitého tvaru elipsovitého a má na vrcholu ouško. Takovým medailónkům se říkalo agnusek či agnusek, od agnus dei, beránek boží. Agnustky se nosívali na krku. Medailónek byl vydán k tisící výročí příchodu Cyrila a Metuda na Moravu.

Schránku kterou objevil pan Stanislav Křepelka z Kojetína předal městskému muzeu a tak díky poctivému nálezci jsme se zase dozvěděli něco z historie Přerova

## O pivovaru Šilhavých

Vedle památek uměleckých, které jsou v našem městě porůznu umístěné jsou památky technické tj. takových jenž ukazují jaká byla výroba jaké byly první přerovské továrny, Mlýny a jiné podniky které ustoupily následní výstavbě. Mezi ně patří i památka na pivovar Šilhavého který stál na pravém břehu řeky dnes ubytovna a restaurace Strojař. Když dostávala středověká města své výsady, privilegia, práva patřilo mezi ně i jedno významné právo a to právo vařit pivo jenž drželi nebo dostali usedlí měšťané. v Přerově takových právovárečníků bylo 69. Jedním z pivovarů byl i Měšťanský pivovar který daroval měšťanům Jindřich z Žerotína a stával na Marku. Dnes jsou jen zbytky sklepů nad schody u ul. Pálenec. V roce 1875 si tento pivovar pronajal sládek Josef Šilhavý. Byl to vynikající odborník.

Po třech letech (1878) postavil již zmiňovaný pivovar na pravém břehu Bečvy. Podnik velmi prosperoval a proto dne 23.1.1883 koupil od přerovských hruboměšťanů jejich práva vařit pivo a to za poměrně vysokou částku dal za každé právo 625 zl.. Atak zmizela z dějin města

Jedna prastará výsada měšťanů na vaření piva.

Dne 24.01.1888 koupil nájemce Josef Šilhavý od měšťanů také Měšťanský pivovar i se sladovnou za 51.637 zl. A 13 krejcarů. Ten pak postupně začal rušit.

Ke sklepům a spilce u Bečvy přistavěl v roce 1892 další zcela moderní zařízení. Rekonstrukce byla dokončena v roce 1894 ale v roce 1895 01.04 Josef Šilhavý zemřel . Pivovar po něm převzal syn Ladislav Šilhavý.

Poblíž pivovaru Šilhavý zřídili parčík a v něm si postavili obytné stavení které stálo až do nové výstavby na Velké Dlážce. V letech 1890 až 1907 vznikl problém z ječmenem a protože doprava sladu byla dosti nákladná pronajali L. Šilhavý sladovnu v Kokorách u bývalého jezuitského pivovaru.

Za první světové války měli všechny pivovary problémy se získáváním surovin na pivo a to hlavně chmele a ječmene. Proto jako za každých válek došlo i na náhražky, Josef Dostál uvádí ve svých vzpomínkách že si pamatuje jak vojáci u pěšího pluku č.57 v Pavlovicích u Přerova museli vybírat na polích barona Skene pýr pro pivovary Šilhavého. Protože bylo piva málo tak vzniklo i pivo ovesné..

V období 1871-1873 měl Šilhavý velkou konkurenci v Akciovém rolnickém pivovaru, nakonec se však dohodli.

V červnu 1938 byla dovařena v pivovaru Šilhavý poslední várka a v dubnu 1939 došlo k úřední likvidaci.

## Korvínský dům na Horním náměstí

Mezi významné památky patří také Korvínský dům. O tomto domě se zachovala pověst, že v něm bydlel uherský král Matyáš Korvinus který s králem Jiřím z Poděbrad válčil a delší dobu se v Přerově zdržoval. Ale je pravděpodobné že tak opravdu bylo. Také v roce 1893 píše ve svém „Přerovsku“ na str.91 uvádí : „ Dům tak zvaný Korvínský , poněvadž v něm nějaký čas uherský král Matyáš Korvin meškal . Dům ten před požárem r. 1868 jevil ráz ryze starogotický a v čele měl lomenici sličnou stavebnímu slohu přiměřenou, zohyzen jest po kasárnicky . Sic uvnitř je zachovalejší dům staroměšťanský s pěkným gotickým klenutím v síni a erbem Bartoloměje Bílého z roku 1570 jakož i klenutím ve všech jizbách zvláště pěkný je portál. Nad ním jest tento nápis : WACLAW AMBROZ MNDALENA BILA SSESTINACTEHO SSESTNATTEHO LETA OD NAROZENI PANE GEST OBNOVEN DYMTENTO.

Řečený dům vlastníka šlechtického vyzrazuje. Škoda že se nezachoval obraz jeho z té doby. Také František Levý ve své knize „ Přerovská českobratrská církev“ z roku 1909 se rovněž zmiňuje a současně o jejich majitelích : Zámožný, řídké úcty se požívající Bartoš Bílý, držel zmíněný dům na Kopci mylně zvaný Karvínský, při němž provozoval živnost hostinskou. Po Bartošově smrti (1586) užívala jej pozůstalá vdova. Puštěn ji dědici v pátek po sv. Lucii 1599 dohodou toho smyslu, že Jan Volf, Václav Ambrož za manželku svou, Anna Solnická, pastorek její z Hranic Jan Solnický a Maruše Bílých z Tovačova, prodali jej i s chmelinky pí. Kateřině Bílé, matce své ze společného sněšení za 500kop, kteréžto od ní hned hotově vzali. Jak víme přešel po její smrti v držení Václava Ambrože a manželky jeho. Václav Ambrož se svou první manželkou Magdalénou, dcerou Bartoše Bílého, převzal od tchýně Kateřiny Bílé dům na Horním městě, který pan Bartoš r.1569 v pátek před sv. Markétou za hotových 506 tolarů koupil od Matouše Warduka, a Ambrož s chotí svou r.1616 přestavěti dal jej tak jak se nám doposud jeví. Jest to dům č.31 nesprávně „ Korvínovský“ zvaný, neboť pověst o schůzce Matyáše s Viktorínem synem Jiřího z Poděbrad je smyšlenka. Karvínský jest zkomolenina názvu jiného domu Horního města, „Korbelovského“, jehož majitel byl v druhé polovině XVI. Věku v reg.gr.(registr gruntů) často připomínáný měšťan Korbel. V monografii Rudolf Kreutz Přerovský okres 1927 na straně 94 uvádí : Nejzachovalejší ze starobylých domů Horního náměstí jest t. zv.dům Korvínský zvaný tak odtud, že prý se vněm sešel Matyáš s Viktorínem, což jest pouhou pověstí na pravdě se nezakládající. Nápis nad portálem zřejmě praví, že Václav Ambrož, za války třicetileté správce přerovského panství a manželka jeho Magdaléna Bílá, obnovili dům tento. Široká síň, Mazhaus, do níž se portálem vchází, jest zaklenuta síťovou klenbou gotickou, jejíž žebra spočívají na konsolách ve zdi vyčnívající. Právě tato síň při obnově či přestavbě r.1616 zůstala nedotčena a jest tudíž jediným pozůstatkem původního domu. Renaissanční vlys s nápisem a erby Bílého a Ambrože zakončen roztomilou dětskou tvářičkou a straně 160 píše : Směrem k bývalé Dolní bráně stojí tzv. dům Korvínský. Do roku 1868 jevil se na domě gotický ráz. po ohni tohoto roku hlavně lomenice a ráz domu setřen. Je uvnitř všude dochována gotická klenba, erb a na portále nápis. Zmínka o domu se objevuje i v dalších ročenkách .

## Grundy v 17 století a co ke gruntu patřilo

Při procházení literatury o Přerovu jsem se několikrát setkal s názvem grunt a tak mne začalo zajímat co dříve ke gruntu patřilo. Dá se částečně zjistit z kupních smluv nebo odstupujících listin. Tak může zjistit co vše ke gruntu patřilo včetně zvířat. Tak jsem se dočetl.

V pátek před sv.Ondřejem (30.11. ) roku 1652 prodala urozená paní Jana Magdalena Elbornerová rozená Přebická 2 grundy za velkým městem a třetí grunt za Malým mlýnem se všemi poli a loukami na sedmi různých místech o neznámé rozloze. A co **ještě ke gruntu patřilo :**

1 kůň, 50 ovec mladých, 50 ovec starých, 4 husy, 1 vůz, 2 brány, 4 morky (krocani), 1 kohout se 4 slepicemi, 3 kapouni, 1 pávi a jeden pluh s železy. Dále 30měřic pšenice, 40 měřic rži, 6 prasat a vše, co je v gruntech „, hlínou zamazáno a hřebíkem přibito“ . Měřice je stará dutá míra je to asi 50 kg. Z tohoto výpisu se dozvídáme i o tom jaká hospodářská zvířata se chovala, překvapilo mne že není zmínka o kravách. Nejvíce chovali ovce z nichž bylo, maso, mléko, kůže a vlna. O zpracování vlny se v Přerově starala velká soukenická valcha na mlýnském náhoně za Velkým mlýnem pod hradbami na levé břehu Bečvy.

Ke koupi gruntu došlo na konci listopadu 1652 a koupila je paní Bravansko za 2.200 zlatých, rodina Bravanských měla dvůr za Bečvou.

V jiné smlouvě se uvádí že se také prodaly osmery včely při chalupě (jako chalupa se asi myslel včelín a osm úlů).

To je jen malinká ukáзка o jednu prodeji gruntu.

## **Převrat v Přerově a období kolem 1914 až 1918**

Přerov a jeho občané nehráli ve válečných dějinách pasivní roli Naopak se zařatými pěstmi odjížděli Přerované na frontu. Ale i ti kteří zůstali doma se zapojili do činnosti. Několik jedinců rozmnožilo antimilitaristický leták a opisy ruských manifestů a pokusili se je tajně rozšiřovat. Byli však udáni starostou obce Polovic Aloisem Křepelkou a Slavomír Kratochvíl byl po provedení náhlého soudu 24.12.1914 zastřelen. Vojtěch Fárek, Vladimír Stejskal a František Klabazna odsouzeni k několikaletému žaláři. A František Radoušek který chtěl v Moravské Ostravě zakročit ve prospěch odsouzených odpykal osmiletým vězením.

To však ještě nabylo vše co čekalo naše občany. V Moravské Ostravě byl odsouzen 8.12.1914 vojenským soudem krejčí Matějka který byl pověšen. Následně byl Přerov zapsán do knihy c.k. řadů jako město nebezpečných protirakouských rebelů. Následně velmi byla stíhána sokolská jednota v Přerově neustálé kontroly a domovní prohlídky museli vytrpět Rudolf Malý, Ladislav Elmer, Josef Polame a, p. Brožovi a jiným. Snoubenka cvičitele Štěpána Kleina byla zbavena učitelského místa. Hejtman Bleyleben se dožadoval aby byl zproštěn služby stavitelský asistent městského úřadu František Klabazna. Do velkých problému se dostal prof. Jaromír Souček když na budovu Občanské záložny dal vyvěsit místo praporu žlutočerného prapor ve slovanských barvách.. Na zatčení několika lidí se podílel i vrchní oficiál okresního soudu Hugo Truppl. Nejaktivnější činnost proti přerovským občanům vyvíjel nadporučík Machatti bývalý přednosta soudu v Novém Jičíně.. Jeho snaha šla tak daleko že do různých spolků posílal své placené agenty. Dokonce i vojáci v Přerově nedostávali dovolenou aby je někdo neovlivnil.

Ale přesto v Přerově byla aktivita stále, když byla v Praze utvořena Mafie tak se ihned začaly provádět finanční sbírky na její podporu. První částka byla poukázána v roce 1916 Přemyslu Šámalovi V přerovském Obzoru byla soustředěna podpora pro pražský časopis „ Čas“ ty byly odeslány Karlem Hauken jako palmáre dru Šámalovi.

Na počátku roku 1918 odvezl primář Karel Šantrůček asi dva tisíce korun dru Janu Erbenovi. V Praze se tehdy dr. Šantrůček setkal s p. Charlottou Masarykovou a nabídl jí aby se odstěhovala do Přerova ta to však odmítla.

V pondělí 14 října 1918 byla v českých zemí provedena jednodenní stávka. Toho dne promluvil v 10 hodin na Dolním náměstí v Přerově poslanec Jaroslav Marek který hovořil o vytvoření samostatného státu. Den před převratem se do Přerova dostala výzva zahraničního ministra dra Beneše, abychom v klidu čekali na další události.

První zpráva o převratu v Praze v pondělí 28 října 1918 se dostala telefonicky do redakce „ Přerovského Obzoru“ z Prahy odkud denně telefonoval nejnovější zprávy redaktor Hajšman. Zprávu převzal profesor Josef Staněk a byla tohoto znění :

**Praha 28 října : Dnes předsednictvo Národního výboru :**

**Ant. Švehla, dr. Alois Rašín, Jiří Stříbrný, dr. František Soukup**

**A dr. Vavro Šrobár převzalo do svých rukou veškerou moc...**

Jen o několik minut později přijala na telegrafickém úřadě Přerov 1 na nádraží slečna Zdeňka Koblihová cirkulář podaný v Praze Národním výborem v 18 hodin a 20 minut

**Telegram který obsahoval tuto zprávu :**

**Zákon vydaný Národním výborem dne 28 října 1918:  
Samostatný stát československý vstoupil v život.**

- Aby zachována byla souvislost dosavadního právního řádu se stavem novým, a aby nenastaly zmatky a upraven byl nerušený přechod k novému státnímu životu, Národní výbor jménem československého národa jako vykonavatel státní svrchovanosti nařizuje
1. Státní formu československého státu určí Národní shromáždění ve srozumění s československou národní radou v Paříži. Než se tak stane vykonává svrchovanost Národní výbor jako orgán jednomyslné vůle národa.
  2. Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají v platnosti.
  3. Veškeré úřady samosprávné státní a župní, ústavy státní, zemské, obecní jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají dle platných zákonů a nařízení.
  4. Zákon tento nabývá platnost dnešním dnem.
  5. Předsednictvu Národního výboru se ukládá aby zákon tento provedlo.

Dáno v Praze 28 října 1918 Ant. Švehla v.r. Jiří Stříbrný v.r.

**Dr.Al. Rašín v.r. Dr. Vlado Šrobár v.r.**

Vzhledem k tomu že na městském úřadě již nikdo nebyl uvolnil se poštovní úředník Jar. Kovařík že telegram doručí osobně starostovi Matoušovi Havránkovi. Zatím již vrchní poštovní oficiál Otakar Štencl se staral o další rozšíření do všech dosažitelných stanic na Moravě opatřil si Inspektor Josef Jakubec několik jeho oklepů aby tuto zprávu sdělil ve všech přerovských vinárnách, kavárnách a restauracích. Asi kolem 23 hodiny dospěl do akciového pivovaru a tam potají odevzdal oběžník Lad. Elmerovi. Všude byla velká radost. Celé město se zdobilo trikolórami. Ještě v noci z budovy okresního hejtmanství zmizel dvojhřlavý orel a byl nahrazen znakem českého lva. Hned ráno již studenti kteří zrovna měli uhelné prázdniny začali ničit vše co připomínalo předcházející 300 tetou porobu.

Velká skupina studentu vedena soudcem Jirkou si šel vyřídít účty s konfidentem Truplem, ale na zákrok Jirky se to obešlo bez násilí pouze byl z zámecké budovy velký zemský znak.

Při odstraňování znaků byl i v Přerově internovaný Angličan B.M.Woodhouse. Slavnosti proslav na Dolním náměstí pronesl jednatel Sokola Ladislav Elmer. V té době byla zveřejněna informace že správou okresního hejtmanství byl pověřen Dr. Martilík a jeho zástupcem dr. Bočan. Byla urychleně svolána na radnici schůze a předsedou Národního výboru pro okres přerovského byl zvolen lékárník Vítězslav Nečas, místopředsedou poslanec Jaroslav Marek, členy dr. Brož, Fr.Kabelík, Valouch a venkov rolník ze Staré Vsi Kužela.. Po oslavách začal Národní výbor intenzivně pracovat.

**Pohromy živelní. — Požáry, povodně a j.  
— Zjevy přírodní. — Nemoci.**

S úpadkem obecné vzdělanosti a blahobytu po válce 30leté množí se zprávy o pohromách způsobených požáry. Příčiny většiny těchto pohrom bylo opomíjení všech příkazů opatrnosti. Ochuzení lidu následkem poklesnutí obecného blahobytu vedlo k tomu — ač bylo po zmíněné válce v Přerově dosti domů pustých, které nikdo osadití buď nechtěl, neb pro chudobu nemohl, — že se stavěly domky chatrné, slámou či doškem kryté, bezprostředně bez ochranné zdi proti ohni.

Jak jsme z líčení Petrášova guberniu seznali, neměli měšťané namnoze stodol, neměli sýpek, kde by beztak nehojně své zásoby slámy a obilí mimo obytný domek ukládati

mohli, a přechovávali je v hořejších patrech domů, mlátili obilí, sušili len v předsíních vedle kuchyní a komíny byly k tomu ještě leckde dřevěné. K tomu byl zvláště v Horním Městě a částečně i Dolním nedostatek vody, když starý vodovod z doby Žerotínské zašel a nádržka vodní v Horním Městě byla v sutinách; pouze studna hluboká tu byla, z níž se voda s velkým úsilím vážila, ale i ta celkem nepatrná zásoba při velikém požáru nestačila. Zchudlá obec nemohla nic sama podniknouti, a vrchnost, která byla smlouvou Žerotínskou povinna přispívati polovicí nákladu na zřízení a udržování vodovodu a nádržek v dobrém stavu, nečinila také ničehož. Přimysleme si k tomu ještě nedostatek hasičského náradí a nádob, nezkušenost a nevyškolenost při hašení požáru a z toho plynoucí ustrašenost a bezradnost! Tak se stávalo, že vypukl-li někde oheň, padlo za obětí požáru vždy množství domů; na př. r. 1661 vyhořelo v Dolním Městě 15 domů, r. 1664 téměř celé město i s předměstími (kostel sv. Marka, Velký městský mlýn, později odtud Spálený nazývaný na levém břehu Bečvy, valcha, olejna, stroj a potrubí, přivádějící vodu dvěma kašnám na Horním a Dolním Městě), r. 1673 Široká ulice a celé Horní náměstí až na zámek a 7 domů. r. 1676 na Dolním nám. 7 hruboměst'anských domů a chalupa, r. 1749 celé město ohněm t. zv. Poláškovým. I velký Spálený mlýn, před tím znova postavený, shořel i s jezem přes Bečvu; posud viděti lze z jezu toho některé koly v řece.

Sto let po velikém ohni (r. 1664) r. 1764 zničil oheň t. zv. biskupský, zv. dle jakéhos Biskupa, jehož neopatrností vznikl, při němž sám uhořel, polovici Dolního nám., Židovské město a Šířavu. Jiří Přepyský, pán na Ivanovicích, půjčil pohořelým 3000 zl. bez úroků. Následujícího roku 1765 vyhořela Šířava po druhé; zapálili prý husaři u jakéhos Sekery. R. 1766 uhodilo do domu Landsfeldova; blesk zabil jeho ženu a požárem z toho vzniklým vyhořela celá Kostelní ulice. R. 1773 zničeno Dolní nám. t. zv. ohněm Jiříčkovským, r. 1781 vyhořela chalupa nenáviděného Rollera a chalupa Kličková, r. 1783 shořely panské stodoly se 4 jinými, r. 1808 Šířava téměř celá a r. 1829 opět ulice Kozlovská; poslední oheň zavinił blesk.

Hrozné byly katastrofy požární a jiné v letech 1831 a 1832. Roku prvnějšího 2. září vyhořely ulice Kroměřížská (dříve Zahradní, nyní Palackého), Troubecká, Velká a Malá Dlážka; z význačnějších budov lehly popelem fara, škola, pivovar, sladovna, jatky, špitál a Brabantsko, Telkem 180 domů a mnoho stodol. I i lidí při tom uhořelo a mnozí byli tak popáleni, že zemřeli. Škoda páchila se na 226.872 zl. Ohni přenesl se do Předmostí, kde vyhořelo 39 domů

s panským dvorem, a do Popovic, kde zničeno 9 ½ lánu, 2 podsedky a jeden domek. Škoda v obou obcích činila 24.715 zl. Sbíraly se na pohořelé peníze a dodávány jim potraviny, šatstvo a sláma. Na daních sleveno 815 zl. 82 kr.

Potom dostavily se silné lijavce, namoklé zdi se zřítily, Bečva vystoupila z břehů a 13. září zaplavila ulice a domy, jež oheň ušetřil. K tomu ke všemu vypukla cholera v Přerově, Předmostí, Citově, Lapači, Rokytnici, Kokorách a Brodku. Většina mládeže spolčila se ve spolek pomáhati každému bez rozdílu vyznání a národnosti.

Již 25. dubna 1832 zaznělo opět poplašné zvonění. Požár strávil část Židovského města (Žerotínova nám. a Široké ulice), ulici Kostelní a uličku (nynější Malou kostelní ulici), celkem 42 domů křesťanských a 10 židovských se synagogou. Stříkačky nebylo; vrchní Kurz, rodilý Průsak, nezakoupil ani jedné, ač byl o to měšťanstvem žádán. Od této pohromy domy obnovené místo došky pokrývaly se břidlicí. Škody bylo opět na 21.352 zl. R. 1843 hořelo v Přerově sedmkrát; požáry ty strávily 98 domů a 38 stodol; i životy lidské padly jim za obět (7. května t. r. uhořely 6 Olelá vdova Veronika Tesárková a její dcera Marie, které měla za několik dní slaviti svatbu.) Lidé chovali vzácnější věci ve sklepích a hasičské náčiní bylo stále pohotově. Nicméně přece jenom r. 1849 vyhořelo 130 chalup a několik domů a r. 1850 čísel 20.

Poslední veliký požár v Přerově byl r. 1868 za strašného vichru. Vypukl v Šířavě proti klášteru. Hned bylo v plamenech několik domů i s kostelem sv. Michala. Věž s hodinami a zvony se zřítily; odtud rozšířil se oheň po Trávníku, Horním nám., přeskočil Bečvu na Malou Dlážku; brzy vzplála Ferdinandskául., část Žerotínova nám. a Kostelní ulice. Na Horním nám. zůstal pouze zámek, druhý neb třetí dům pod loubím k pivovaru, kryté břidlicí a opatřené ochrannou zdí proti ohni, pivovar, klášter a a špitál. Domů vyhořelo 159 a hodinář Gharbut přišel o život.

Byl to vůbec nešťastný rok. Již před tím, počátkem května (4. května), rozzuřila se strašná bouře s krupobitím, okna k západní straně vytlučena, pak průtrž mračen, celý Újezd zaplaven, voda hrnula se okny do světnic a lidé utíkali se na stromy; ku konci toho roku 17. srpna hořelo ještě na Novosadech. Oheň zničil také polovici Želatovic.

To byly pohromy největší; požárů menších bylo mimo to dost v letech 1650, 1651, 1661, 1712, 1719, 1741, při kterých vyhořelo vždy mnoho domů, r. 1744 shořelo na Dolním nám., 11 domů a sladovna.

Také o zhoubném krupobití jsou zprávy, jako 24. července r. 1824, jímž zpustošeny zahrady a pole. R. 1858 strhla se hrozná bouře s blesky, vichřicí a krupobitím; množství oken vytlučena a stromy zuráženy.

Jiná svízele bývala s Bečvou. Již ze starších dob jsou zprávy o povodních a spoustách jimi způsobených; jsou však dosti sporé poněvadž stíhaly hlavně obvod mimoměstský; město jimi tak netrpělo, ježto bylo chráněno zdmi a Horní Město vyvýšenou polohou. Jakou však měrou zbavovalo se město zděných svých pout a začalo se šířiti mimo původní obvod, tou měrou množí se zprávy o velké vodě zaplavivší ulice. V letech 1625 a 1652 pronikla voda do ulice Široké (Ferdinandovy a Žerotínova nám.), čímž zaplavila Kozlovskou ulici a valnou část Trávníka a způsobila na polích škody veliké, odplavujíc úrodnou prst' a zanechávajíc po sobě kamení a štěrk. Záplavy ty nedaly se ani tak z jara v době tání, neboť kry ledové při prudkosti toku Bečvy dosti rychle odcházely, zvláště, bylo-li jim poněkud uvolňováno, jako v jiné době roční, za velikých a déle trvajících dešťů. Velká voda r. 1625 přišla na př. na konci toho roku.

R. 1715 dne 15. května rozvodnila se Bečva, odnesla kus mostu, voda proudila Trávníkem, Novosady, Dlážkou, protrhla několik rybníků a odplavila i některé domy. Velké povodně byly také v letech 1667, 1668, 1725, 1758. R. 1829 počátkem března musili se lidé z Kozlovské ulice vystěhovati a r. 1838 nahromadily se ledové kry mezi mostem městským a železničním, takže Bečva se vylila a zaplavila celé město; bylo nutno železniční násep prokopati, aby mohla voda odtékati. Podobné záplavy bývaly již obvyklé, ovšem později (r. 1876, 1880, 1807, 1910) nenabývaly takových rozměrů. Nejvíce trpěly jimi trati nad městem od Kozlovic k městu. Starosta Dostál dal r. 1868 po veliké bouři a požáru postaviti t. zv. plotky a zdi z kamení u dřevěného mostu na místě dřívějších dřevěných t. zv. klecí, a starosta Kramář zasazoval se o regulaci Bečvy, sehnal podpisy zástupců všech obcí při řece ležících na žádost podanou zem. sněmu, ale nepořídil na sněmě Šmerlingovském ničehož.. Teprve v novější době došlo k regulaci, i katastrofy podobné chovají v paměti jen nejstarší lidé v Přerově.

Jindy opět (r. 1835) bylo takové sucho, že Bečva téměř úplně vyschla a voda musila se voziti kolik mil cesty; r. 1863 bylo lze přejíti Bečvu u nádraží suchou nohou.

Co bylo posud uvedeno, byly skutečně a někdy veliké pohromy, byly to však obyčejné zjevy; neobyčejné byly veliké vichřice, léta suchá neb vlhká, prudké mrazy a dlouho trvající zimy. Tak r. 1783 rozzuřila se ožňich ohromná vichřice. Vlhká léta byla 1842 a 1843, takže r. 1842 hnily brambory, lidé se proto vrhli na kukuřici, jejíž cena následkem toho rychle stoupala, chudina hladověla, z čehož povstaly nemoci, hlavnička. Nemoc ta objevovala se častěji z příčiny nedostatku zdravé pitné vody.

R. 1781 byly veliké mrazy v květnu; květy a listí ovocných stromů pomrzlo a obilí velice utrpělo a r. 1785 jezdilo se na saních ještě 15. dubna.

Vedle popsaných zjevů, které přinášely lidem škodu, jsou také zprávy o přírodních zjevech, jež pro svou neobyčejnost vzbuzovaly všeobecný podiv a staly se příčinou všelikých pověřivých výkladů v lidu; na př. úplné zatmění slunce v létě o 11. hod. dopol. r. 1845. Nastalo šero tak veliké, že bez světla nebylo možno čísti. Více hrůzy působila r. 1858 veliká kometa, zářící v létě t. r. na obloze po 33 dní a r. 1859 bylo viděti překrásnou severní záři.

Vedle strastí, jimiž obyvatelstvo přerovské trpělo, nutno několika slovy zmíniti se o nemocech, jakožto zjevech sociálních, nabývajících mnohdy povahy epidemie, hotového moru. Tak od 18. července 1715 do 2. února 1716 řádil v Přerově mor boulový či karbunklový. Přerov byl proto vojskem obklíčen. Přetrvalo prý svízel tu z 1034 obyv. jen 82 osob. Na památku toho moru postaveny sochy sv. Josefa na Dolním a sv. Rocha na náměstí Horním. Cholera r. 1831 zuřila více v okolních obcích, jako v Předmostí, Citově, Lapači, Rokytnici, Kokorách a Brodku. Objevil se mor ten opět r. 1836 a cholera po válce rak.-pruské r. 1866.

R. 1925 umíralo obyvatelstvo přerovského okresu takto: epidem. chorobami 16 os., tuberkulosou 117, rakovinou 53, chorobami systému nervového a smyslových orgánů 95, chorobami srdečními 74, zánětem plic 46, vrozenou slabostí 53, stářím 80, sebevraždou 7.

## **Živnosti.**

**(jak to bylo kolem roku 1893 dle knihy  
Přerovsko - František Bayer zpracoval Jiří Rosmus**

### **I.-Hospodářství.**

Půda jest vesměs téměř naplavena, převládá mírně kyprá humosní půda hlinitá, avšak místy vykytují se v nemalém rozsahu lehké půdy i písčité, jakož i těžké půdy jílovité. Při řece Moravě a při tocích jejich tvoří krajům více méně rozsáhlá nížina, dále od větších vodotoků pahorkatina mírných, • Iv však i značnějších svahů. Velká část při větších vodotoků ležících pozemkův ohrožena bývá vystupováním a rozléváním vody. Mimo to trpí též nižší, rovinné pozemky pro nedostatek odpadu mokrem. Aby se tomu odpomohlo, obrací se v novější době pozornost jednak k regulování Moravy, ne a Bečvy, jednak i ku melioracím půdy zvláště odvodňování a učiněny v ohledu tom poslední dobou v mnohých li mnohoslibné počátky.

V příznivých polohách jest půda velké úrodnosti a byla též při odhadu katastrálním v obvodu bývalého politického okresu kroměřížského, ku kterému nyní patří politický okres Přerovský náležející, nejvýše vyceněna.

Pozemky upotřebují se z největšího dílu polařstvím. Rozsáhlá zvláště při některých osadách za dřívějších dob pastviny rozděleny a proměněny jsou v pole. Také za louky

ponechány jen takové pozemky, jež buď polohou svou aneb pro přílišnou vlhko za pole se nehodí, a zaujímají louky při některých osadách i značnější plochu.

Hlavními trhovými plodinami jsou nyní řepa a ječmen. dříve velmi rozsáhlé místo zaujímající ustoupila za posledních dob značně do pozadí. Pěstují se však i všeliké jiné plodiny v polohách různých v rozsahu dosti různém. Za příklad při větší usedlosti sloužiti může následující poměr rostlin pěstovaných: ječmen 20—30 měřic (4—6 ha), řepa 10—1 B měř. (2—3 ha), ozim (pšenice a žito) asi 20 měř. (4 ha), zemáky 2—4 měř. (04—0'8 ha), jetel červený a jiné rostliny píce 10—12 měř. (2—2-4 ha).

Poměr ten není však nikterak ustálen, nýbrž mění se jak dle poměrův a záliby jednotlivých hospodářů, tak dle časových poměrů vůbec.

Přesně ustáleného postupu osevního nyní na Hané není. Hospodaří se více volně, nejvíce se zřetelem ku střídavému postupu osevnímu. Dřívější třípolní hospodářství vymizelo snad už úplně. Také se nikde už více pravidelně iietíhoří. Mnohdy pěstuje se řepa po jeteli červeném, načež po řepě následuje ječmen, pak žito (réž), do něhož seje se jetel červený jako do ochranné plodiny. Avšak i jiné postupy osevní v rozličných kombinacích nalézáme často. Hnojiv umělých; zvláště ledku a superfosfatu upotřebuje se v posledních dobách velmi mnoho.

Rozdělením a rozoráním pastvin přestaly přirozené podmínky pro zdárný chov koní. Koně drží a chovají se dosud v míře dosti značné, přece však v poměru ku dobám dřívějším v počtu menším. Za to tím větší pozornost počíná se věnovati chovu hovězího dobytka. Jak menší tak i větší hospodářové drží netoliko větší počet dobytka hovězího, než-li obyčejem bývalo dříve, nýbrž hledí ho i v jakosti zdokonaliti. Tak připadá dle posledního sčítání z r. 1890. dobytka hovězího na jednotlivé okresy na Moravě:

**V celku Na 100 obyvatelů.**

<b>Na ha půdy Přerov</b>	<b>17711 kusů</b>	<b>29'5</b>	<b>404</b>
<b>Kroměříž</b>	<b>15132 „</b>	<b>34'3</b>	<b>34'5</b>
<b>Nový Jičín</b>	<b>25313 „</b>	<b>35'6</b>	<b>50'7</b>
<b>Na celé Moravě</b>	<b>645199 „</b>	<b>28'3</b>	<b>29'0</b>

Viděti z toho, že počet dobytka, byť i nedosáhlo se čísla pro Kravařsko, přece poměrně značně nad průměr celé Moravy vyniká.

Zvláštní oblíbeně těší se pak dobytek těžší tvaru bernského, kterého též k ušlechtování nejvíce se používá. V mnohých osadách vytrvalým zaváděním býků bernského původu počíná se ustalovati zvláštní ráz dobytka více bernského tvaru.

Krmení jest stájové a používá se vedle pícních rostlin odpadků i o várních, řízků, jakož i zkrajků řepných. Také dobytku vepřovému a drůbeži věnuje se nemalá pozornost.

Výměra usedlostí na Hané jest velmi rozdílná. Rozezná-\ ují se netoliko v celku už od starodávna usedlosti menší a větší, nýbrž i mezi usedlostmi stejného druhu jest v jednotlivých osadách značný rozdíl. Dosud zachovalo a udržuje se rozdělení 7. dřívějších dob patrimoniálních, ač od r. 1868., kdy volno jest, pozemky od usedlosti volně odprodávati, od mnohých usedlostí části odprodány neb jinak rozděleny byly, jiné opět l tri koupěním se zvětšily, čímž výměra i dříve stejných usedlostí v mnohých obcích stala se značně rozdílnou.

Dělily se pak usedlosti rolnické v podsedky 20—30 měřic (4—6 ha), čtvrtě 30—40—50 i více měřic (6—8—10 ha), l úl liány přes 50—60, 80 i více měřic (přes 10—12—16 ha), usedlosti větší přes 80 až 120 i více měřic (přes 16—24 i více ha).

V osadách novějšího původu povstalých koncem minulého století utvořeny nejvíce rozparcelováním panských dvorů t. z. kolonie s usedlostmi nazvanými familie, jež mají většinou \viucru asi podsedků. Avšak i výměra selských usedlostí čili l. /., gruntů není ve všech obcích stejná.

Velkou závadou hospodaření na Hané jest rozkouskovanost pozemků. Ke každé i menší usedlosti náleží velké množství parcel, mnohdy 20, 30 i více, jež v různých tratích značně od sebe vzdálených rozloženy jsou. Důležitost scelování pozemků se sice uznává, dosud však ještě málo se provádí (Posud tuším jen v Bochoři.)

Pro velkou rozkouskovanost pozemků potřebuje a drží rolník značnější síly potažní. Používá se pak při prostředních a větších usedlostech potahů koňských, při

malých hospodářstvích potahů kravských. I drží na příklad pololáník většinou 2 páry koní, k tomu asi 6 kusů krav a asi 4 kusy mladého dobytka. Mimo to 3—4 kusy dobytka vepřového a asi 20—30 kusů drůbeže. Rolník menší ovšem v poměru ku menší výměře m ku drží dobytka méně. Závisí to ovšem též na osobní jednotlivcově.

### **Chov dobytka.**

Hejtmanství Přerovské má dle statistických dat z roku 1893. 4-38 M<sup>2</sup> plochy, 60.761 obyvatelů, 5751 koní, 17711 hovězího dobytka, 4 mezky a osly, 4661 koz, 33 ovcí, 11868 vepřů, 2332 oulů včel.

Na 100 obyvatelů připadá: 9'6 koní, 29-5 skotu, 7'8 koz, 0-05 ovcí, 19-8 vepřů, 3-8 oulů.

Na 100 ha připadá: 13-1 koní, 404 skotu, 106 koz, 0-07 ovcí, 27 vepřů 5'3 oulů.

Hejtmanství Přerovské jest: v chovu koní, kotu na druhém místě, koz osmém, vepřů třetím, ovcí dvacátém osmém ve včelařství na prvním na Moravě, Co do celkového počtu dobytka jest hejtmanství Přerovské na prvním místě.

## **II. Průmysl.**

Jaký byl průmysl v Přerově r. 1859.\*\*\*) Přerov býval za starodávna místem průmyslovým a bohatým; po bitvě bělohorské však, počátku to vší bídy a neštěstí ve veškeré vlasti česko-moravské, i Přerov klesal, a jen soukennictvím zde provozovaným jakž takž živořil. Když ale mezi rokem 1830. a 1840. soukennické továrny zmáhali se počaly, i tento průmysl, jenž prvé občanům přerovským slušnou poskytoval obživu, dočista zanikl, a Přerov by byl klesl v řadu nejbídnějších obcí vlasti naší, jichž výživa na rolnictví ne hrubě rozsáhlé a ne valně pěstované odkázána jest, jelikož ani školy dle toho zřízeny nebyly, aby ducha průmyslného v obecnstvu vzbuzovaly, kdyby nově navržená železnice z Vídně do Prahy a do Krakova na Olomouc a Přerov roku 1836. vyšším rozhodnutím ustanovená nebyla se stavěla. Tato železná dráha nový, bujařejší život v naše město uvedla. Trhy každý úterek a pátek odbývané, jež bývaly dříve velmi nepatrnými, valně se pozvedly

\*) Dle sdělení prof. B. Macalíka.

\*\*) Dle zápisků byv. žasl. starosty F r. Kramáře, viz „Přerov na Moravě“ od Jos. Kramáře, v Olomouci.

A jak lze očekávati ještě znamenitějších budou, až Přerov střediskem obchodu obilního pro vývoz na Hané se stane.

Pohodlný a laciný dovoz a vývoz z Přerova po železně < l ráze na všechny strany a laciné uhlí vábí sem cizí průmyslníky. Z domácích však dosud nikdo\*) ku většímu podniku e neodvážil, buď pro nedostatek prostředků peněžných, buď ;i hlavně pro nedostatek potřebné přípravy.

Tak povstala nejprv -syrobárna a škrobárna, Hugonem Kiodlerem založená. Z Pruského Slezska rodič přibyl do Přerova r. 1843., založil hned syrobárnu, dva roky později škrobárnu, již rok po roku rozšiřoval. Jeho neúnavné pilnosti ,i bedlivému bádání poštěstilo se roku 1855. vyráběti čistý • k rob z kukuřice, což posud mezi nemožné, alespoň obtížné úkony patřilo. Vzav na tento svůj vynález výsadu a postaviv si stroj parní, počal ve větším směru pracovati. Zároveň seznal, že zrno kukuřicové ve špičce olej chová, tuto důmyslným strojem od ostatního zrna oddělil a olej z ní tlačil. Později vynalezl způsob loupání zrna obilného, čímž více a bělejší mouky z obilí se vytěžilo. Roku 1859. připojil k této své továrně též lisování oleje řepkového, lněného a konopného. Svou neúnavnou pilností přišel i zde novému způsobu čistění čili rafinování oleje řepkového na stopu, s obejitím posud užívané kyseliny sirkové. Další jeho bádání

čelilo k tomu, aby olej řepkový k používání schopným učinil místo drahého oleje olivového, tak jako jej schopným již učinil k maštění vlny a k mazání kol a čepův u strojův. Tentýž zaměstnává ve své továrně posud 36 dělníků, s nimiž vyrábí 1000 centů robu, 2600 centů škrobu a 2000 centů oleje ročně. Vůbec i p. Fiedler výtečný továrník, neúnavný a pilný badatel, jenž hodlá ještě dále pro zvelebování průmyslu v Přerově účinkovati bude.<sup>5)</sup>

Roku 1852. usadil se v Přerově Vincenc Heinik, kotlář rodem ze Slezska rakouského, a založil zde továrnu /boží kovové ve spolku s p. Mendem, mosazníkem, a když po 3 letech zemřel, vedl průmysl tento sám, rozšířiv jej znamenitě, již několik továren na cukr, vinopalen a jiných udá nejen na blízkou ale i ve Slezsku a v Cechách potřebným i ním měděným zaopatřil a je z části neb zcela zařídil, jakož i r. 1859. povstalou továrnu na cukr v Přerově potřebným měděným náčiním opatřil.

\*) Psáno r. 1859. — Nyní se věci změnily na prospěch náš.

\*\*] Bohužel přišel tento důmyslný muž v letech pozdějších na mizinu,

Dělníků má 30, někdy i více. Mědě zpracuje ročně 220 centů, mosazu 150 centů, železa kovaného 100 centů, železa, litého 120 centů a plechu 30 centů.

Roku 1853. usadil se zde Kristof Zier, rodilý Bavor, bývalý strojník na železnici, jako umělecký zámečnický. Z počátku zabýval se pouze stavěním vah desetinových, které velmi výtečné jsou a dělá nyní nejen, práci zámečnickou, ale sestavuje též stroje všeho druhu.

Koku 1853. koupil zdejší mlynář, Václav Urbánek u jeho mlýna stojící soukennickou valchu a za ní ležící kus pozemku od obce a postavil zde pilu se dvěma dlouhými pilami a jednou kulatou pilou. Celá pila i s koupí pozemku a vlachy stála 12.600 zl. r. č.

Koku 1854. majitel městské vinopalny, Arnošt Polák, obnovil svoji vinopalnu nákladem 2000 zl. stř.

Roku 1856, počal se stavěti sklep a lednice ku zdejšímu pivovaru pod Horním náměstím na *Marku* v měsíci srpnu a byl ukončen roku 1857. v červnu\*). Sklep ten táhne se někdejší příkopem mezi ynitřní a venkovskou zdí, (od této byly jen základy) od domu pod. čís. 27. až do pivovaru skrz základní zeď někdejší zevnitřní brány do spilky, která při té příležitosti o polovici se zvětšila. Délka nové stavby obnáší 18 sáhů, šířka 5" ve sklepe a 3" v šíji a ve spilce; výška ve vrchu klenutí 3". Hned z počátku stavby hrozné neštěstí nám hrozilo; sesula se stará bašta při domě pod čís. 28. stojící s náramným třeskotem a zasypala celý ledva vyhloubený sklep; 26 lidí bylo právě ve sklepe práci zaměstnáno a přece Boží ochranou nikdo k úrazu nepřišel, ana bašta tak zvolna se klonila, že všem času k útěku zbylo, vyjma staříckého zedníka, který nemoha tak spěšně utíkat, do kouta tehďáž ještě stojící brány se uchýlil a také vši pohromě šťastně ušel, ačkoliv kamení vedle něho se sypalo. Sestití bašty odkrylo jeden otvor ve zdi, v němž se kus měděné trouby zasazený a zadělaný v olově našel, zbytek to někdejšího vodovodu na Horní náměstí, kdež před časy kašna. na náměstí stála; na Dolním náměstí, stávala též jedna kašna. Obě bývaly zaopatřovány vodou z Bečvy strojem, stávavším při někdejší hrubém (spáleném) na levém břehu Bečvy.

\*) Pivovar ten měšťanský, koupil pozděj ip. Jos. Silhavý a prodav jej r. 1892. p. Jar. Vítězovi za stavenisko postavil si za mostem pivovar nový.

Když tento mlýn i se strojem shořel, i kašny zhynuly l. zapomenutí přišly.\*\*) Po vyklizení bašty pokračovalo se dále ve stavbě, při které příležitosti kosti předpotopního zvířete *Meguterium Mastodon* v naplavenině v žlutém písku 11

K/i skalisky se našly. Na tento sklep bylo spotřebováno 100 sáhů kamene, 550 měřic vápna domácího a 180 měřic vápna hydraulického z Kurovic, poslední hlavně do základův M do klenutí. Celý ten sklep stál 5.780 zl. 21. kr. r. č. Stavitelem byl p. Ginter, zednický palír, schopný a výborný to řemeslník, pod dohlídkou pana Böhlera, inženýra na železné dráze, jenž jsa milovníkem každého podniknutí, ochotně této dohlídce se podvolil, vyhotoviv dříve nákres celé stavby.

Podnikatelem této stavby byl Fr. Kramář, lékárník v Přerově, tou dobou praeses měšťanstva varního, pisatel těchto řádků. Chtěje tuto velmi potřebnou (nebo dříve nestávalo při pivovare našem takměř žádného sklepu, nebo ten tak zvaný sklep neměl zúplna 3" do kostky a 1" zvyše) a důležitou stavbu podniknouti, musil bojovati proti svéhlavosti většiny spoluměšťanů, již tomu odporovali, nechtíce vlastnímu zisku rozuměti a jen takřka s ouskokem možno bylo proti většině odporujících stavbu počítí. Zároveň ponavrhl stavění sladovny na sklepě, poněvadž stará sladovna v ulici Kroměřížské od pivovaru vzdálená, malá a docela neprakticky zřízena byla, k čemuž však nepřišlo, dílem pro odpor většiny měšťanstva nepovážlivého, dílem pro nepovolnost' tehdejšího obecního výboru, jenž se zpěchoval měšťanstvu místo to, tehdy obci náležející, v slušné ceně odprodati. Z příčiny té usneslo se měšťanstvo raději starou sladovnu opravití, což také následujícího i ni; u se stalo. Užitečnost sklepa ukázala se hned v druhém roce Kdežto dříve jen 4—5 várek za měsíc bylo, vařívá se ní 4—5 za týden, a pivo přerovské, které prvé mimo rov nikdo pro mizernost' neznal, nabývá jména proslulého, v Kroměříži, Holešově, Hranicích a jinde velmi oblíbeno, pivovar již nyní o 2000 zlatých více vynáší. Ostatně náš pivovar ještě mnohých oprav, mnohého nového zřízení potřebí které bohdá někdy se uskuteční, až moudřejších majitelův nabude. Cena piva jednoduchého jest 12 kr. za máz rakouský.\*\*)

\*) Nemá pak Přerov do dneška ani vodovodu ani kašen. ")

\*\* .Psáno r. 1859- nyní jet litr za 12 – 16 kr.

Roku 1857. založili majitelé panství Vsetínského Jan z Cataux, majitel lodí v Antorfu, a Sfc. Hubert ohromný sklad na dříví tesané a prkna čili desky všeho druhu na levém břehu Bečvy blíž mostu železného. Na prámích bývá sem z lesů vsetínských po vodě plaveno, dílem již připravené, dílem teše se teprv dle potřeby ,zde; z části prodává se zde, z většího dílu ale vozí se po železnici do Vídně a jinam. Průřizem prodá se zde dříví rozličného druhu za 50.000 zl. ročně. Práce tesařská a nádenníkův zde zaměstnaných páčí se ročně na 4000 zl. r. č. Správcem toho závodu jest Vilibald Kutzer.

Roku 1858. založil zde baron z Heydebrandu a Lassa z Prus velkolepou vápenku na pravém břehu Bečvy za mostem železným, kterou stavěl Alois Wenzel, posavadní té vápenky správce. Tato vápenka má ve spod v objemu 36 stop, 42 stop výšky. Spotřebováno na ni 400 sáhů kamene, 20.000 cihel porculánových a 150.000 obyčejných; stála 8.000 zl. r. č. a vyrobí každý den 200 měřic vápna. Zaměstnáno jest při té vápence 10 lidí, a 12 v lomě v Předmostí. Při příležitosti kopání přístupnější cesty ku skále bylo nalezeno množství kostí zvířete předpotopního, šest střeoviců pod vrchem v alluvium. Kostí byly v zemi tak měkké, že málo která celá kost' dobytí se mohla; na vzduchu zase ztvrdly.

Roku 1859. stavěl se první cukrovar v Přerově na levém břehu Bečvy mezi železnou dráhou a městem na roli Petrželka zvané; měl se již stavěti r. 1858., ale pro nedostatek peněz nepřišlo k tomu. Majitelem jsou bratři Skenové v Brně, kteří tam a v Alenkovicích továrny na sukna, pak v Doloplazích cukrovarnu mají. Oni též pronajmuli všechny role k panství Přerovskému patřící k tomu účelu, aby svoji řepu měli, na 20 let.

Stavěti se počal 20. dubna a dohotovil koncem října 1859. Stavitelem byl A. Strnad z Rosic na Moravě. Stroje jsou od Rustona a spol. v Praze. Kotlářskou práci a sestavení strojův obstarávali Hemik, kotlár a Zier> zámečnick v Přerově. Náklad posud vynaložený obnáší 180.000 zl. rak. čísla. Řepy má zpracovati 100.000 ctů.; mimo to 30.000 ctů. cukru ještě z Doloplaz sem dovezeného, pouze na hrubo zpracovaného, přechistiti. Ředitelem továrny jest nyní F. Rundsmann, Ruše adjunktem, Ehrlich pokladníkem a Bádál lučebníkem.

Téhož roku usnesli se bratři Urbánkové na místě pily při jejich mlýně stojící, jež následkem zřízeného zde skladu dříví vsetínského žádného již zisku nevydávala, mlýn s americkými stroji postaviti, což také uskutečnili a na troje složení je postavili. Stavba stála 1000 zl., stroje 11000 zl. r. č. Denně semele se na těch 3 složeních 90 měric žita. Na dvou složeních jsou kameny francouzské; třetí má kámen německý z Halberswertu v Prusku. Plán a celý stroj vyhotovil L. Nemelky, stavitel mlýnů z Fišamentu u Vídně ze železa štyrského. Sestavení strojů řídil Moric Pulkert, společník pp. Urbánkův.

Před založením železnice byl pád vody u zdejšího mlýna pouze 7', nyní již jest 10' následkem ustavičného vybírání písku a drobného kamene z Bečvy ku potřebě železnice.

Roku 1867. postavili bratři Skenové druhý cukrovar vedle prvního a rozšířili obchod svůj v tomto směru znamenitě, jak rozsáhlé, potom ještě provedené stavby prokazují.

Roku 1864. založily hospodářské jednoty olomoucká a záhlinická přičiněním starosty Františka Kramáře a prof. J. Démla z Olomouce společně rolnickou školu v Přerově, která nejprve v Šířavě umístěna, po válce pruské přenesla se na Malou Dlážku do bývalé továrnické budovy pana Fiedlera, která prodána byla nešťastnému tomuto podnikateli již roku 1864. dražbou exekuční, a kterou za 11.000 od tehdejšího vlastníka, vídeňského obchodníka, byly koupily. V této budově působila rolnická škola až do r. 1874. a vychovala množství rolnických synků na dokonalé hospodáře.

Roku 1874. postoupily jednoty řečené budovy školní moravskému zemskému výboru k zařízení střední hospodářské školy pod tou výminkou a na tak dlouho bez vši rady, pokudž obmýšlená střední škola po česku vyučovati lis. Zemský výbor upravil tuto budovu k účelu obmýšlenému, a střední hospodářská škola vstoupila roku následujícího život. Jednoty hospodářské záhlinická a olomoucká rozlily se potom s pozůstalým zbytkem jmění a založily o újmě nové rolnické školy; záhlinická v Kroměříži, a olomoucká v Klášteru-Hradišti u Olomouce. Polovici budovy své bývalé Fiedlerovské) postoupily jmenované jednoty, poněvadž i'i čelům školním nepotřebovaly, již r. 1867. V. Noheilovi, vyrabiteli strojů hospodářských, za tím úmyslem, aby se žákům

školy rolnické vhodná příležitost ku seznání strojů hospodářských poskytla. V. Noheil založil tam rozsáhlou strojnickou dílnu, kterou později kupčickou slévárnou na železo rozšířil. Dílnu tu převzala v r. 1876. firma J. Doležal a spol. (Ed. Kokora a M. Waldmann) a V. Noheil založil v bývalých erarních pekarkách u přerovského nádraží novou strojnickou dílnu. Jelikož ale mezi tím Krátký a Kočí také strojnické dílny byli založili, dosáhl průmysl strojnický v Přerově velmi hojného zastoupení.

E. 1871. povstal v Přerově vedle pivovaru měšťanského velkolepý společenský pivovar, jež založila akciová společnost. Starožitný pivovar měst. čítal tou dobou 69 podílníků či várečných měšťanů, kteří až do r. 1848. sluli velkoči hruboměšťany.

### **Zpráva o výrobě strojů hospodářských v obvodu obchodní komory olomoucké.**

Jelikož Noheil při primitivním zařízení své dílny novější konkurenci dolati nemohl, převzala později jeho dílnu tříčlenná společnost, rozšířila ji na továrnu a slévárnu a pod

firmou „První přerovská strojnická továrna se slévárnou“, nyní Ed. Kokora a spol. posud výrobou strojů hospodářských se zabývá.\*)

Jelikož v době tehdejší mimo velkostatky, (jež odbíraly stroje firem anglických) strojů hospodářských v užívání nebylo, dařilo se této továrně a jejím konkurentům poměrně velmi dobře, a to bylo také příčinou, že za nedlouho v Přerově i v jiných městech na Moravě více továren a dílen, zabývajících se výrobou strojů hospodářských, bylo zřízeno.

Však vůči tehdejší velké potřebě byla výroba všech těchto továren nedostatečná a objednávky vyřizovány pouze za hotové neb jen na krátkou dobu platební. Doba tato počala r. 1870. a trvala do r. 1880.

Postupem času však zřídilo se ještě více továren a konečně každý lepší zámečník na vesnici kupoval od sléváren odlitky a vyráběl stroje hospodářské. Bezprostřední okolí továren bylo stroji již naplněno, objednávky stávaly se již řidšími a továrny byly nuceny mít zvláštní úředníky ku cestování po vzdálenějších okresech, kde strojů hospodářských ještě nebylo.

Prodejů však přece neubývalo, ba spíše přibývalo a továrny ještě velmi dobře prospívaly.

Konečně i vzdálenější okresy tak byly naplněny stroji, že vydržování zvláštních úředníků ku cestování se více nevyplácelo a továrny byly nuceny opatřit si jednatele, kteří za přiměřenou provisi stroje prodávali.

-----  
\*) Dle sdělení továrníka fi. Kokory.  
-----

Províse tato rostla stejnou měrou s ubýváním objednávek, a připomeneme-li ještě, že v krajích vzdálenějších pro nezalost' tamnějšího obyvatelstva o výkonu strojů bylo nutno sklady zřizovati, že bylo třeba na příčinou ubývající potřeby a přibývajících konkurencí za nižších i delších lhůt platebních odbyvatí, přijdeme k nutnému výsledku, istý užitek při strojnictví hospodářském stával se čím dále tím ni, až se konečně výroba strojů hospodářských více nevyplácela.

Z počátku hleděno k tomu, aby racionelní výrobou, totiž užíváním \ rdi možných strojů pomocných a dělbu práce až do nejmenších podrobností, jakož i hromadnou výrobou náklad na výrobu se zmenšil; však úspory na výrobě dosáhly svého nejvyššího bodu, přes nějž dále jíti nemožno.

Potřeba strojů hospodářských stává se stále menší, neboť kraje, ne prodávalo a posud prodává, totiž Morava, Cechy, Slezsko, Dolní Rakousy, Uhry, Halič, Bukovina až na sporé výminky hospodářskými 'm ji již jsou naplněny.

Naděje, že by na místo strojů, jež před lety prodány byly, nové nastoupiti by měly, málo utěšuje, neboť doba trvání strojů při náležitém upotřebení jest poměrně k velkému počtu stávajících továren příliš dlouhá (20 let) a mimo to každý lepší kovář neb zámečník na venkově oval kdysi v některé továrně a jest tudíž sto sám potřebu svého uhraditi.

Posud nejvíce pracují továrny hosp. strojů pro Halič a Bukovinu, kdež, poměrně ještě největší potřeba se jeví a jest naděje, že tržiště toto ještě rokem letošním dostatečný odbyt vykáže. V roce neblíže příštím budou však továrny malým odbytem přinuceny vyhledati si nová tržiště pro své výrobky.

Již dnes pomýšlí továrníci na zasílání strojů do Rumunska, Bosny, Hercegoviny, Srbska a Bulharska. Jsou to dnes jediné krajiny, kde je vyhlídka na prodej hosp. strojů, neboť na západ nám pracovati nepomůže poněvadž tam již dlouho před námi výrobou a upotřebením strojů hospodářských se zabýváno. Rusko pak vysokým clem dovoz našich výrobků nemožným činí.

Však ani do krajin svrchu psaných není možno pro temnější němé poměry politické strojů bez velkého riska jinak než za hotové dodávati a poněvadž kupců, kteří za hotové kupují, poměrně velmi málo kýtá, nebude tam možno obchod se stroji hospodářskými ve větších rech dříve provozovati, pokud v domácích a zahraničných poměrech těch krajin kýžený obrat k lepšímu nenastane.

Do to té doby budou hleděti továrny na hospodářské stroje beznadějně budoucnosti vstríc a na vládě jest, aby přátelskými styky a příznivými úmluvami se státy, v nichž by výrobkům našim na dlouhá léta odbyt zabezpečen, rozkvět průmyslu domácího podporovala.

Suroviny odebírají zdejší továrny, vyjma anglické, surové železo a, a nemá proto clo v té příčině velkého vlivu na výrobní cenu strojů; tím většího povšimnutí však zasluhuje clo států jiných, jehož nepoměrnou výší státy tyto dovoz našich výrobků nemožným činí.

Ještě důležitější a průmysl hospodářských strojů značně poškozující jest kartel tuzemských železáren, jež chráněny jsou vysokým clem proti cizí konkurenci, během 6ti měsícův o zl. 8.— p. 100 kg. ceny železa zvýšily dopomáhajíce si tímto způsobem k ohromnému výdělku na úkor menších, na nich závislých konsumentů.

Okolnost tato padá tím více na váhu, jelikož továrny nemohou cenu strojů dle libosti zvyšovati, poněvadž musí své zboží odběratelstvu vnučovati a tu není ani nejmenší naděje, že by který rolník více za stroj platiti chtěl než před 1/a rokem jeho soused.

Můžeme proto s určitostí nazvati tento velký rozdíl v ceně železa u továren na hospodářské stroje čistou ztrátou, jejíž ohromnou výši dovede posouditi, kdo ví, jak velké množství železa továrny ty potřebují.

Velmi dobrý účinek by mělo na strojnictví hospodářské s bytím a nebytím zápasící, kdyby snížením sazeb železničních jim umožněno bylo na cizí trhy zboží své za laciný peníz dopravovati.

Těž otázka úvěru jest pro strojírný hospodářské důležitá, poněvadž továrny, jsouce nuceny na splátky 1—3 léta se táhnoucí stroje prodávati mnoho na úrocích tratí a bylo by proto s velkou výhodou spojeno, kdyby ztráta tato lacinějším úvěrem než dosud (6—5%) aspoň částečně zmenšena byla.

Bylo by proto na čase, aby v Přerově, ve městě, kde mimo čtyři továrny na hosp. stroje ještě jiné továrny a mnoho živnostenských a obchodních podniků se nalézají, filiálka rak. uherské banky zřízena byla, jež by jejich existenci a rozkvět laciným úvěrem podporovala.

Poměry dělnictva strojnických továren, ač nejsou tak utěšené jako byly při vzniku tohoto průmyslu, kdy továrny při nedostatku dělníků nuceny byly teprve dělnictvo si vychovávat a kdy dělník způsobilý velmi dobře placen býval, přec možno hledě k jiným odborům průmyslu nazvati uspokojivými. Dělník vydělá týdně dle osobní způsobilosti 6—14 zl. při 8.—10 hodině práci.

Co se týče některých nových zákonů živnostenských, ač v zásadě dobrá vůdčí myšlenka byla jich cílem, přec jejich praktické provádění není vždy takové, by všeobecnému dobru jimi poslouženo býti mohlo.

Zákon týkající se inspekcí ze strany živnostenských inspektorů má sice mnoho, velmi mnoho dobrého do sebe, přece však bývá jeho puntičkářské provádění u některých pánův inspektorů velmi obtěžující, ba přímo nesnesitelné.

Žádá-li zákon, aby k vůli světlu v místnostech byla okna cista, není tím ještě řečeno, že mají býti vyciděna každý týden, aby vypadalo jako v saloně, rovněž jako zákonodárce praví-li, že se mají místnosti tovární bíliti, nemíní tím, že továrny neb slévárny musí býti ustavičně bílé.

Jest všeobecným přáním živnostnictva, aby poněkud méně horlivým prováděním zákona živnostenského též zájmy podnikatelův chráněny byly.

Nový zákon o podporovacích pokladnách nemocenských předpisuje nyní velkého množství knih účetních, což při okresních pokladnách jest sice nutné, při továrních však úplně zbytečné a nákladné, vyžadujíc

Velkého nákladu nejen na zakoupení ale též na vedení knih účetních a k účelu tomu zvláštního úředníka. Proto měla by se u továren, kde všichni dělníci jsou členy závodní "podporovací pokladny, dáti přednost staršímu způsobu vedení knih nemocenské pokladny, neboť obchodní knihy toho kterého podniku skýtají dostatečnou kontrolu pro knihy účetní nemocenské pokladny.

Též při praktickém provádění zákona o nuceném pojišťování dělnictva, proti úrazu, který jest velkým břemenem továren a vyžaduje do roka značný obnos, jež továrník ze svého uhraditi musí, mělo by více pečlivosti věnovati se při určování závodů, jež k pojišťování nuceny jsou a které jeho sprostěny jsou.

Dle třídy, do které byl závod náš vřaděn, musili bychom na př. Při počtu dělníků 200—platiti ročně asi 1200—1500 zl. pojištění, jest to tedy obnos, z něhož by se 6—8 dělníkům po celý rok mohla dávatí podpora 4.zl. týdně a přece za celý ten čas, co firma naše existuje, tedy po 17 let. nestal se ani jediný případ, aby dělník na úraz zemřel neb ku práci byl neschopen.

Pokud závod stává, přišel pouze jeden dělník o prst, což však nebylo příčinou by dále pracovati nemohl, druhý pak případ byl, že porouchal si ruku byv vlastní neopatrností stržen řemenem mlátičky, jež se zkoušela, takže asi rok nemocen byl, po kteroužto dobu službu posla a hlídače zastával, po roce pak tak dalece byl uzdraven, že u nás nyní jako natěrač s výdělkem 6—8 zl. týdně pracuje.

Uznávajíc prospěšnost humánního tohoto zákona, jenž zvláště se osvědčuje při podnicích dolování, kde ročně v uhelných dolech sta dělníkův o život přichází a kde ročně sta rodin pozbyvších své živitele hladu a žebrotě v šanc vydáno bývá, jsme vůči shora uvedenému empirickému důkazu a vzhledem na všemožné ochranné přístroje při strojích v dílnách dle nového zákona živnostenského, za jehož přesné provádění živn. Inspektoři zodpovědni jsou, toho přesvědčení, že při továrnách na hosp. stroje zákon ten místa nemá, a mnohem prospěšnější by bylo jak pro dělníka tak pro továrnu, stane-li se kdy případ úrazu, aby dělník, jenž k práci neschopným se stane, padnul továrně na obtíž, jež by povinna byla buď jemu službu jeho síle přiměřenou opatřiti, neb jemu jistou podporu vyplácti rovnou oné, již pojišťovna v takovém případě, dává v pádě umrtí dělníka následkem úrazu dotyčnou podporu jeho rodině po určenou dobu platiti, -- čili jinými slovy, aby továrna sama povinnosti pojišťovny na sebe vzala.

Nyní má Přerov tyto větší závody průmyslové: 1 První jako moravský pivovar se sladovnou, zřízený r. 1871. s velikým nákladem 304,841 zl. (do r. 1892.) -- Chladič piva stojí mimo to 60.000 zl. (zřízen ku chlazení až do 100.000 hl výroby), jiné stroje 52.213 zl., nádoby 49.012 zl. - Ročně se uvaří 50.000hl. v prodejní ceně 450.000 zl.

2 Bývalý měšťanský pivovar jej koupil a nově postavil za mostem p. J. Šilhavý. Památky várečných měšťanů: 2 stříbrné pečete, knihy, pergameny má teď p. c. k. berní nadinspektor Pavel Hon. - 3. První přerovská strojnická továrna se slévárnou: Ed. Kokora a spol., největší to továrna na hosp. stroje na Moravě.\*) — 4. Strojnická továrna se slévárnou: J. Krátký. - - 5. Strojnická továrna: Vítoušek a Calábek. • 6. Strojnická továrna AI. J. Macharáček a spol. - 7—8. Dva cukrovary bratří ze Skenův.\*\*\*) -- 9. Heinikova továrna na zboží provaznické a měděné. — 10. Továrna na kočáry firmy J. & E. Weigla. -- 11. První Olomoucká akc. továrna na

stavivo a vápenka. -12—14. Tři mlýny válcové, z nichž největší Hegrův. - - 15—16. Dvě plynárny. - - 17. Dílna Y. Žáka na výrobu umělých dlaždic. • 18. Mydlárna Ed. Kokory. - 19. Mydlárna Fr. Lazara. —• 20. Knihař a kamenotiskárna společenstva, - 21. Továrna na barvy, laky a fermeže J. Calábka. — 22. Továrna na lepenku Kratochvíle a Postulky.

Dále jsou na okresu akc. sladovna v Kojetíně, cukrovary v Brodce, Doloplazích, v Kojetíně a v Tovačově. — Družstva rolnické váhy jsou v Brodce, Troubkách, Dobromelicích, Doloplazích,- Říkovicích, Celčicích, Vlkoši, Yrchoslavcích, Nezamyslicích, a Raclavicích.

### III. Řemesla.

Dříve bývali naši řemeslníci zdraženi v jednotlivých ceších, které vznikly v našich zemích s rozvojem měst ve 13. a 14. století. O těchto ceších promluvíme zevrubněji při popise m. Přerova. Zvláštní dílko o nich vydati slíbil kollega V. Rosický. Na místo nich nastoupila poslední dobou společenstva, jichž se čítá v Přerově osm, v Kojetíně šest, v Němčicích jedno, a v Tovačově jedno, úhrnem šesiiácte. Společenstva\*\*)

v Přerově jsou:

**I. Společenstvo smíšených řemesel** pro berní okres přerovský v Přerově. Výbor: Ferd. Bochořák, klenotník, starosta; Vil. Žák, stavitel, místostarosta; Kopal Ferd., bednář, Kočiž Mat., malíř pokojů, Prášek Ant., kolář v H. Moštěnici, Grégr Aru., zámečnick. Pospíšil Šim., stolař v Brodce, Mika Em., stolař, Široký Jos., kanmář, Minařík Vine, kovář v Troubkách, Rychtářský Jan, kovář v Bochoři, Poláme Fr., natěrač Klimecký Arn., kovář ve St. Vsi, Bartoš Jul., stolař, Pivný Fr.zednický a tesařský mistr, jednatel, Hučín Jan, bednář v Kokorách, Ve-iii, kolář v Troubkách.

Ve společenstvu tom je 53 kovářů, 11 podkovářů, 17 kolářů, 47 stolařů, 5 tesařů, 16 bednářů, 13 zámečníků, 1 hrnčír, 7 natěračů, 5 malířů, 8 majitelů cihelen, 2 máj. vápenek, 14 hodinářův a zlatníků, 6 soustružníků, 3 provazníci, 3 kamnáři, 1 nožír, 2 kominíci, 1 kartáčník, 1 dýmkař, 7 sklenářů, 3 stavitelé, 11 klempířů, 1 kamenník, 1 studnař,

13 majitelů povozů, 1 puškař, 3 pilníkři, 3 sochaři, 3 fotografové, 1 kartonář 5 košíkářů, 1 sýtař, 8 zednických mistrů, 4 zedníci a tesaři. li MM ni čítá 187 řemeslníkův.

\*Závod zřízen r. 1876. — Počet dělníků v r. 1876: 1.00, — r. 1893: 3(56. — Úhrnná mzda vyplacena 50.000 zl., — nyní 120.000 zl. dělníkům a 20.000 zl. úředníkům. — (Plat dělníka od 8—20 zl. týdně). — Vyrobito se *zboží* za 354.000 zl., letos asi za 450.000 zl. — Spotřebuje se surovin ročně dřeva 1.500 m<sup>3</sup>, železa 1,500.000 kg. — Zboží se prodává téměř do všech zemí v Kakousku-Uhersku. Filiálky v Budapešti a Lvově, hlavní sklady v Krakově a Cernovicích.

\*\*\*) Platí měsíčně daně 80-100.000 zl.

\*\*\*) za data děkuji pp. nředsedům jednotlivých společenstev.

### II Společenstvo řezníkův a uzenářů\*)

Výbor: Fr. Číhala, i, Jos. Nevřala ze St. Vsi, místopředseda; Jos. Pis, jednatel, l Mohapl, Aug. Skřeček, Jaromír Vítěz, Ant. Ondruška z Dluhonic, \ iildámk z H. Moštěnice, Ferd. Stoklas z Citová. Všech členů 59, ehů v lřerově 21, na okrese 38.

### III Společenstvo krejčích.

Výbor: Ant. Černošek, předseda a majetník patentu na proporcionelní měřítko od r. 1887, Fr. Ryšánek, místopředseda, Hynek Widermann pokladník, Jos.Vyplel, jednatel, Ant. Sekera, Fr. Kobliha, Fr. Poledna, Fel. Majer, Meth. Jemelík, Jan

Cvrček, Vítěz, Ondř. Oščádal. Celkem je 106 členů a sice v Přerově mužských 40, ženských 21, v okrese 45. - R. 1892. ohlásilo živnost krejčovskou 6 mužských a 2 dámy. Vz dali se živnosti 1 mužský, 2 dámy. Připovězeno bylo učňů 20, prohlášeno za tovaryše 15. Vyřídilo se 82 různých žádostí.

#### **IV Společenstvo obivníků.**

Výbor: Fr. Klein, předseda, Jan Ševčík místopředseda; Ant. Žižka, jednatel, Fr. Struška, Ign. Navrátil, Jan Zbořil, Hyn. Polášek, Ign. Zelinka, Ign. Jindra, Jos. ml Ant, Seifert. Vše ch členů je 119, z nichž 61 v Přerově.

#### **V Společenstvo živnosti potravních, vyjímajíc řezníky a uzenáře.**

Výbor. Klabazna, předseda, Leop. Hanáčík, místopředseda, JciliKitel, Jos. Blažek, perníkář a voskář, Fr. Skřeček, pekař, Fr.Hok pekař, Al. Palacký, cukrář, Jos. Tiefenbach, pekař, Jan Turek, . Náhradníci: Ant. Hudeček, K.Skopal, Fr. Pospíšil. Smírčí soud: předseda, Fr. Pospíšil, Fr. Slováček. Vše ch členů 38.

#### **VI Společenstvo ozdobných živností.**

Výbor: Ed. Kytka, předseda, Václav Häusler, rukavičkář, místopředseda; Jan Možný ,řemenář, Jan Tulia, knihař, pokladník, Jos. Letfus, knihař, jednatel Ang. Pašanda, klobučník, Al. Smola, kožišník. Vše ch členů 54 z nichž 48 v Přerově, 6 venkovských.

#### **VII Společenstvo obchodního grémia.**

Výbor: Jindřich Macenauer, starosta, H. J.Zapletal, náměstek starosty. František Kučera, jednatel, J. Vavrouch, pokladník, Jakub Bena, Josef Chytil (z Vlkoše)Jakub Graus, Jan Grauer, Eliáš Jelinek, Karel Komárek, Vilem Kuvert, Antonín Michálek, Eudolf Přidal, František Posselt, Jan Sekera, Ign.Slcuier, Matyáš Dufka (z Říkovic), náhradník, Vojtěch Jiříček, Vilém Löwit, Jan Steiner. Grémium má v městě Přerově vše ch členů 161 a v obcích venkovských 123 členů.

\* v Přerově také družstvo řeznické porážky.

#### **VIII. Společenstvo hostinských.**

Zřízeno 27. ledna 1885. Výbor: Vinc.Svoboda, předseda, Jan Stěpanik ze St. Vsi, místopředseda; Fr. Tomeček, pokladník, Moř. Haas, jednatel, Jos. Sobol, Jos. Kupčík, Jan Skřípec, z Bíkovic, Vil. Široký, Jos. Gruška, Ér. Dragoun z Beňova, Fr. Klein, Ign. Brüstl, Engelb. Skřeček, Leop. Masíček, Dan. Haas. Náhradníci: Ší. Mackovík z Brodku, Fr. Vaněk z Liikové, Fr. Suchomel z Koketnice, Jos. Slavík z Roketnice. Vše ch členů je 160 a sice v Přerově 69, na okrese 91.

Společenstva v Kojetíně jsou tato: 1. Společenstvo řemesel a živností pracujících z kovu, dřeva, kamene, hlíny. (Předs. Jos. Vrtěl.) - 2. Spol. obchodníků. (Předs. J. Vlácilík.) — 3. Spol. živnosti potravně. (Předs. J. Haban.) -- 4. Spol. živnosti oděvné. (Předs. J. Koutný.) -5. Spol. hostinských. (Předs. J. Chrněla.) -- 6. Spol. mlynářů. (Předs; J. Hauk.) V Němčicích je společ. řadové (předs. M<sub>s</sub> Svach) a v To-v ač o ve též řadové (předs. J. Soušek.)

#### **IV. Obchod.\*)**

Veškerý téměř obchodní život soustředěn jest v městě Přerově, a výrobky domácí hospodářské i průmyslové jsou hlavním jeho předmětem. Z plodin hospodářských vede se čilý obchod obilím a to hlavně ječmenem a z něho připraveným sladem, čilý obchod jest dále máslem, vejci a drůbeží, a vyvází se tyto hospodářské výrobky hlavně do Vídně. Řepu v okolí celém silně pěstovanou konsumují blízké cukrovary, jichž jest šest a sice: Přerovský, Brodecký; Všetulský, Pro-senský, Hulínský a Lipenský jsou mimo obvod okresu, ač mají též v obvodu přerovském svá příjmací stanoviště a své váhy kontrolní. Obchody ostatní jsou v eelkii velice zastoupeny a soutěž jest nemalá, což hlavně jakož i okolnost, že blízké město Olomouc taktéž velice soutěží, není pro obchod prospěšno, neboť nepoměrný počet závodů přivádí v pochybnost jakost zboží, a výnosnost jednotlivých obchodů klesá, důkaz to, že soutěž je zdravá potud, pokud neohrožuje existenci jednotlivců soutěžících.

Obchod podporuje: dráha, (příznivé spojení s Vídní, Krakovem a Olomoucí, méně příznivé s Brnem, a nejméně příznivé s Prahou); pošta (v městě samém nepříznivě zařízená a i s okolím dosud v nedostatečném spojení), silnice v poslední době spojením s Tršicemi přízoive doplněné. Co do rozmanitosti a počtu obchodil poznamenati sluší následující obchody zde stávající:

Hostinců jest .68, kramářův a hrstníků 71, suknem 3, psacími potřebami 6, kuřáckými výrobky 5, zlatým a stříbrným zbožím 5, papučemi 9, střížným zbožím 34, prýmkařských 11, dřívím 2, mlýnskými potřebami 1, potravinami 8, noži a nádobím 3, uhlím 8, rakvemi 3, obilím 6, máslem a vejci 27, kartáči 2, módním zbožím 10, chlebem 6, hadry 3, zeleninou B ovocem 63, lihovinami v láhvích 12, šicími stroji 1, tvarůžky 3s veteší 1, černým dobyt看em 3, kozí 5, dětským prádlem 5, punčochami 7, kořalkou 4, knihami 2, novinami 1, půjčováním knih 1, služby zaopatřující 3, léky 3, moukou 1, zbožím opi irkým 1, květinami 4, železem 5, zbrojí 3, hrnci 4, obrazy 3, umrlým hnojivem 3.

Podporou obchodu jsou dále: peněžně ústavy, jichž jest : trhy týdenní dva (v úterý a v pátek), dále trhy výroční, jichž jest čtvero, a dobytčí v témže počtu, konané vždy 8 dní před trhem výročním.

-----  
\*) Dle zprávy knihkupce A. Michálka, jednatele obch. grémia.

#### **V. Dopravné prostředky.**

##### **1. Železná dráha.\*)**

Okresem Přerovským probíhá c. k. severní dráha cís. Kerdinanda směrem čtvérým a sice z Přerova k Vídní (stanice Přerov, Říkovice), ku Krakovu (Přerov, Radvanice), k Olomouci (Přerov, Raketnice, Brodek) a k Brnu rov, Věžky-Bochoř, Chropin, Kojetín, Němčice, Nezamyslice.) K Vídní a Krakovu jezdí denně po sedmi vlcích osobních, z nichž tři rychlíky; k Olomouci osm vlakův osobních k Brnu čtyři.

Přerov je nejrozsáhlejší stanice na celé dráze severní a v čas války nejdůležitější bod pro dopravu vojska k severu. Císařsko-královská Ferdinandova severní dráha železná\*\*) byla po udělení výsady roku 1836. u Vídně začata a od 1. září 1841 do Přerova v délce  $24\frac{1}{8}$  mil a do 17. října téhož roku do Olomouce dohotovena. Dne 17. října 1841 byla dráha dvěma tehdejšími stávajícími parovlaky Olomoucia a Moravia nejdůstojnějším panem Antonínem hrabětem Saafgotschem, biskupem brněnským, slavně zasvěcena v úhlu, kde se dělí dráha Olomoucká a Krakovská, a kdež oltář slavnostní chvojím a kvítím ověncený postaven byl. Celá délka dráhy severní z Vídně do Krakova, Olomouce, Brna, Florisdorfu, Stokavy atd. obnáší  $82\frac{1}{2}$

zeměpisné míle (a 4000") a náklad na ni vynaložený obnášel počátkem roku 1859 úhrnem 72,687,428 zl. rak. čísla .Společnost , jíž dráha severní náleží, má ve svém majetku 218 parastrojů.

-----  
\* Dle zpráv J. trnky, správce skladiště , J. Burzynského vrch. oficiála aj. Šponara ,  
vozmistra

\*\* Dle zprávy zesnul. Fr. Kramáře od Jos. Kramáře.

-----  
Roku 1858. bylo na celé dráze severní převezeno 1,779.000 osob cestujících a 21,660.000 centů nákladu, zač bylo placeno dovozného 11,376.285 zl. a 44 kr. rak. čísla. Pouze v Přerově bylo za rok 1858. 136.000 centů zboží z větší Části obilí na-  
loženo; a Přerovem bylo vezeno 170.000 centů, mezi tím 119000 centův uhlí  
kamenného z dolův Ostravských.

Přerovské nádraží jest 600" dlouhé a má devatero křižujících se kolejí.

Parastrojů jest zde 28, jež z Přerova do Břeclavy, do Ostravy, a do Olomouce jezdí. V  
Čele ve službě železné dráhy stojícího lidu, v Přerově stanoviskosvé majícího, stojí  
jeden inženýr se 7 úředníky.

Správu parastrojův a vozů, k čemuž velká strojírna určena jest, má pod sebou vrchní  
správce (Oberwerkführer) se dvěma iředníky a 82 dělníky.

Ježdění s parastroji má pod sebou tak zvaný „Heiz-hausleiter" s 26 strojníky a 80  
.dělníky.

Vydávání jízdních lístkův, přijímání, převážení a odvádění nákladu obstarává jeden  
expeditor se 4 úředníky a 28 dělníky. Též k tomu patří 5 vrchních průvodčích, (konduk-  
térův), 10 průvodčích, 13 tak zvaných pakmistrův a 26 baličů, již zboží a osoby  
převázejí.

Mimo to jest ještě denně 142 dělníků zaměstnáno. Roční služné všeho tohoto lidu, jenž  
pouze v Přerově žije, obnáší 200.000 zl. rak. čísla. Nynější inženýr p. Bühler, nejen  
jako vrchní správce zdejšího nádraží velikých sobě zásluh o železnici dobyl, mezi jiným  
i tím, že zdejší nádraží dobrou vodou opatřil, nýbrž i co lidomil měšťanům při stavbách  
a jiných podnicích radou a pomocí přispěl, nedělní školu zařídil, kdež děti ško-  
le odrostlé, učedníky řemeslnické a jiné výrostky v kreslení cvičil, začož mu podán byl od  
obce diplom čestného měšťana Přerovského.\*)

\*) Psáno r. 1859

Železnice podporuje zde valně materiální blahobyť občanstva, z něhož mnohý své  
příjmy značně zvětšil, buď jako majitel domu, že každý koutek ve svém domě užitečně  
pronajímá, buď jako řemeslník i obchodník, že zboží své lépe odbývá, než dříve.

### **Poměry nyní.**

Počet vlaků, vozů v a nákladu. Dne 26. května 1893. přijely z Břeclavy do Přerova: 3  
rychlíky se 26 vozy s nákladem 454'7 tůn brutto, 4 osobní vlaky s 58 vozy s nákladem  
689'7 tůn brutto, 15 nákladních vlaků s 986 vozy nákladem 7470'4 tůn brutto. Z  
Mor. Ostravy do Přerova přijely: 3 rychlíky s 35 vozy s nákl. 599'6 tůn br. 1  
os. vlaky s 96 vozy s 623'5 t. -- 26 nákl. vlaků s 1309 vozy s nákl. 20,483'6 t. Do  
Břeclavy odejelo: 14 vlaků se 675 vozy a nákladem 11,166-2 t. Do Ostravy odejelo:  
20 vlaků se 173 vozy se 9913n3 t. Z Olomouce přijelo: 8 os. vlaků s 68 vozy s  
nákl. 730 t. - - 4 nákl. vlaky s 321 vozy s nákl. 2376,3 t. - Do Olomouce odjelo: 8  
os. vlaků s 74 vozy nákl. 731 t. - 6 vlaků nákl. s 276 vozy s nákl. 43.064 t. Hrna  
přijelo: 4 os. vlaky s 51 vozy s nákl. 509 t. -' nákl. vlaků s 134 vozy s  
nákl. 1123'5 t. -- Do Brna od-lo: 1 os. vlaky s 41 vozy s nákl. 481 t. - - 5 nákl. vlaků  
11 s vozy s nákl. '2098-4 t.

Za jediný tedy den (24 hodin) přijelo celkem a odjelo :c; vlaků s 5771 vozy a s nákl. 63,756'6 tůn brutto. Strojů (lokomotiv) je 85.

Vlaků odcházejících a docházejících 12,516.; vlaků v Přerově nově sestavených je 13,391, úhrnem tedy 25,907 vlaků. Loni bylo 39.000 vlaků, z nichž 13.000 projelo, 13.000 vypraveno z Přerova a 13.000 sem dojelo. Vozů přešlo 1 350 000 jen posunování jich stálo 54.000 zl.

**Personál.** Úředníků v Přerově je 30, zřízenců při strojích 177, definitivního personálu a rozličných dělníků 745, úhrnem všech osob 952. Roční jejich plat obnáší 1,135.782 zl.

**Cestující** V Přerově odebrá lístků průměrně ročně 232500 cestujících čili denně 637. Peněžní obrat ročně u kasy z osob i nákladu 15 milionů zlatých, (i ze drah Sternberk- Olomouc, Olomouc-Přerov, Brno-Přerov, Olomouc-Nezamyslice).

Budov nádražních jest v Přerově 59 na ploše 512.000m<sup>2</sup>. Kolejí na zdejších nádražích obnáší 56 kilometrů čili asi 8 mil.

### **Pošta.** dle zprávy pošt Vil. Jurečky

Poštovní řady jsou v těchto obcích: v Přerově dvě nádražní a filiálka v městě; pak v Brodce, Dobroměřicích, Klenovicích, Kojetíně, Kokorách, Nezamyslicích, Říkovicích Tovačově.

Nejúležitější jest c. k. poštovní úřad nádražní v Přerově pod správou c. k. kontrolora poštovního, jemuž přiděleno jest 5 poštovních výpravčích; služební personál čítá 8 sluhův a 5 listonošů. Stálým vzrůstem drah udrželo se ono idyllické spojení poštovními povozy, kde tu a tam přece ještě zazní: „Jede, jede poštovní pacholek“ atd. pouze do Troubek a Tovačova, pak do Moštěnice 2krát denně a do Dřevohostic jednou denně. Daleko důležitější jest nyní spojení železniční. Tu v první řadě jmenovati dlužno dráhu severní, kde stýká se Přerov s nejdůležitějšími místy Dorních-Rakous, Moravy a Haliče 3 a 4 krát denně prostřednictvím poštovních ambulancí Vídeň—Krákov čís. 1. vlakem osobním; Vídeň—Krákov čís. 2. vlakem osobním. Vídeň—Krákov čís. 6. rychlovakem; Vídeň—Krákov čís. 7. rychlovlakem; Vídeň—Opava (přes Krnov) čís. 3.; Vídeň—Opava (přes Krnov) čís. 4., křižujícími se s ambulancemi týchž čísel s názvem opačným (KV). Poměrně nejnepříznivější máme spojení s Českým královstvím, kam dojíždějí pouze amb. Olomouc-Přerov-Cesk. Třebová čís. 71. a 72. a opačné ambulance s týmiž čísly, tak že musíme někdy do zlaté Prahy s psaníčkem zajetí si až do Břeclavy.

K tomu přičísti dlužno ještě 12 jiných vlakův osobních, kde službu poštovní obstarávají pošt. konduktéři (hlavně dopravu balíků).

Jelikož očekávají nádražní poštovní úřady velké změny, bylo by zbytečno o vnitřních poměrech dále se zmiňovati a sdělíme pouze některá významnější data.

Obyčejných dopisů a tiskopisů podá se na nádražní poště měsíčně asi 15.000, v městě 20.000 až 25.000; rekomandovaných na nádraží 1.200, v městě 15.000. Naproti tomu dojde dopisů 30.000, tiskopisů 3.000, novin 8.000, vzorků 1.000. P os to vních poukázek na nádraží 1.200 repraesen-tující obnos 20.000 zl., v městě 1.300 repraesentující obnos 25—30.000 zl. Vkladů ve spořitelním (poštovním) chekovém zřízení na dráze 300 v obnosu 30.000 zl., v městě 1.000 v obnosu 100.000 zl. a vyplácí naproti tomu nádražní pošta 200 položek v obnosu 60 až 100.00 zl. Poštovních poukázek 3.000 v obnosu 40 až 80.000 zl. Poštou provoznou podává se na nádraží měsíčně 900 balíků a peněžních psaní, v městě 1200 a dochází 25.000 i s peněžními psaními repraesentujícími obnos 150.000 zl.

V nejstarších zápiskách z roku 1856. zaznamenává tehdejší poštovní rada Kammler, svého služného měsíčního zl. 25'—, poštovnímu výpravčímu zl. 12'—,

za výpomoc při překládání zl. 8'40, paušál kancelářský zl. 640, vý-tr/.c.k z prodaných známek zl. 72'—, výtěžek z pošty povozné /,]. 75'—, měsíční oběh zl. 198-80. Dnes již těžíme za, známky 300 zl., z pošty povozné r>()() zl., náklad na udržování personálu 700 zl. a celý měsíční o Leh peněžítý 500.000 zl.

### **3. Telegraf.** (sdělil A. Grölich c.k. poštovní oficiál)

Státní telegrafní lřady jsou v Přerově, v Kojetíně, (a vChropini); železniční telegrafní úřady ku sprostředkování privátních telegramů v Přerově na nádraží, v B r o dku a v Říkovicích.

Přerovská c. k. hlavní stanice telegrafů slouží jako sprostřekující telegrafní úřad pro celý téměř obvod východní Moravy a část Slezska. Zaměstnává 12 úředníkův a 13 telegrafistek; spracuje se do měsíce 35 až 40 tisíc telegramů, z nichž bývá 800 až 1000 v Přerově podaných a sem tolikěž došlých a ostatní (transitní) se pouze v Přerově přijímají, aby byly na místo svého určení prostřednictvím Přerova dopraveny, což se všechno děje na 15 tratích čili liniích, z nichž některé v Přerově ústí, a jiné pak Přerovem probíhají. Po brzkém zřízení erárního poštovního úřadu se telegrafní stanice k němu připojí v jediný (kombinovaný) c. k. poštovní a telegrafní iřad.

### **4. Silnice a cesty.** (dle zprávy star.Fr.Hanáka předsedu okr. Sil. Výboru Přerovského)

Okresem přerovským nevede sice silnice t. zv. císařská, okresních silnic jest dostatek a jsou ve stavu úplně dobrém.

NA Přerovsku jsou zejména tyto silnice I. třídy: 1. Přerov — Bystřice p. H. 6295 m 2. Dřevohostice—Lipník 2530 m, 3 Přerov—Kojetín 9102 m - 4. Přerov—Tovačov 7213 m 5 Přerov — Prostějov 11032m — 6. Brodek—Olomouc 949 m - 7 Brodek—Chropín 7542m 8. H. Moštěnice—Holešov 4712m , Přerov—Lipník 3520 m-- 10. Vel. Újezd—Buk 2892 m

11. Přerov—Hradiště 7710 m -- 12. Raketnice—Krčmaň 4686 m - 13. K nádraží přerovskému 487 m. (Postavena r. 1886. za předs. Fr. Hanáka.) — Silnice II. třídy, zřizeny v době novější za předs. Hanáka: 14. Stará Ves—Říkovice 1661 m - - 15. Říkovice— Vlkoš—Zářiči 6671 m - - 16. Želátovice—Pavlovice 299 m -17. Želátovice—Prusy 691 m — 18. Říkovice—Žalkovice 330m -19. Tučín—Raclavice—Prosenice 4648 m -- 20. Přerov- Cekyně-V. Penčice (otevřena r. 1893.) -- Celkem obnáší" délka všech bez poslední 86 km 908 m, hranolů štěrkových 3510, cena hranolů 19,907 zl.

Na Kojetínsku jsou tyto silnice: I. třídy 1. Vyškov—Neza-myslice—Kroměříž ská 14424 m dlouhá.— 2. Nezamyslice—Bro-decká 5508 m - - 3. Prostějov—Mořice—Střílecká 12248 m -II. třídy: 4. Němčice—Hruška—Tvorovice 6096 m — B. Dlouhá Ves— Vičice— Srbecká 4538 m — 6. Těšice—Tištínská 1600 m -7. Pivínská 2170 m - - 8. Pavlovická 1697 m - - 9. Popůvská 868m -- I. třídy: 10. Olomouc—Dub—Polkovická 10840 m.~ 11. Tovačov—Přerovská 3643/«, -- II. třídy: -- 12. Tovačov—Prostějovská 5125 m - 13. Věrovan—Citovská 3353 m • 14. Křopotovská 3296 m, -- I. třídy: 15. Prostějov-Kojetín-Zlobická 14821 m 16. Dlouhá Ves—Měrovice—Kojetínská 6405 m - - 17. Kojetín—Přerovská 4045 m.

Silnice L třídy měří na Kojetínsku 71,934m ,, II. třídy 28-763m . Spolu 100.697 m

### **5. Plavba.**

Plavba se provozuje pouze po Bečvě, a sice vždy na jaře jezdí valaští plřaři od Vsetína na plřích čili vorech primitivně sbitých vozíce dříví, desky a j. dolů po Bečvě až k Hodonínu, kdež svůj náklad strživše vracejí se pěšky neb drahou domů.

**VI. Ústavy úvěrní.** (Z části dle Bergrova záloženského ročníku na r. 1893. — V Praze 1893.

Záložen nalézá se na Přerovsku celkem 21 a sice: v Brodce, Dobroměřicích, Klenovicích, Kojetíně (2), Kokorách, Křenovicích u Kojetína, Měrovicích, Mořicích, Moštěnicích, Němčicích u Kojetína, Polkovicích, Přerově (4), Tištině (2), Tovačově, Uhřetovicích, Vlkoši u Přerova.

Spořitelny jsou v Kojetíně a v Přerově (ob. spořitelna m. P.) Zastavárna je v Přerově. Mimo to jest i 18 1 nudií kontribučních: Kojetín-Kroměřížský v Němčicích, Nezamyslický, Mořický v Tištině, m. Tovačova, panství Tovačovského, Dobroměřický, Dřevnický, Lobodický, Vrchoslaňský, Těšický, Přestavlký, Roketnický, m. Přerova, panství Litovského v Popovicích, Cekoňský, Zábečno-Lhotský, Malo-Vučický, Říkovicko-Želátovský.

1. Brodek u Přerova, (je členem Jednoty založen) Rolnická záložna, obm. ruč., založena v roce 1869, registrována 1874., stanovy 1885., zápis 2 zl. k rezerv. fondu, podíl 10 zl. najednou splatných, úrok a dividenda, ruč. ln. (každý podíl ručí ještě jednoduchým obnosem). Půjčuje pouze členům na hypotéku, na splátky, na směnky s podp. ruč.

Ředitelství: řed. Jan Brázda, pokl. Ant. Ludík, kontr. Fab. Zapletal. Předseda Jos. Dočkal, nám. Jos. Skoupil, Uřed.: K. Cigánek, účetní.

2. Dobroměřice Společenská záložna, r. ob., žal. 1870, reg. 1874, záp. 25 kr., podíl 10 zl., úrok a divid., ručení ln., výplata doba, ve které se vystoiplému členu podíl vyplatí 3 měs. Půjčuje pouze členům. Př.: Jan Sypěna, náměstek J. Boučný, p. Fr. Lipovský, jednatel Jan Sverdík, k. Em. Skutaján, J. Kašpárek, J. Strouhal, J. Hýbl, J. Sadek, J. Věrný.

3. Klenovice. Občanská záložna, ruč. neobm., žal. 1871., reg. 1874, záp. 20 kr. k res. fondu, podíl 20 zl. 4V<sub>2</sub> pct. Půjčuje pouze členům na hyp. na lOtileté splátky, na sm. s podp. ruč. Řed.: Josef Kaštyl, kontr. Jan Pacholík, pokl. Antonín Hájek, l "i/, rada: předs. Antonín Arnošt.

4. Kojetín. a) Obč. záložna, r. ob., žal. 1863, reg. 1879, r. 1891. prodlouženo trvání záložny na dalších 6 roků. Řed.: př. Fr. Matzenauer, n. Jan Holeček, p. Ed. Dudík, j. Jos. Jančík. b) Řemeslnická záložna.

5) Kokory. Obč. záložna, ob. r., žal. 1871, reg. 1874, st. 1889, záp. 2 zl., podíl 20 zl., úrok a divid., ruč. ln. Půjčuje členům na sm. a hyp. Předseda Fr. Sládeček, n. G. Haflaüt, p. A. Geisler

6) Křenovice u Kojetína. Roln. obč. záložna, r. obm., reg. 1879, podíl 20 zl., úrok. Půjčuje i nečlenům na sm. a hyp. Řed. př. J. Daněk, j. J. Rozkošný, p. Jan Podešva.

7. Měrovice. Rol. obč. záložna, r. neob., žal. 1875, stan. 1882, 2 zl., podíl 30 zl., úrok a divid. Půjčuje i nečlenům.

Řed. J. Beneš, p. A. Králík, j. J. Bouchal.

8. Mořice. Roln. obč. záložna, r. ob., reg. 1890. Př.: Fr. Pozdíšek, n. J. Kužma, j. M. Kužina, p. J. Zidlík.

9. Moštěnice H. f. Roln. obč. záložna, r. obrn., žal. 1883, st. 1885, záp. 2 zl. k res. f., podíl 10 zl., 6%, úvěr 20 n., ruč. 2 n. (každý podíl ručí ještě dvojnásobným obnosem). Půjčuje pouze členům na směnky s podp. ruč. Př. Fr. Zavadil, p. J. Skácelík, Fl. Ptáček, uč. J. Hrubý.

10. Němčice u Kojetína. Rol. obč. záložna, ob. r., žal.

1883, záp. 2 zl. z podílu k res. f., podíl 25 zl., divid., ruč. 3n. Žádný člen nemůže míti více než tři podíly. Př.: Jan Zedníček, n. Fr. Bordek, p. Běd. Cáp, j. Jan Sedláček.

11. Polkovice. Zaps. spol. roln. záložna, r. obrn., žal. a reg.

1884, st. 1890. Podíl 30 zl. Půjčuje pouze členům. R.: Jos. Otahal, p. J. Vymazal, j. T. Křepelka.

12. Přerov, a) **Úvěrní spolek záložna**, (Dějiny této nejstarší záložny na Moravě podáme při popisu Přerova.) ob. r., žal. r. 1861., reg. 1874, přístupné 2 zl. 50 k res. f., podíl 20 zl., 5% a dividenda, ruč. l n., úvěr 20 n. (na podíl vyměřuje se úvěr až do 20iiasobného obnosu podílu). Půjčuje pouze členům na hyp. na neurčité lhůty, na směnky s podp. ruč, Red.: řed-Leop. Mohapl, Jan Vítěz, Ad. Ziegelheim. Doz. r.: př. J. Šilhavý. Úř.: A. Kobliha, uč., J. Zmeškal, přír.

b) **Okresní záložna**, ob. r., reg. 1887. Půjčuje i nečlenům. Př.: Dr. J. Novotný, n. Fr. Matouš.

c) **Obecní záložna. Žal. 1892.**

d) **Německá záložna.**

13. Tištin. a) f Roln. zál., neob. r., žal. 1873, reg. 1874, ft. 1887, podíl 25 zl., 6%. Půjčuje členům na hyp. na 6—10 let a na dluhopisy (nikoli na směnky.) Př.: ř. J. Vozyhnoj, k. H. Zapletal, p. J. Otahal. Př. výb. J. Vrána.

b) Obč. zál., ruč. ob., žal. 1868., reg. 1873, podíl 25 zl., úrok a divid. (90% z čistého zisku), ruč. In. Půjčuje i nečlenům na hyp. na dobu neurč., na sm. s podp. ruč. Před.: Fr. Tesař, n. H. Přidal, p. J. Prokop, j. J. Hlobil.

14. Tovačov. Obč. zál., ruč. neob., žal. 1864, reg. 1873, st. 1883., záp. 1 zl. k res. £, pod. 20 zl. ve lhůtách, divid., výp. 4 měs. Půjčuje pouze členům na hypot. na 10 let neb na ¼letní výp. na sm. s podp. ruč. Př.: Lechner, p. F. Steger, k. Th. Mayer. Př.: J. Čagala, n. Fr. Zemský.

15 Uhřetice. Zaps. spol. obč. zál., ob. r., žal. 1867, reg. 1874. Eed. J. Skopal, Fr. Vavrouch, p. J. Sedláček.

16. Vlkoš u Přerova. Kol. zál., ruč. ob. žal. 1873, reg. 1874, záp. 2 zl. k res. £, podíl 5 zl., 5proct., ruč. l n., úvěr 100n., výp. 3 měs. Půjčuje pouze členům na hyp. na 10 roků, na sm. s podp. ruč. Př.: Fr. Černošek, p. Fr. Olšaník, k. H. Rozkošný a Fr. Zapletal.

Statistický přehled záložen za rok 1891.

Sídlo záložen	Ručení	Počet členů	Splacené závodní podíly	Reservní a jiné fondy	Správní přebytk	Vklady	Úrok z vkladů	Vydlužené peníze od jiných ústavů	Půjčky na				Vklady u jiných ústavů	Cenné papíry
									směnky	hypo-téky	zástavy	dlužní úpisův nevířené		
ve zlatých rakouského čísla														
1. Brodek.	o.	583	5830	15089	598	250762	—	—	258.207	—	—	—	15272	—
2. Dobroměřice	o.	424	4240	5111	603	121687	—	—	112812	9724	—	—	7149	—
3. Klenovice	n.	340	6257	3940	424	152476	—	—	118231	18838	—	—	6323	1260
4. Kokory	o.	496	4960	10431	671	226042	—	—	79910	71548	—	—	96890	—
5. Křenovice	o.	44	880	3092	268	77567	—	—	49934	10000	—	—	19204	—
6. H. Moštěnice	o.	284	3650	1917	574	125502	4½	—	101490	—	—	—	80979	—
7. Němčice	o.	31	868	2486	1209	121627	—	—	1.2159	—	—	—	—	—
8. Přerov. Úv. spolek zál.	o.	700	45720	4900  48348	6655	1061579	—	—	697963	373353	—	—	—	12468
9. Přerov. Okr. z.	o.	—	10300	844	1150	114578	—	9906	88923	88752	—	—	—	—
10. Tištin. Rol. z.	n.	477	12522	6155	518	379698	—	10391	—	125991	—	226126	33684	—
11. Tovačov	n.	1192	36531	17247  25000	323	774285	—	—	411566	173004	—	—	123000	124650
12. Vlkoš	o.	638	4375	4960	1751	331099	4½	—	274191	—	—	—	52922	2742

## VII. Zdravotnictví (Podal MUDr. Leopold Eiedl, lékař v Přerově.)

V ohledu zdravotním nemůžeme okres Přerovský nikterak klásti mezi nejzdravější. Patříť svými řekami a potoky ku obvodu reky Moravy, kterážto sama částí okresu přerovského se ubírá. Již ode dávna býval obvod řeky Moravy za jeden z nejnezdavějších považován, ježto jsa vystaven častému vystupování vody z řečiště a častým povodním zajisté velikého významu nabyt vzhledem ku rozšiřování se a stabilnosti jistých nemocí zvláště nakažlivých.

Klima okresu Přerovského jest celkem mírné, průměrná teplota obnáší asi 8'4" C. - nejvyšší teplota přibližuje se asi -J- 37° C. a největší zima asi - - 17'B" C. -Co se týče obyvatelstva, tu můžeme říci, že zvláště obyvatelstvo přebývající ve vzdálenějších vesnicích od řeky Moravy, a pak v pahrbkovité krajině jest celkem zdravé, otužilé, kteréž jak se říká nerado se nemocem poddává. To ovšem nemůžeme říci o obyvatelích ve městech přebývajících. Zde vidíme podobné poměry jako v jiných městech. Četné industrielní závody, které v poslední době houfně povstávaly, rozhodně pomohly vzrůstu obyvatelstva a měst, ale za to zajisté rozhodný vliv měly na zdravotní stav obyvatelstva zvláště třídy dělnické. Nepřihlížejme ku všeobecným škodám jako špatnějšímu vzduchu atd., nýbrž mějme před sebou jen na zřeteli jednak závody, jež ještě nejsou zařízeny dle předpisů moderní zdravovědy, dále přeplněné, nezdravé, špatně ventilované příbytky dělnické, pak nedostatek řádné a dostatečné stravy a pitné vody, tu se nám snadno asi vysvětlí, proč zdravotní stav zvláště dělnictva ve městech jest horší a proč neúprosná morana zde více obětí si vyhledává. Tím také snadno se dá vysvětliti, proč tuber-kulosa, tento tyran lidstva, čím dále tím větší procento obětí vyžaduje. Co se týče epidemií, pokud zprávy sáhají víme, že okres náš jimi velmi často zachvacován byl. Tak již r. 1831. přišla sem cholera na své cestě po Evropě a četných obětí si vyžádala. Hlavně tak za pruské války v r. 1866. zuřila zde velmi silně, jak mezi obyvatelstvem domácím, tak mezi pruským vojskem zde meškajícím. Od té doby kromě menší epidemie v letech 70tých byli jsme jí ušetřeni, ač se předešlého roku 1892. zdálo, že tentokráte nezvanému hosti nevyhneme. Bylt' těsně na hranicích země naší — v Krakově a okolí jeho.

Na štěstí zůstala epidemie obmezena a nám aspoň zanechala to, že jsme skutečně zbaveni byli mnohých a mnohých nečistot, kteréž nejen že v ohledu krasocitu veliké cti obcím nedělaly, ale v zdravotních ohledech mnohých a mnohých škod příčinou byly. Ta zásluha zajisté patří choleře -a slavným kommissím!

Co se týče ostatních epidemií jako neštovic, spály, spalniček atd., nahlédneme-li do zdravotních věstníků, vydávaných zemskou zdravotní radou v Brně, shledáme, že každého roku okres náš nějakou prodělal. Ovšem, že epidemie neštovicové v posledních letech mnoho na intenzitě ztratily a procento úmrtím se zmenšilo - začez dlužno děkovati tomu, že dnes skoro všechny děti bývají očkovány.

Tento průběh bylo velmi dobře konstatován při epidemii r1889.v městě Přerově, kde všichni lékaři souhlasné potvrdili příznivy průběh nemoci této u očkovaných. By se rozšíření infekčních nemocí předešlo, postaraly se jednotlivé obce o nemocnice epidemické, tak na př.: obec Přerovská prouajmula ve Ztracené ulici celý domek, jež ku potřebě špitální zadaptovala a krásným desinfekčním aparátem zaopatřila. V poslední době bylo všem obcím nařízeno, by se postaraly o vhodnou budovu aneb příbytek vhodný pro nemocné na cholera, takže dnes máme v každé obci menší neb větší světnici pro první případy epidemie.

Ježto se toho veliká potřeba pociťuje,ujalo se zastupitelstvo města Přerova chvalitebné myšlénky, totiž vystavěti nemocnici a sice nejméně se 60 postelemi. Zajisté vděčná a chvalitebná to myšlénka. Dá Bůh, že v krátké době bude liiua trpícím spoluobčanům, k užívání.

(Co se týče zdravotního personálu v okrese našem, dle výkazu zdravotního z r. 1891. v okrese našem máme v 53 obcích 11 graduovaných lékařů, 5 magistrů chirurgie, 4 zvělolékaře, 4 lékárníky a 100 porodních bab.

Obyvatelstva jest dle posledního sčítání v r. 1890 60.376, tedy o 5253 více než v r. 1889.

K vůli zajímavosti dodávám, že v r. 1880. připadal sňatek na 126 obyvatelů, v r. 1891. připadal sňatek na 119 obyv., v r. 1881. bylo porodů 2223, v r. 1891. bylo porodů 2297. Úmrtnost jevila se v poslední době (dle výkazu zdravotního) a sice: v r. 1882. 1583, - - v r. 1883. 1671, - - v r. 1884. 1540, v r. 1885. 1619, - - v r. 1886. 1511, - - v r. 1887. 1508, - v r. 1888, 1545, - - v r. 1889. 1586, - - v r. 1890. 1715, - - v r. 1891. 1486, -- tedy průměrně asi 26,1%, vysoký to počet!

Přerovský okres má zajisté ještě mnoho v zdravotním ohledě co pracovati, by % nemocí a úmrtnosti se zmenšilo. Tak hlavně město Přerov bude se brzy musiti zabývati otázkou pitné vody, ježto této se jeví naprostý nedostatek. Vody ve stídních jsou většinou kalné, organickými látkami přeplněné; bývalý cukrovarní chemik cis. rada Jehle touto otázkou se zabýval a ve směru tom dílo vydal. Jakou důležitost má dobrá, zdravá voda pitná ve zdravotnictví, dokazuje nejlépe Vídeň. Tam v r. 1851. kdy ještě nebyly umělé vodovody, které horskou čistou vodou Vídeň zaopatřují, byla úmrtnost asi 40.5 z tisíce a v r. 1884. klesla tato na '23'15 z tisíce. Toť nejma-kavější důkaz, jak třeba v ohledu zdravotním, by každé město, každá obec se dobrou pitnou vodou zaopatřila.

Ovšem, že pro nynější poměry finanční těžko bude asi Přerovu, jenž nejvíce tohoto dobra má potřebi, touto otázkou se zabývati. Ale pohnouti se jí musí --- a to doufejme, že v brzkou a šťastně. Dodati třeba, že Přerov jeden vodovod má z r. 1858,; zřídila jej dráha pro sebe, kasárnu a cukrovar v délce asi 2.68 kilometru; čerpá se voda ta z pramenů u Dluhonic. Spád jest jen malý (1.514 metru) a tím způsobeno, že nemohly býti roury příliš hluboko do země dány, čímž zase změny v teplotě vody velikými bývají. Jinak ale voda jest dosti dobrá.

Musíme se ještě zmíniti, že se v Přerově v poslední době utvořil český podnik, a sice mág. pharmacie Flor. Oščádal a Prant. Dvořák vzali si na starost prodávati a exportovati takzvanou „Hanáckou kyselku“, vodu to ze zřídla nacháze-cícího se na cestě z Horní Moštěnice do Dobřic. Již ode dávna byla v celém okolí Moštěnickém i Přerovském voda tato známa jako oživující a léčící, a sem docházelo denně sta a sta lidí se zvláště k tomu. zhotovenými nádobami (bečičkami), by ze primitivní studné vody nabrali a doma jí ku pití používali. Ba v okolí se skoro jiné vody nepoužívalo ku pití, a i ze vzdálené Kroměříže rodiny tam zvláštní vozy pro vodu posílaly.

Podnikatelé uvažující jednak, že voda tato pro Přerov může míti jako voda pitná velikého významu — jest zde o dobrou vodu skutečná potřeba -- jednak uvažující, že se do Přerova a vůbec na Moravu mnoho vod podobných z ciziny dováží, jsouce jak chemickou analysou tak zkušenostmi lékařů přesvědčeni, že voda tato kromě obživujících též léčivých lál ok v hojnosti v sobě chová, pronajmuli od obce pramen Irnto a s chvályhodnou pílí a velikým nákladem dle nejnovějších předpisův upravili moderně studni tak, že se každému odporučuje, kdo v krajinu tu zavítá, by se na podnik ten podíval.

Kyselka tato byla prozkoumána prof. Fr. Štolbou, který ji uznal za kyselku alkalicko-zemitou, solnou a železitou. M imo to chová v sobě některé léčivé látky, jako sloučeniny jodu, bromu a lithionu. Jest silně kyselinou uhličitou nasycena a jest zajímavo dívati se na povrch vody té, kde neustále bubliny jedna větší než druhá na povrch vystupují. Voda ta, jak zmíněno osvědčila se při četných nemocech jak

zaživacího tak i dýchacího traktu a může se jako naše česká voda a český podnik jen vřele doporučiti.

V Přerově je starodávný špitál u mostu; pak nemocnice pro epidemické nemoci na Loučkách. Nová nemocnice má se stavěti co nejdříve, jakož i sir o t čine c. Zde jsou též sirkové lázně Fr. Kleina, které bývají navštěvovány ročně asi 500 liostmi cizími. - - V Kojetíně je nemocnice s 18 postelemi, — V Tovačově špitál milosrdných sester s 12 postelemi.

## Školství.

Před 30letou válkou byly v Přerově dvě školy: farní — podobojí (pak luteránská) a bratrská, o jejíž rozkvět zvláště Karel st. z Žerotína pečoval otcovsky, a která se již r. 1536 vzpomíná; zanikla asi r. 1627 nebo brzy potom. Od r. 1498 byla v Bratrském domě při městské zdi při uličce k Bečvě. (Kn. pam., 135). Velká městská škola podobojí, později luteránská, bývala vedle fary, jejíž jihových. roh tvořila. Hned počátkem katolické protireformace stala se katolickou; během neklidných let válečných sešla velice, když se nikdo o ni nestaral. Až za visitace r. 1682, jak pověděno, uvolila se městská ráda zbudovati školu novou; došlo však k tomu až r. 1748, kdy vystavěna škola v Sladovnické (Troubecké) ulici (nyn. Blahoslavově) s bytem pro rektora, který byl také varhaníkem a ředitelem kůru, a pomocníka; ze staré školy vedle fary zřízeny 1748 byty pro kaplany.

Nová škola v ulici Sladovnické (byv. č. 72) byla malá, jednotřídní. Učitel při ní dostával platu 12 zl. ročně, varhaník 18 zl. Lze souditi, že vyhledávali učitelé prameny vedlejších příjmů způsobem všelikým. Jedním z nich bylo koledování od svátku Narození Páně do Tří králů. Chodil koledou nejen učitel, zvoníci, ponocní, kostelníci, ale i knězi, sládek, mládek s pomahači. R. 1785 byla koleda částečně zrušena a ponechána jen učitelům, zvoníkům, ponocným a kostelníkům.

R. 1788 na zakročení kraj. úřadu v Hranicích byla zřízena dvojtřídní škola, ovšem německá. Udělalo se to prostě tak, že jediná třída rozdělena přepažením ve dvě. Proti nim vlevo byl hvl rektorův o jedné světnici a kuchyni až komory upraven byt jeho pomocníku.

Škola tato r. 1831 shořela, načež „požár“ prodán a učilo se ve dvou soukromých domech, na Dolním nám. v č. 80. v 1. poschodí a na Horním v čís. 6. v příz. s výhledem do dvora; později v najatém domě č. 115. Konečně koupila obec (od justiciára Řepky) nedostavěný nárožní dům z Dolního (n. Masarykova) nám. do nyn. Bratrské úl. a zřídila r. 1847 přistavením patra novou hlavní dvojtřídní školu chlapeckou s dvorem a zahradou při ní, kdežto vyučování dívek svěřila sestrám třetího řádu sv. Františka po založení kláštera na Šířavě v 1. 1857—58, ač sestry ty učily děvčata již r. 1856 v 1. tř. na Horním nám. v č. 2.

Mimo to byla v Šířavě v soukromé chalupě škola jedno-třídní pro předměstí to až po kostel s v. Michala; přiškoleny k ní obce Kozlovice, Újezdec a Želatovice. Učilo se však jenom v zimě. Až r. 1816—17 postavena od obce budova školní s bytem pro učitele v místech nyn. sochy sv. Františka. Škola ta byla po zřízení školy klášterní r. 1858 zrušena a dívčí mládež ze Šířavy, Újezdce, Želatovic a Kozlovic odkázána do školy klášterní, kdežto chlapci do školy v městě rozšířené na čtyřtřídní; od r. 1861 slula veřejná farní hlavní škola. Příkázání do ní také chlapci ze zmíněných obcí. Roku 1870 byla již pětitřídní a roku 1873 šestitřídní. Dnes nese jméno obecná škola chlapecká Palackého.

Příjmy učitelů pozůstávaly v ročním platu. R. 1788 měl rektor 257 zl. 24, kr., učitel 107 zl. 52 kr. R. 1852 měl učitel chlapců 562 zl. 23 kr. konv. m., učitel děvčat 589 zl. 12 kr.

konv. m. Podučitelé dostávali po 100 zl. a od rektora 20 zl. Na otop obdrželi dohromady od města 20 sáhů dřeva ročně.

R. 1861, kdy se stala škola veřejnou hlavní školou, měl řídící 500 zl. roč. a byt (v"radnici), první učitel 400 zl., druhý 250 zl., podučitelé po 200 zl., všichni i byt. Služné dostávali z městské pokladny.

Na této škole působilo několik znamenitých učitelů, jako Jan Martilík (1873—1908), Jos. Kojecký (1882 — 1918), Emil Mazáč (1884-1890), Matouš Balcárek (1897—1901) a Ant. Telička (1922—1925). Od r. 1925 řídí ji Ant. Junášek; má v 6 tř. s 2 po-  
bočkami 259 žáků a ve 2. tř. pomocných 45 žáků.

Během let, kdy tato nejstarší škola v Přerově prodělala od r. 1748 různé fáse vývoje, nastal neobyčejný rozvoj obecného měšťanského školství v Přerově.

Vedle nejstarší zmíněné šestitřídní (dnes jmenované Palackého) školy vznikla druhá škola v Přerově sester třetího řádu sv. Františka, nyní soukromá obecná a měšťanská škola dívčí (žal. r. 1891), obě s právem veřejnosti, při nichž. jest také (od r. 1882) škola mateřská. Obecná má 285 žaček, měst. 255 žaček, řed. je M. Vojtěcha Janáková.

Slaměnickova chlapecká škola měšťanská žal. r. 1884; na ní působili znamenití učitelé: Jan Berák v l. 1884—1891, později ředitel učitelského ústavu v Příboře, Pavel Simek 1885—1896, potom prof. státní průmyslové školy v Brně, Václ. Rosický 1885—1896, pak prof. učitelského ústavu v Brně, Vilém Šálek 1886—1905, později ředitel této školy a okresní inspektor na Přerovsku, Frant. Bayer 1886—1910, známý spisovatel a vydavatel, Vladimír Novotný 1889—1896, pak ředitel měšťanské školy v ' Tovačové a okres, inspektor na Litovelsku, Zdenka Wiedermannová 1900--1903, pak ředitelka dívčí školy ve Vel. Meziříčí a redaktorka, Vladimír Zanáška 1906—1909, pak ředitel obchodní školy v Písku. Má 366 žáků. Spravuje ji Edv. Beníšek, autor učebnic fyziky pro šk. měšť.

Komenského obecná škola pětitřídní (žal. r. 1885), na níž působili dříve již jmenovaný učitel Jan Martilík v l. 1885—1894, Jan Stolík 1900—1919. Od r. 1894—1900 spravoval ji řed. měst. školy Frant. Slaměník. Má 134 žáků a spravuje ji Jos. Lysý.

Boženy Němcové dívčí obec. škola pětitřídní spojená se cvič. školou (žal. r. 1905); má 351 žaček a spravuje ji M. Zbořilová.

Blahoslavova obec. škola chlapecká a dívčí (žal. r. 1912). Má v 5 tř. chl. 177 žáků, dívčí 5 tř. 141 žaček; řídí ji po Em. Mazáčovi Jos. Krumphole, známý správce Komenského musea, a důstojný nástupce Slaměníkův ve školství a národní práci.

Žerotínova obec. škola chlapecká a dívčí vznikla r. 1923 rozdělením školy Palackého. Má 182 dětí; správcem jejím jest Lad. Hudeček, známý entomolog a preparátor hmyzu. Havlíčkova měšť. škola má 262 žáků.

Karoliny Světlé dívčí měšť. škola s 380 žačkami; řed. jest Fr. Kavka.

Kromě těchto škol jsou v Přerově 3 mateřské školy (při škole Blahoslavově, Boženy Němcové a klášterní) a jedno-třídka německá s 28 žáky, zbytek to veliké něm. školy za byv. Rakouska, kdy mívala až 400 žáků.

Povinné pokračovací školy živnostenské jsou dvouleté a tříleté; v Přerově jsou čtyř: živnostenská, odborná, kupecká a dívčí.

Věcné potřeby obec. a měšť. škol opatřuje městská obec svým nákladem; r. 1923 vyplatila městská pokladna na roční potřeby škol přes 800.000 Kč; v tom není započten náklad na budovy.

Státní koedukační ústav učitelský; byl zřízen před 20 roky jako soukromý ústav ku vzdělání učitelek. K ústavu připojuje se cvičná škola k výcviku čekatelů učitelství. Zabírá i s cvičnou školou 2 poschodí budovy v ulici Boženy Němcové.

Střední hospodářská škola; byla založena r. 1874, ale otevřena teprv po roce. Za vzor při zařízení a zpracování učebního plánu sloužil vyšší hospodář, ústav v Libverdě.

Ústav byl zařízen na místě dřívější rolnické školy, jež již zde působila od r. 1865. Bývala trojtřídní, dnes má čtyry třídy. Učilo se v budovách staré hospodářské školy naproti mlýnu, v l. 1911 a 1912 vystavěna za Michalovem krásná nová budova školní (400.000 K) obytná (70.000 K) a hospodářská (300.000 K). (Obr. 14.) Náleží k ní botanická zahrada a zkušební role s lukaini. Stará budova prodána městu Přerovu za 180.000 K. Žáků jest letos 76.

Ústav řídil —1891 J. Uhlíř, —1920 Jan Adamec (\* 1855 v Nemojanech, f 1925), spisovatel na poli zemědělském a insp. německých hospod, vyšších škol, odlud podnes Oskar Mildschuh, rodák kroměřížský, zem. zeměd. rada.

Z prof. liter, byli činnými: Jan Vaňha (1911 v Brně jako řed. Zem. výzkumného ústavu zeměděl.) a Basil MacaTík.

Zemská odborná hospodářská škola byla žal. r. 1913 jako zimní hospodářský kurs při zemské střed, hosp. škole. Správou jeho pověřen V. Stohr. Po dvou letech vyučování přerušeno; teprv r. 1919, kdy správcem byl jmenován Václav Duda, zahájeno vyučování. Kurs přeměněn v samotnou zimní hosp. školu 1922, kdy postavena i nová školní budova. Žáků letos 45.

Obchodní škola jest dvouletá a od 4 let má svou vlastní budovu v ulici Boženy Němcové. Původně (před 22 lety) byla soukromou školou spolku obchodníků. Od převratu jest zestátněna.

Odborná škola pro ženské povolání má za účel vzdělávati a vychovávatí dívky. Její organisace: Dvouletá rodinná škola, dvě živnost, pracovny oděvnické, škola kuchařská a pro vedení domácnosti a lidové večerní kursy. S ní souvisí i dvouletá škola pokračovací. Všech žaček 333. Byla zříz. r. 1919. Správu její od počátku vede Marie Poláková. Má na čas učírny v budově státní školy průmyslové.

Stát. průmyslová škola v Přerově vznikla r. 1919/20 z odborné školy strojnické, založené r. 1889 a umístěné tehdy v budově stát. gymnasia. Výhodně ve středu Moravy ve velkém železničním uzlu položená měla vždy nadbytek žactva a tak r. 1914 přestěhována z gymnasia do nové rozsáhlé budovy vlastní (obr. 15.). Byla postavena městem Přerovem r. 1913—14 za 460.000 K. Přeměna však ve státní školu průmyslovou byla znemožněna vypuknuvší světovou válkou. Jelikož větší část budovy zabralo vojsko a také jiné ústavy vyučovací, byl ve šk. r. 1915/16 otevřen jen 1. roč. odborné školy strojnické; škola pro válečné invalidy, jichž bylo 117; téhož roku otevřena i I. tř. odbor, školy pokračovací pro řemesla strojnická. Od r. 1916/17 otvírány oba roč. odbor, školy, až r. 1919-20 I. ročník státní průmyslové školy, oddělení mistrovské školy strojnické s odbočkou pro válečné invalidy a r. 1920-21 I. roč. mistrovské školy stavební.

Nedostatek školného dorostu v oboru jemné mechaniky přiměl ministerstvo školství, že otevřelo při škole r. 1924 mistrovskou školu pro jemnou mechaniku, první tohoto druhu v naší republice. Prvním řed. odborné školy strojnické byl inž. K. Vlasák, od r. 1921 inž. Fr. Březina, od r. 1922 až dosud inž.-Jos. Vdolek. Dnes obsahuje škola mistrovské školy: strojnickou, stavební a pro jemnou mechaniku a odbornou školu pokračovací. Učitelství sbor je celkem 20členný, žactva bylo na ústavě ve škol. roce 1926-27 v 10 tř. 347, z nichž 138 denní školy, 209 pokračovací.

Státní reálné gymnasium. O založení jeho viz str. 183. Ústav po Škodovi řídili: P. Max. Vrzal —1889, Jan Veselý, Vincenc Vávra (1899 — 1918), zasloužilý spisovatel o Boženě, Němcové, Richard Kantor (od r. 1918), přerovský rodák. Gymnasium klas. bylo od r. 1919 postupně měněno v osmitřídní reálné gym. typu A.

Z prof. liter, činnými tehdy byli a jsou: Pavel Krippner, řed. gym. v Boskovicích, Rudolf Neuhofer. min. rada v min. školství, Em. Vebr, insp. v Praze, dr. Karel Bofecký, R. Kantor, řed. ústavu, dr. Jiljí Jahn, insp. na šk. Komenského ve Vídni, dr.

Jan Macků, dr. Kamil Fůrst, Fr. Šobra, Dominik Vičar, Josef Kudela, Jos. Staněk, Ant. Matula, min. tajemník v min. školství, Stanislav Kovanda, řed. gymn. ve Zvoleni na Slovensku, a Vojtěch Hainer, Letos jest stud. 434, z nichž 120 žákyň. Pro úplnost nutno uvést ještě vojenský vychovávací ústav, zřízený r. 1854. Budova postavena na pozemku darovaném obcí, která poskytla též stavivo. R. 1866 byla v ní polní nemocnice; r. 1870 ústav zrušen a z budovy stala se kasárna. S rozvojem školství nastal rozvoj knihoven, hlavně Masarykovy veřejné knihovny v Přerově. R. 1925 měla knihovna 12.307 záb. a 7259 naučných knih, 1415 časopisů, 776 pro mládež, 180 sv. hudebnin a 216 zeměpis, map; celkem 22.153 svazků. T. r. přibylo 1395 sv. Měla t. r. 34.243 čtenářů.

R. 1873 postavil spolek učitelů moravských J. A. Komenskému pomník na Horním náměstí, jehož tvůrcem je Tomáš Seidan. Z Horního nám. přemístěn r. 1892 do malého sadu mezi gymnasiem a akciovým pivovarem. Dnes ten malý sad zmizel a prorážena tudy krásná široká ulice Havlíčkova; pomník Komenského přenesen odtud do nového sadu mezi nové 3patrové budovy škol měst. a obec. v ulici Palackého a navrhuje se postavití jej před českobratrský chrám. Jiný velký pomník — Jana Blahoslava, dílo Fr. Bílka, stojí od r. 1923-4 na Horním nám. před zámkem.

## **Přerovská kina z dostupných materiálů**

**zpracoval J Rosmus**

I do Přerova v roce 1900 se dostal nový objev bratrů Lumiérových kinematograf.

**První představení se mělo uskutečnit 5.01.1900 v sále Pivovaru** jen několik dnů.

Pohyblivé obrázky měli obsahovat výjevy z války Angličanů s Boery a jiné obrázky. Prvním občanem v Přerově který se začal zabývat kinematografií byl školník Strojní průmyslové školy pan Rybka. Kolem roku 1901 si zakoupil vůz, projekční Přístroj a vše ostatní a začal objíždět obce ale po několika letech a stal se z něj obchodník. Další pojezdne kino bylo v roce 1904 na Loučkách a promítali se zde podobizny osobností.

**První stálý kinematograf byl po roce 1910 kdy v Havlíčkové ulici** kde jej zřídil p. Procházka a jmenoval se První stálý Elektro Biograf. Již v té době hudební doprovod zajišťovala živá kapela. Biograf později převzal p. R. Navrátil a následně další licenci získal Karel Mareš. Promítaly se převážně snímky z přírody. Postupně z vývojem přístrojů docházelo i k změně repertoáru. Mezi prvními se měl hrát kolem roku 1912 film Romeo a Julie. Licenci získala Marie Číhalíková která se snažila vybudovat nové kino v Mostní ulici.

První povolení pro kino Olympia získal v Jateční ulici. Další majitel biografu v za pivovarem byl p. Watzula. Karel Číhalík začal v roce 1913 v Havlíčkové ulici a také v roce 1913 byla stavba dokončena. Stavba stála 100 000 Kč. Kino dostalo název Olympia a první představení bylo 17.12.1913 a jako první bylo uvedeno „Zkáza města Pompejí“.

**Po roce 1917 byly v Přerově dvě dva stálí biografy a to Olympia a Orania.** Mimo to měl licenci i Sokol Přerov ale ten hrál jen o sobotách a nedělích. Po problémech z licenci bylo kino Olympia uzavřeno a po delších průtazích získala licenci v r. 1925 Masarykova liga proti TBC. V roce 1929 byla licence použita pro **kino Hvězda v Dělnickém domě na Šířavě** po dobu oprav Olympie. Ta byla v roce 1931 opravena a poprvé uvedeno zvukové zařízení.

**Kino Orania (později OKO)**

T. Ševčíková a p. Arnošt Ernest Otáhal získali povolení k vybudování nového biografu vedle kaple sv. Jiřího sál byl postaven dle plánů p. Jonáče. Souhlas z provozování kina byl vydán v roce 1912 kapacita kina byla 110 osob. A kino se jmenovalo Kinematograf

Arnošta Otáhala Orania. V roce 1926 byla městská rada požádána o povolení k stavbě nového kina na nám. Svobody pod názvem Orion.

### **Bio Sokol – Alfa (později JAS)**

Sokol provozoval kino jen o sobotách a nedělích . Po postavení Sokolovny v roce 1936 se stávající sokolovna v Mostní ul. začala upravovat na moderní kino a bylo slavnostně otevřeno 24.04.1937. Kino sloužilo až do r.1975 v kino bylo vybaveno na širokouhlou projekci promítání bylo ukončeno až z otevřením kina Hvězda. kino v Havlíčkové ulici Olimpia bylo 22.12.1947 přestavěno na chrám církve československé.

**Po roce 1950 bylo také provozováno kino ČAS v budově vlakového nádraží**, mělo jen kapacitu kolem 80 míst a provoz byl celodenní v roce 1960 cena lístku byla 1,20Kč. Kino bylo velmi oblíbené hlavně v zimních měsících kdy byly hlavně využívány První řady vzhledem k tomu, že se topilo v kamnech na pevná paliva. Dne je v místech kina obchod (z vestibulu vlevo).

Dále bylo zřízeno i **kino v Předmostí** vedle základní školy. Kino zaniklo až po roce 1990.

**V roce 1975 bylo slavnostně otevřeno kino HVĚZDA** které je v současné době jediným kinem v Přerově. Budova kina byla postaveno jako kryt CO je podsklepena několika podlažími a propojena podzemní chodbou s budovami OV KSČ - dnes poliklinika , Zemědělskou správou – dnes starší budova vedle Finančního úřadu, ONV a Okresním soudem. Kino při otevření bylo vybaveno projektory na 70 mm projekci projektory byly jako jedny z posledních výrobků této typy z Meopty Přerov. První rok se obsluha promítání dělila na dvě části. 1. obsluha v kabině a jeden z promítačů obsluhoval hlasitost a přepínání strojů. 70 mm výroba filmů byla postupně rušena vzhledem k tomu, že manipulace při převozech byla velmi náročná a zvukový záznam měl více stop a byl magnetický.

Postupně byly promítací stroje vyměněny za 35 mm MEO 5X. Mezi prvními filmy formátu 75 mm byly Pád říše římská, Le Mans, a čs. Vysoká modrá zeď atd.

První vedoucí kina Hvězda byl Antonín Rochla. Hlavní promítači v 60-tých a 70-tých

Letech byli Kino JAS –Josef Prachař, Karel Šiling. Kino OKO p.Šimčáková

Kino Hvězda Mirek Dembický. Dále v přerovských kinech promítali, Jiří Háva, Hronek, Odstrčil, Rosmus a další.

Tak to je trochu z historie přerovských kin . Pozn. Já sám jsem pracoval při zaměstnání jako promítač a měl jsem tu možnost promítat ve všech kinech které byly v provozu v 60-tých a 70-tých letech minulého století

## **K historii lázni v Bochoři, lázni Za mlýnem a Městské plovárny v Přerově**

**Tento způsob léta, děl vposled, odvraceje se od přístroje Celsiova, zdá se mi poněkud nešťastným. Je chladno a můj dech, jakkoliv jsem nepozřel vody, je mrazivý. Který měsíc nám zbývá, jestliže ani červen není dost vhodný, abychom pečovali o zdraví a o tělesnou čistotu.**

**Nuže, ať je podnebí příznivé čili nic, tyto věci nesnesou odkladu.**

**V. Vančura, Rozmarné léto**

## Lázně Bochoř

Historie lázní v Bochoři kterým se kypři složení a léčivým účinkem zdejší vody říkalo Moravské Píšťany, sahá několik století do minulosti. Už v 16. století jim věnovat - pozornost moravský zemský lékař a průkopník, české balneologie Tomáš Jordán z Klausenburku. Ve svém spise „O přirozených vodách hojitedtných neb tepticech moravských" vydaném roku 1580 v Olomouci podává zprávu o jejím s(o)žení a léčivých účincích. Ani v pozdějších staletích neunikly lázně pozornosti a zmiňují je v souvislosti s obcí např. topograf G. Wolny nebo H. J. von Crantz. Bochoř jako lázeňské místo zakreslit do své mapy Moravy vydané v roce 1627 i Jan Amos Komenský.

Od roku 1615 patřily lázně olomouckým biskupům. Roku 1717 je od nich odkoupila obec Bochoř, která je buď sama provozovala nebo dáte pronajímala. V průběhu 19. století lázeňská budova nejdříve vyhořela, později by ta uzavřena a pramen bytná nějakou dobu zastaven.

Změnu k lepšímu přinesl rok 1898, kdy objekt koupit přerovský občan Alois Palacký. Ten se ukázat být jako nový majitel velmi schopný a podnikavý. Opravit poškozené budovy, zavedl lázeňské kůry a také vsadit na reklamu vědom si toho, že „...již dávno byty by tážně tyto populárními bývalý, kdyby původní majitelé těchto byli více reklamy, tohoto moderního prostředku uvědomovacího, dbali."

Na počátku 20. století se zdejší železito - sírnatá voda doporučovala při léčbě revmatismu, ischiasu, bledniče, ženských obtížích, chudokrevnosti a žaludečních problémech. Hlavní lázeňská sezóna začínala v květnu a trvala do konce září nebo října. Otevřeno bylo od pěti hodin ráno do osmi hodin večer. Dámy a pánové býti samozřejmě přijímání odděleně ve speciálně vyhrazených termínech. Kůry se zde provozovaly formou koupelí, zábalů a pití vody. Několikrát do týdně sem také dojíždět lékař z Přerova.

**text letáku - Reklama ze 30. let 20. století**  
**BOCHOŘ u Přerova na Moravě sírnato - železité lázně**  
**Denní pense Kč 12— až 16—. Ubytování od Kč 6\*—.**  
**V měsíci květnu a září sleva. Vyžádejte si prospekty. - >**

Lázně se během několika let velmi dobře zavedly. Podnikavý duch pana majitele však, mířit výše. Jeho snem bylo vybudovat v tomto doposud pouze regionálně známém místě moderní hotel s prvotřídními lázeňskými službami. Velkolepé plány ale překazila v roce 1914 válka. I po ní lázně fungovaly a rozvíjely se. Ve 20. letech 20. století se v budově nacházelo již 18 van umístěných ve 14 kabinách. Podle vybavení a poskytovaných služeb byly koupete rozděleny do tří cenových kategorií. Na hosty čekalo v lázeňském pavilonu ubytování v 17 pokojích s možností stravování. V roce 1936 převzal vedení podniku syn majitele, dětský lékař MuDr. A. Palacký, který v aktivitách započatých jeho otcem pokračoval až do roku 1947. Zavedl v lázních moderní léčebné metody jako např. elektroterapii, termoterapii, horské slunce nebo léčbu pomocí radia. Dva roky po skončení druhé světové války ale lázně prodal. Novými majiteli se stali Antonín Petřík z Horní Moštěnice a Josef Zanáška z Bochoře. Lázní si však tito dva pánové neužívali příliš dlouho, protože už v roce 1950 převzala objekt národní správa MNV. V roce 1954 spadaly pod komunální služby města Přerova a v 2. polovině 60. let se vrátili zpět správě obce, které patřily až do počátku 90. let. V současné době jsou jejich provozovatelem v Bochoři Služby města Přerova. Specializují se především na revmatické onemocnění a nemoci pohybového aparátu.

## Lázně Za Mlýnem

Objekt s historií, sice o několik, staletí kratší než v případě Bochoře, ale zajisté neméně zajímavou, představují lázně Za Mlýnem, které v 70. letech 19. století založila Terezie (procházková, (přízemní lázeňská budova provedená stavitelem Albertem Mrkvou, byla situována u mlýnského náhonu Strhanec. Vyrývala 6 vanových kabin, 3 místnosti pro páru a dvoumetrový bazén. Lázeňské začátky tohoto podniku nebyly nijaký lehké. Nízká návštěvnost vedla k tomu, že jediný zaměstnanec lázní - pan Tichý, který zde zastávat veškeré funkce od topiče po maséra, si musel často sám shánět zákazníky. Značně nákladný provoz lázní bylo nutné dotovat z výnosu vedlejšího hostince a dalšího domu ve městě. I přes nejrůznější finanční potíže lázně dít fungovaly.

V roce 1899 převzata vedení lázní dcera první majitelky Veronika Černá, právě podle této dámy vešel podnik, ve známost také pod názvem „ Černá “. Společně se svým manželem Václavem se pustila do lázeňského řemesla opravdu razantně. Začátkem 20. století došlo ke zvednutí hlavní budovy o jedno poschodí a také k, rozšíření provozních prostor. Ambiciózní plány na další zvelebení objektu však, překazila 1. světová válka. Naštěstí ne na dlouho. V polovině 20. let 20. století byly vypracovány nové plány na rekonstrukci zahrnující výstavbu kotelny s 30-ti metrovým komínem (stojícím dodnes), strojovny, prádelny a také krytého bazénu, (prostor, kde se bazén nacházel, projektovat přerovský architekt Ing. Robert Motka a realizoval ho stavitel František Volf. Stavba probíhala poměrně rychle a na jaře roku 1928 byl bazén o rozměrech 12 x 5,5m a s hloubkou 0,8-2 m dokončen. Na svou dobu šlo o stavbu velmi moderní a prostorově zajímavě řešenou, jejíž základ tvořila železobetonová kostra. Po obvodu hlavní místnosti procházel ochoz, nad nímž se nacházely dvě galerie nesené devíti pilíři. Zde byly převlékací kabiny a další zázemí. Příjemně otevřený a prosvětlený prostor zakončovala skleněná střecha. Samotný bazén byl obložený v úrovni nad vodou bílými a pod vodou zelenými kachličkami. Plnil se vodou ze Strhance, která však, před tím prošla filtračním zařízením a následně byla ohřívána v kotelně. V případě zakalení vody v potoce se používala voda ze studně.

Rodinný podniky se slibně rozvíjet a rozšiřovat své služby. Kromě již zmiňovaných parních a vanových koupelí , masáží a zimní i letní plovárny mohli hosté navštívit i zdejší sluneční lázně, nebo si popřípadě nechat vyprat prádlo v prádelně. Vetká škoda je, že se podnikavým manželům nepodařilo realizovat všechny stavební záměry. Naštěstí pro nás se dochovaly alespoň zakreslené v plánech.

po smrti Veroniky Černé převzal podnik její syn, který ho provozovat až do 50. let 20. století. Po znárodnění v objektu s rodinou bydlel a v lázních pracoval a i nadále jeho manželka a tchýně. Zestátnění znamenalo pro objekt stejně jako v mnoha dalších případech začátek, konce. Nedostatek, financí se podepsat na zhoršujícím se stavu budov.

Ještě v 70. letech 20. století lázně fungovaly a v krytém bazénu se konaly např. kurzy ptávaní. Kvůli dezolátnímu stavu byt ale areál uzavřen a po mnoho dalších let chátrá. K opraveně došlo teprve nedávno a v současné době se zde nachází penzion Labuť. Jedinou částí, která ještě stále čeká na svůj nový kabát je již zmiňovaný krytý bazén. Takto zajímavé prostory by jistě by to škoda nevyužít.

## Městská plovárna

Založení Městsky plovárny v Přerově spadá do roku 1900. Hlavním důvodem jejího zřízení byl nedostatek bezpečných míst ke houpání v řece Bečvě, která byla v té době ještě neregulovaná a v hlubokých tůních se každoročně utopilo několik lidí. O výstavbu

nové plovárny usiloval především stavební radní MUDr. Rjedl, kterého v jeho snahách podporoval okresní hejtmane Abendbrotem.

Jako vhodné místo byl vybrán prostor na pravém břehu (Bečvy u cesty do Michalova za zahradou mlynáře Hégra. Plány pro stavbu vypracoval městský inženýr Černý. Ten umístil do středu zvoleného prostoru betonovou vodní nádrž o rozměrech 14 x 40 m, jejíž oba konce byly ukončeny obloukem, po obvodu bazénu stály dřevěné kabiny na převlékání a zázemí pro zdejší personál. Nezbytná byla také čerpadla a sprchy, které namontovala městská elektrárna. Realizace celého projektu proběhla s neuvěřitelnou rychlostí. S přípravnými pracemi se začalo 7. června a už 2. srpna téhož roku byl areál otevřen veřejnosti. Některé drobné úpravy se sice doplňovaly až později, to však běžný provoz příliš nebrzdilo. V letech 1909 — 1910 byla při regulaci Bečvy postavena u plovárny ochranná zeď, která byla později využívána jaký reklamní plocha. Už v první polovině 20. let 20. století se jako nutná ukázala rekonstrukce celého areálu, která si vyžádala poměrně vysoké náklady ve výši 45 000 Kč. Zároveň zde byla zřízena pláž ke slunění. V roce 1930 byl bazén rozšířen a také zrušen jeden z jeho koncových oblouků. V následujících letech nahradila nová betonová lávka původní dřevěný mostek, který vedl přes řeku k plovárně.

Areál skýtal celou řadu možností jak zde trávit volný čas, bylo možné zde hrát např. ping - pong, využívat skluzavku a nechyběla ani nezbytná restaurace. Hosté si mohli vypůjčit za mírný poplatek, plavky, nebo dokonce i ručníky. K plovárenské atmosféře patřil neodmyslitelně také plavčíky. Ve 30. a 40. letech 20. století (až do roku 1944) vykonával v Přerově tuto funkci strážníky ve výslužbě Vojtěch Chajda. Ten byl oblíbený především mládeží, protože často nechával otevřeno i po zavírací době a mhouřil oči nad hraním karet, které zde bylo zakázané.

I přes to, že plovárna měla poměrně dost návštěvníků, náklady na její údržbu a neustálé opravy byly značné. Také se už ve 30. letech 20. století začala rýsovat možnost stavby dalšího koupaliště. V úvahu připadala např. lokalita pod Kozlovskou ulicí, v konečné fázi však z tohoto projektu sešlo.

Na konci druhé světové války byla zničena lávka u Michalova. Současně s její opravou byly v roce 1945 provedeny nezbytné zásahy také na plovárně. Odstraněním sprchy a železných schůdků se vytvořil prostor pro 6 plaveckých drah. V následujících letech byla plovárna osvětlena, takže koupání bylo možné i ve večerních hodinách. V 50. letech byla nahrazena dosavadní mobilní startovací plošina betonovou přepážkou se startovními bloky a provedeny i jiné úpravy.

V druhé polovině 70. letech byla plovárna, které popraskalo dno i stěny uzavřena k vůli velkému úniku vody. Na začátku 80 let se sice ještě na nějakou dobu otevřela veřejnosti, ale zanedlouho následovalo další, tentokrát už definitivní, uzavření. V důsledku rozhodnutí MNV v druhé polovině 80. let byl areál zlikvidován a na jeho místě se dnes nachází travnatá plocha.

## **K vývoji koupacích oděvů**

O počátku koupacích oděvů v dnešním smyslu slova, tedy o úboru určeném výhradně k tomuto účelu, lze začít hovořit v 18. století. Do této doby se lidé koupali převážně nazi nebo v oblečení, které jinak, mělo funkci spíše spodního prádla.

V 18. století vychází několik, odborných spisů - např. dílo anglického lékaře R. Rüssela - o léčebných účincích mořské vody a mořského klimatu. Právě ony státy na počátku zájmu tehdejší společnosti o mořské lázně. Pro větší pohodlí zájemců o koupele byly zavedeny tzv. „koupací vozy“, které se podobaly maringotkám a byly taženy koněm. "Koupající se svlékli ve voze, oblekli si mohutné koupací úbory a po strmých schůdkách se odvážili do vln. Návštěvníci mořských lázních většinou neuměli plavat a

proto se koupali ve vyhrazeném prostoru či byli doprovázeni plavčíky - místními rybáři. Dlouhé dámské sukně navíc zatěžovala olůvka, aby se ve vodě nezvedaly.

V průběhu 19. století vznikaly říční lázně i na českých tocích a na přelomu 19. a 20. století byly již jevem značně rozšířeným. Ve městech v tomto období přibývá plováren a bazénů. Z dnešního pohledu nám ale tehdejší koupací úbory jako plavky vůbec nepřipadají, tedy alespoň co se dámské módy týče. Skládaly se z několika, vrstev a zahalovaly téměř vše. Koupací úbor typický pro 1. polovinu 19. století tvořily obvykle černé nebo bílé pletené punčochy, spodní košilka, kalhoty a dlouhá halena stažená v pase. Cudnějším dámám sahala tato halena až na zem. Plavky byly šity nejčastěji z bavlněného kartounu a flanelu, zdobeny byly nejrůznějšími volánky, sámkami a stužkami. Samozřejmým doplňkem se stala čepice z voskovaného plátna, která chránila vlasy a speciální koupací boty. pánské plavky, známé pruhované trikoty, byly ve srovnání s těmito vrstvenými oděvy nepochybně pohodlnější.

Během druhé poloviny 19. století dochází v důsledku emancipace žen k určitým změnám i v oblasti koupacích oděvů. Dámy se sice i nadále poměrně pečlivě zahalují, začíná však postupně „období zkracování.“ Zkracují se nejen nohavice, od kotníků k šikolím, ale i rukávy, plavky však, musely být i nadále značně nepohodlné, protože přiléhavý živůtek se oblékal až na spodní korzet. Oblíbeným materiálem je černé, červené nebo modré plátno, listr a prací hedvábí. Módním zůstává bohaté zdobení a doplňky, jako např. koupací čepce a klobouky, plátěné střevíce s vysokým šněrováním, koupací pláště a jiné.

Od začátku 20. století se koupací komplety stávají jednoduššími a praktičtějšími. Zlomový bod a zároveň jakýsi přechod od koupacích úborů k plavkám jak, je chápeme dnes, představovaly trikotové plavky. V prvních desetiletích si je však, dovolily nosit pouze velmi odvážné a pokrokové ženy a do dámských šatníků začaly ve větší míře pronikat až po roce 1910. Byly tvořeny dvěma díly látky, které byly po stranách sešněrovány tak že při každém pohybu ukazovaly na bocích bílé pruhy kůže kontrastující s opálenou pleť.

Další novinkou v oblasti plavecké módy se staly pletené elastické jednodílné plavky s nohavičkou, první tohoto typu byly vyrobeny v roce 1920 v USA společností Jantzen. Nohavičky se postupně zkracovaly a zádové výstřihy prohlubovaly. Záhy se objevuje tzv. „torzo“, pletený živůtek, bez rukávů, jednobarevný nebo s proužkem, či dvoudílné plavky s kalhotami a kazakem.

Nedílnou součástí plaveckého vybavení tvořily v této době také tzv. „koupací“ nebo pobřežní šaty, které se nosily přes jednoduchý plovací trikot. Velmi oblíbený byl v polovině 20. let tzv. jumprqvý styl šatů, kdy se k dlouhému hladkému živůtku připojuje rozšířená zvonová či nabíraná sukně. K nejvíce používaným materiálům, ze kterých se šaty vyráběly, patřilo především hedvábí, bavlna a taft. Neodmyslitelná je i celá řada doplňků, např. koupací pláště, saka, sandály slunečníky, kabelky, taštičky na kosmetiku a mnoho dalších „nezbytných drobností“, bez kterých by se pravá dáma neobešla ani při sportovních akcích.

(Dětské plavky kopírují styl dospělých. Skládají se z mírně přiléhavého živůtku a krátkých podkasaných kalhot, které mohou být ve spodní části stáhnuté gumou. Často bývají ještě doplněny o halenu. Velmi oblíbené jsou pestré barvy a nejrůznější proužky.

30. léta se nesla ve znamení plaveckých kompletů a živůtku s různě řešenými ramínky. Velmi populárními se stávají plážové sukně a propínací šaty. plavky postupem let dostaly prádlový střih, který je v prsní části tvarovaný. Objevují se i dvoudílné plavky a opalovací soupravy. Zhotovovaly se i z vlněného úpletu nebo na konci 30. let z lastexu. Pánské plavky mají stále ještě formu trikotu s nátělníkem a nohavicemi, ale již záhy je nahrazují jednodušší kalhotové plavky z úpletu nebo plátna.

Krátce po druhé světové válce se na scéně objevují plavky dvoudílného typu - bikini, které si nechat patentovat v roce 1946 francouzský inženýr Louis Réard. Název, který pro plavky vybrat, je shodný s názvem tichomořského atolu, kde byly prováděny testy jaderných zbraní. Po počátečních rozpacích, které tyto velmi skromné kousky oděvu vyvolaly, však přišlo období velkého úspěchu.

V průběhu 50. a 60. let se s chutí oblékaly i filmové hvězdy jako Marilyn Monroe, Brigitte Bardot nebo Gina Lollobrigida.

Rozšíření syntetických materiálů jako např. polyamid, nylon nebo později lycra umožnit, aby plavky, které se neustále zmenšovaly, uschly během okamžiku a ve vodě držely tvar.

V druhé polovině 20. století se plavecká móda mění poměrně rychle. Střídají se nejrůznější možné materiály, střihy i tvary. V 60. letech se stávají velkým hitem dámské koupací komplety z kostkovaným vzorem a háčkované klobouky z tykpcelu, někteří pánové obtékají plavky odvážného střihu tzv. „adamky“.

V 70. letech se objevují i extravagantnější modely v podobě monokin. Autorem tohoto druhu ptavek je americký módní návrhář Rudi Qernreich, který je známý mimo jiné svými inovacemi v oblasti spodního prádla. Tento koupací úbor, určený jak ženám tak i mužům, sahal do půli teta a jeho horní díl tvořila pouze dvě strečová ramínka ve tvaru V. Byl značně provokativní a vyvolal ne jeden skandál. Přesto se monokin prodalo přes 3000 kusů.

80. léta kladla důraz na sportovní styl, oblíbené jsou jednoduché plavky s vysokým vykrojením, často kombinované se zipy, knoflíky a jinými tkaninami.

V šatníku žádné ženy v této době nesmějí chybět tzv. „opalovačky“ a u některých se objevují již také tanga, pánové si mohou zvolit buď plavky slipového střihu, nebo delší model s nohavičkou.

V dnešní plavecké módě prakticky neexistují žádná omezení či striktní módní linie, vše zátěží pouze na osobním vkusu a odvaze. I přes to, nebo právě proto, se současní módní návrháři velmi často obracejí pro inspiraci do historie a ožívují prvky, jejichž osud se zdát být již dávno zpečetěn.

## **Historie Tyršova mostu v Přerově** **Nejstarší historie přerovského mostu**

Lidská sídla potřebovala ke svému rozvoji dostatečný zdroj vody, ať už pitné nebo užitkové. Zpravidla jím byly potoky a řeky, které plnily celou řadu dalších funkcí - obrannou, dopravní, umožňovaly rybolov, potřebovala je řada řemesel, poskytovaly stálou energii. Na druhé straně představovaly i určitou hrozbu v době povodní a komunikační překážku. Přes vodní toky lidé přecházeli brodem nebo je překonávali přívozem, daleko vzácněji přes most, většinou dřevěný, původně haťový, podle délky i na zděných podporách (pilířích). Od 13. století vznikaly u nás technicky náročnější kamenné mosty čerpající ze starších evropských zkušeností. Vývoj v dalších stoletích pak šel k uplatnění železa a posléze betonu.<sup>1</sup>

---

<sup>1</sup> HOFFMANN, Fr.: České město ve středověku. Praha 1992, s. 88. O historii mostů viz MAILLARD, M.: Stavíme mosty. Praha 1946. URBAN, E.: Mosty -jeden z divů světa. Praha 1967. KLIMEŠ, J. - ZŮDA, K.: Betonové mosty. I. Mosty z prostého a železového betonu. Praha 1968. BENEŠOVÁ, M. - ŠTURSA, J.: Pozemní stavitelství. In: Studie o technice v českých zemích 1800-1918. IV. Praha 1986, s. 431-433, 448-452. JANDA, L.: Betonové konstrukce. In: Studie o technice v českých zemích 1800-1918. VI. Praha 1995, s. 766-776.

Předpokládáme, že k ranému osídlení přerovské lokality přispěla možnost přechodu přes řeku Bečvu. Tehdy se Bečva vinula v četných zákrutech a ramenech a hlavní koryto, plné štěrkového nánosů, tvořilo v místech dnešního městského rybníku velký oblouk. Vedle brodu pod přerovským kopcem byl využíván k přechodu řeky i brod východně proti proudu i západním směrem po proudu. Také tato místa později sloužila k výstavbě mostních konstrukcí. Jelikož Bečva svádí vodu z území silně zalesněného, z míst bohatých na dešťové srážky, docházelo velmi často k záplavám. Ve snaze zabránit velkým škodám byl vypracován zemským stavebním radou Ing. Bedřichem Noskem projekt regulace Bečvy. V první fázi, v tzv. době usměrňovačích prací v letech 1893-1903, byly prováděny většinou vegetační úpravy, kterými byl usměrňován tok a postupně vytvářeno koryto, vyrovnáván spád. Následné definitivní úpravy byly prováděny v letech 1904-1933 cestou zvětšení a rozšíření koryta, výstavbou betonových a kamenných hrází. Od 80. let 19. století se Bečva také stala součástí úvah o vodní cestě Dunaj-Odra-Labe, v nichž Přerov představoval důležitý bod. V roce 1903 byl dohotoven generální návrh trasy průplavu z Vídně do Přerova s odbočkou na Olomouc, který pak byl následně modifikován. V současnosti Bečva protéká Přerovem od východu k západu v délce 11 km a v šířce 40-49 m.

První zmínka o mostu v Přerově se děje roku 1275, kdy český král Přemysl Otakar II. osvobodil hradištský klášter od placení peněz na opravu mostu v Přerově. Opat kláštera současně odstoupil z klášterního statku v Přerově polovinu krčmy s jistými podsedy a polnostmi správci přerovského mostu. O rok později se dovídáme, že z Hranic, statku premonstrátského kláštera Hradiště u Olomouce, platil každý celoláník, krčmář a řemeslník na most v Přerově (ad pontem in Prerow) ročně o křížových dnech šest denárů, každý podsedník dva denáry. O tomto platu se dovídáme se také roku 1292. Nepřímo byly povinnosti k mostům zmíněny i v roce 1296. V roce 1335 listem, daným a psaným v Uherském Brodě dne 19. srpna, osvobodil moravský markrabě Karel, potomní císař Karel IV., všechno zboží, dovážené do velehradského kláštera, od mýt. Přitom se uvádějí země-panští mýtní v Přerově a v Hulíně.<sup>2</sup>

.....

**2** Viz DRECHSLER, A. - FIŠMISTROVÁ, V. - LAPÁČEK, J.: Dějiny města Přerova v datech. Přerov 2006, s. 23.

.....

Někdy před polovinou 14. století most, z něhož byl značný příjem, i s příslušenstvím přešel od markraběte v soukromý majetek některého přerovského měšťana (ten byl ovšem povinen udržovat most, říkalo se mu most-ník) a nedlouho později byl tento majetek rozdělen ve dvě části. Roku 1376 měšťan Mikšík z Přerova prodal Baršíkovi z Přerova poplužní dvůr na druhé straně řeky Bečvy, půl mostu s mostným a s mýtem a dvě louky. Bareš zapsal roku 1382 manželce Vojslavě 32 hřivny věna na uvedeném dvoře, ale 1384 prodal celý majetek spojený s polovinou mostu i s dvorem Michkovi a Pavlovi, bratřím z Čech. Druhá polovina mostu patřila tehdy přerovskému měšťanu Maršovi, který ji vložil roku 1385 přerovským měšťanům bratřím Vavřinci a Janovi. Z těch Vavřinec, který je v zápisu jmenován mostníkem, vložil roku 1398 své právo na mostě v Přerově svému zeti Michkovi a jeho manželce a zároveň své dceři Anně. Věno ve výši 32 hřiven grošů na dvoře u mostu držela po Vojslavě Jana z Přerova, která vzala roku 1406 svou dceru Annu a její děti Martina a Markétu na toto věno na spolek, načež také roku 1406 Janin manžel Michek z Přerova přijal 1406 svou dceru Annu a její děti

Martina a Markétu na most a dvůr nad Přerovem na spolek tak, aby po jeho smrti dědily. Dědicem se nakonec stal Michkův vnuk Martin, který roku 1418 vzal svého otce Jiřího, řečeného Strýček z Přerova (manžela Anny), a bratry Václava a Jiřího se sestrou Markétou na spolek na mostné a dvůr. Vzápětí nato však se Jiří, Markétin bratr, odřekl svého práva k mostnému ve prospěch své sestry Markéty, která se stala manželkou Ondřeje Věrného z Pačlavic, ale roku 1447 byla již vdovou. V tom roce ji totiž pohnala blíže neznámá Markéta z Přáslavic ze sta hřiven, zejí drží její dvůr před Přerovem (in fine pontis) i s mostným. Půhon nebyl oprávněný, protože roku 1466 zapsala Markéta Věrná svému bratru Jiřímu dvůr u konce přerovského mostu se dvěma lidmi a poli, mostné si ponechala pro sebe a současně vzala na spolek svého manžela Prokopa z Konice. Ten naopak pohnal 17. května 1466 Arkleba ze Zástřizl a z Litenčic, že mu drží mostné k mostu v Přerově a „**vydávati lidóm svým nedá**“, což by mělo znamenat, že odmítal platit mostné. Prokop z Konice pak ještě téhož roku vzal na spolek své dědice na vše, co má a k čemu má nebo bude mít právo v budoucnu.

Přerovský most hrál důležitou úlohu i ve vojenských plánech. Např. na začátku roku 1426 byla zdržena vojenská pomoc Olomouckých biskupu Janu Železnému v Kroměříži díky tomu, že Jan Tovačovský dal zbořit u Přerova most přes Bečvu. Podobné to bylo za třicetileté války.

Dne 30. dubna 1488 koupil Vilém z Pernštejna most přes Bečvu a mostné tam vybírané od Markéty Věrné tak řečené, bydlením v Přerově, od Prokopa Věrného, muže jejího, od Jana, syna jejich, a od Magdaleny, dcery jejich, za sto hřiven grošů. Vklad byl do zemských desek učiněn v roce 1490, odpor proti němu učinili dcera Magdalena a vnuk Václav z titulu dědictví mostného.

Od přerovského mýta byli někdy osvobozeni jednotlivci, např. poddaní z přerovského panství, kteří kupovali pivo v horním Přerově, nebo i celé vesnice. Podle smlouvy z roku 1523 mezi Janem z Pernštejna a Přemkem z Víčková to byly Prusinovice, odkud poddaní ani dříve nemuseli platit přerovské mýto.

O výši poplatků, které museli platit kupci při průchodu městem, jsme informováni z tzv. mýtní tabule, kterou vydal Jan z Pernštejna roku 1534 a potvrdil roku 1561 Ferdinand I. Takové tabule byly pak vyvěšovány pro informaci.

Z výše napsaného víme, že k mostu patřil i dvůr, který před 14. říjnem 1505 prodal Prokop ze Zámostí vladkovi Janovi z Rácova za 300 zl. uherských, ale ten již 14. října dal dobrou vůli na tento dvůr Vilémovi z Pernštejna. Pernštejn prodal od tohoto dvoru nivu Valovi a Jiříkovi z Přerova za 100 kop míšeňských a za roční plat 6 gr. a louku u Trávníku měšťanu Janu Věrnému za 28 kop míšeňských a rovněž roční plat 6 gr. Filipu ze Šířavy pak ještě odprodal nivu Špačkovu za 50 kop míšeňských a rovněž roční plat 6 gr. Vklad koupě dvoru do zemských desek byl učiněn teprve v roce 1508.

V roce 1543 popustil Jan z Pernštejna vybírání mýta městu za roční plat 65 kop grošů. Současně Jan určil, že měšťané mají opravovat most a cesty, na opravy dávala vrchnost zdarma mostnice, trámy a jiné stavební dřevo. Kdyby most potřeboval opravu pro poškození povodní či „sjitím“ trámů, obec měla uhradit náklady do výše 5 kop grošů. Nad tuto částku hradila výlohy zase vrchnost. Každou zimu přivezli poddaní z Beňova, Kozlovic, Předmostí a Popůvek dva trámy. Přerovští měšťané je měli řádně uložit a dohlédnout, aby nehnily.

K přerovskému mostnému platily i vesnice z cizích panství. V urbáři z roku 1564 jsou uvedeny peněžité platy z Dluhonic, Buku, Oseká, Pavlovic, Tučina, Břestu, Chropyně, Bochoře, Rokytnice, Prosenic, Radslavic, Bezuchova, Beňova, Žalkovic, Horních Nětčic a Vlkoše.



Pohled na Přerov, 1670. MZA Brno

Počátkem 17. století se setkáváme se jmény nájemců, v letech 1604-1605 jím byl žid Abrahánek, roku 1615 opět žid Zikmund, který měl pronajato mýto již několik let předtím. Uvedeného roku si stěžoval Karlu st. z Žerotína na velmi špatné cesty u Horní Moštěnice, což mělo za následek, že formani i měšťané volili raději jiný směr.<sup>3</sup>

.....  
**3** Dějiny města Přerova. I. Přerov 1970, s. 138-139, 162-163, 174-175, 190-191, 210-211, 216-217.

.....  
V dalším běhu staletí registrujeme okamžiky, kdy vodní živel dřevěný most poškodil tu více tu méně. Tak roku 1711, 28. května, strhla řeka Bečva tři mostní pilíře a kus stavidla, přelila se přes Trávníčskou ulici, Novo-sady a Dlážku. Dne 15. května 1715 se Bečva rozvodnila, tekla Kozlovskou ulicí a Trávníkem, strhla tři mostní pilíře a kus stavidla, 28. února 1717 ledové kry strhly dvě mostní pole a půlku mlýnského jezu spolu s půlkou Velkého mlýna. Opět 15. srpna 1779 velká voda bouřila tak, že se přelila přes most u sv. Jana Nepomuckého. Tesařský mistr Jiří Široký opravoval v roce 1766 polovinu mostu od Dlážky, také v roce 1787 byl znovu opravován celý most včetně zábradlí.<sup>4</sup>

.....  
**4** Viz DRECHSLER, A. - FIŠMISTROVÁ, V. - LAPÁČEK, J.: cit. dílo, s. 70-71, 75, 77, 79.

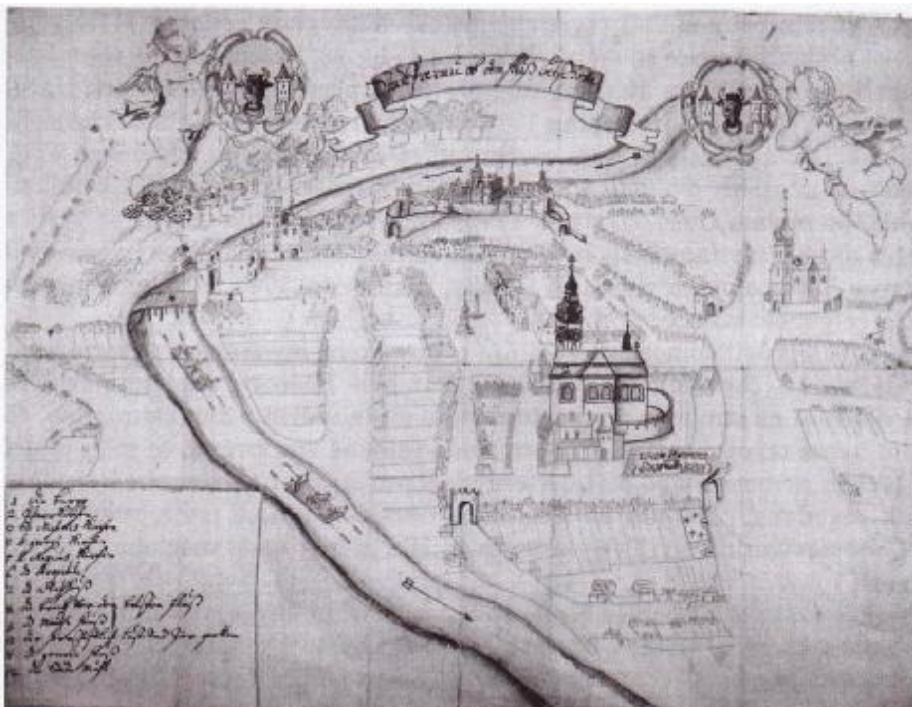
.....  
Nově upravil poměry ve vybírání přerovského mýta dekret dvorní kanceláře z 16. června 1836 č. 15565, jímž bylo Přerovu uděleno povolení k vybírání mostního tarifu platného pro mýta erární s tou podmínkou, že tím nemá trpět doprava. Přitom bylo výslovně stanoveno, že mají platit všechna osvobození od mýta, která platí pro erární

mýta, anebo by mohla být zavedena, dále pak, že všichni domácí mají být od mýta osvobozeni. Město nevybíralo mýto ve vlastní režii, ale pronajímalo veřejnou dražbou na tři roky.

Nejstarší známý pohled na Přerov pochází od malíře a rytce Jana Willenbergera, který vyrůstal v Přerově. Dřevořez byl uveřejněn v knize Zrcadlo slavného Markrabství moravského od Bartoloměje Paprockého z Hlohov z roku 1593. Malíř zachytil město z pravého břehu Bečvy, přibližně z místa, kde dnes stojí sokolovna. V levé části dominuje přerovský zámek. Při spodní okraji teče řeka Bečva a jsou zde zachyceny budovy stojící na jejím levém břehu - mlýn, bratrský sbor a škola, mostní brána a schematicky most. V pravé části obrázku se pak tyčí farní kostel.

V roce 1670 moravští stavové věnovali císaři Leopoldovi I. krásně vyzdobenou knihu panského stavu. Na jednom z listů je zachycen erb Karla Jindřicha ze Žerotína, zakomponovaný do architektury s průhledem na Přerov. Nutno říci, že autor obrázku neměl pevné stanoviště, a proto je zde Přerov zachycen v podobě značně zkreslené. Nicméně část s tekoucí řekou, na jejích březích jsou zachyceny budovy, zvláště levobřežní Velký mlýn a pravobřežní Malý mlýn, a most se zdají být věrným zachycením skutečnosti.

Z 18. století se nám dochoval bohatší ikonografický materiál, most je zachycen na třech obrázcích, nejpodrobněji ale na kresbě z let 1727-1728, kterou nechala pořídit přerovská městská rada pro potřeby Dismase Jo-sepha Ignaze Hoffera, menšího písaře moravských zemských desek v Brně, který si vzal za cíl sepsat moravské dějiny a za tím cílem sbíral historický materiál. Kreslíř zachytil Přerov z ptáčích perspektivy, v celém jeho tehdejší rozsahu a s řečištěm Bečvy, která vstupovala do města na východě a opouštěla je na západě. Po řece plují vory, jimiž se sváželo dřevo ze vsetínských hor. Most přes Bečvu je zachycen tentokrát z pohledu od západu spolu s vysokou mostní branou a Malým mlýnem ležícím výše proti toku řeky.



**Pohled na Přerov z let 1727-1728. Archiv města Brna**

Na plánu ze začátku 19. století, jehož autorem je Dominik Čudlík, knížecí zednický mistr, je zachycena situace při přerovském mostu i konstrukce mostu sama. V půdorysu

vidíme silnici vedoucí z městského centra, z níž se vlevo odděluje vedlejší cesta kolem masných krámů a vpravo na náměstí Na Marku. Mostní branou se vstupovalo na dřevěný most, stojící na dvou pobřežních a dvou v řece stojících dřevěných pilířích. Mezi lety 1834-1838 byl vydán v olomoucké Skarnitzlově tiskárně lito-grafický pohled na Přerov, jehož autorem je František Domek a litograf Adolf Friedrich Kunike. Stanoviště diváka je stejné jako na Willenberge-rově dřevořezu. Přes Bečvu vede dřevěný most chráněný před náporom ledů dřevěnými kozami. Do města se vstupovalo Mostní branou, prostor na dnešním náměstí Na Marku je již zcela prázdný, bez dřívějších budov patřících jednotě bratrské, které utrpěly požárem a byly rozebrány.

### **Dřevěný most přes Bečvu, jeho opravy a snaha o vystavění nového mostu 1880-1903**

Dne 16. prosince 1880 sestavil František Válek, tesařský mistr, rozpočet na opravu mostu ve výši 5 511 zl. 45 kr. Vzhledem k výši předpokládaných nákladů pověřila městská rada Ing. Ernsta Bihlera, aby vypracoval 6. února 1881 „Dobrozdání o stavu mostu dřevěného přes řeku Bečvu vedoucího a o způsobu vydržování mostu tohoto“. Uváděl v něm, že zděný pilíř na levém břehu a také první pole jsou v tak chatrném stavu, že pilíř i první pole drží pouze podstrčeným jhem (jitrem) a pobíjeným deskami, jinak by se dávno sesul. V mostním poli byly některé mostnice nahnilé, některé úplně prohnílé, následkem čehož se tento díl pole nedal dále držet a měl by se nově propojit s patřičným březním pilířem, a to neprodleně. I mostnice druhých polí byly veskrze nahnilé a kratší, než by dle rozpětí pole měly být. Na základě zjištěného stavu Buhler konstatoval, že stavba nového mostu ještě není na pořadu dne, protože se starý most při částečném udržování a vyměňování shnilých dřev dá udržet. Kdyby se město začalo zabývat myšlenkou nahradit stávající dřevěný most kamenným a železným, byla by rozhodující finanční stránka.

Město ale problematiku mostu ze zřetele nepustilo, obecní výbor se ve svém zasedání 28. září 1881 usnesl na tom, aby se vystavěl místo dosavadního dřevěného mostu, který se nalézá již v poněkud chatrném stavu, důkladný most železný, na kamenných pilířích. Stanovil, aby se za tou příčinou daly zhotovit odbornými znalci potřebné nákresy a rozpočty a aby se náklad, který stavba bude vyžadovat, uhradil půjčkou z moravské hypotéční banky.

V listopadu téhož roku byly k dispozici a) projekt od Ing. Ernsta Buhlera s jediným projektovaným prostředním pilířem (náklad 61 694 zl. 55 kr.), b) jeho alternativní projekt s dvěma pilíři (náklad 61 929 zl. 05 kr.), c) projekt firmy bratři Kleinové, A. Schmoll a E. Gaertner. Augustin Kohler, požádaný o posudky, ve svém vyjádření dával přednost projektům, počítajícím pouze s jedním pilířem, čímž by byl zajištěn větší průtok a menší překážky při stavbě. Doporučil požádat o vypracování projektu ještě Eduarda rytíře z Lóhrů, vídeňského inženýra. Městská rada požádala o dobrozdání i další odborníky, ale odmítl B. Nosek, vrchní zemský rada v Brně, podobně prof. Vilém Bukovský z Prahy i stavební rada Schier. Úkolu se ujal teprve J. Nezdara, ředitel c. k. výsadní dráhy kroměřížské, který se 1. února 1882 vyjádřil k uvedeným třem projektům. Vycházel z šířky vozovky 5,5 m, a chodníků pro pěší po obou stranách o šířce 1,8 m. Za výhodnější považoval stavět most s dvěma otvory, nežli se třemi. V projektu firmy bratři Kleinové a spol. byl základ středního pilíře technicky správně položen níže dna Bečvy, což při povaze řeky Bečvy a po zkušenosti, jakou učinila severní dráha se svým mostem, bylo úplně na místě. Dle něj se musel základ položit aspoň o jeden metr níže, nežli je v tom místě nejhlubší místo dna Bečvy. Bečva má proměnlivé řečiště a lehce se může po letech nejen tlačit blíže k střednímu pilíři, ale i

prohloubit své řečiště: pilíř, který by nebyl založen dosti hluboko, by stál svým základem nade dnem řeky, což by mohlo mít vzdor pilotovaným stěnám zlé následky. Problém viděl v pneumatickém založení s kesony, což velmi zvyšovalo náklady, a za vhodnější považoval obyčejný způsob, ačkoliv při větších hloubkách by se i tento způsob značně prodražoval a obzvláště čerpání vody by pohlcovalo značné sumy, nemluvě o nehodách, které se mohly přihodit při náhlé vodě.

Co se týká železné konstrukce, v projektech byla navržena forma, u firmy bratři Kleinové a spol. rovnoběžná, u Buhlera parabolická - první považoval za architektonicky krásnější, druhá však dovolovala úspory 13 % proti první, a rozdíl byl dost velký, aby se přiklonil k parabolickému tvaru. Jeho závěr zněl: Most stavět pouze s dvěma otvory, střední pilíř založit hlouběji obyčejným způsobem, pobřežní pilíře s mělčími základy dobře opevnit a užít konstrukci parabolickou s železným mostěním.

Profesor Brik z Vysokého učení technického v Brně doporučil rovněž stavět most jen s dvěma otvory o světlosti 34,4 m, spodní hrana železné konstrukce měla být položena nejméně o 6 m nad nejvyšší stav vody, z čehož vyplývala jakožto největší výška železné konstrukce (počítaje od spodní hrany k úrovni silnice) 1,10 m. Doporučoval použití parabolické konstrukce se stezkami pro pěší, ležícími na nosičích mimo konstrukci, přičemž světlá šířka jízdního pole obnášela 7 m a chodníků 1,8 m. Prostřední pilíř měl být založen na pilotách, anebo pouze na betonovém tělesu, povede-li se jeho spodek až do takové hloubky, v níž se nalézala vrstva, která stavbu snese. Ochrana základu zdí pilotovou anebo špundovou zdí byla nezbytnou. Zřízení zachycovacích hrází bylo rovněž nezbytné. Také by bylo lépe vzhledem k třenicím ledu, kdyby prostřední pilíř byl opatřen kvádry místo sekaného kamene. Pozemní pilíř na levém břehu řeky měl být založen na betonu a chráněn zdí z kůlů. K rozsahu adaptace pozemního pilíře na pravém břehu se chtěl vyslovit, až bude zjištěn jeho stav.

Městská rada v sezení 20. března 1882 a 23. března 1882 stanovila, že most má mít dva otvory a jeden pilíř založený betonem. V červnu téhož roku se obrátila na správu vojtěšské huti v Kladně s odvoláním na přípis ze dne 31. května 1882, zdali správa huti na základě ujednání zplnomocněného inženýra Prášila je ochotna a za jakých podmínek zhotovit veškeré podrobné nákresy a rozpočty pro železnou konstrukci nového mostu. Ohledně ostatních potřebných dat se měla obracet na Ing. Ernsta Búhle-ra, poněvadž mu bylo svěřeno zpracování podrobných nákresů a rozpočtů pro spodní stavbu mostu

Obecní výbor se v řádném sezení 9. června 1882 usnesl na zřízení nového železného mostu o parabolické konstrukci obecním nákladem. Usnesením obecního výboru z 28. září 1881 byl povolen náklad 60 000 zl. a výnosem mpravského zemského výboru z 29. dubna 1882 schválen. Poněvadž se však po opatření potřebných nákresů a rozpočtů zjistilo, že částka 60 000 zl. na stavbu nevystačí, povolil obecní výbor ve svém zasedání z 29. prosince 1882 potřebné větší vydání ve výši 20 000 zl.

Rada se obrátila 5. ledna 1883 se žádostí o povolení stavby na okresní hejtmanství, 12. března 1883 proběhlo komisionální jednání a stavba byla povolena s předpokládaným dokončením do 31. října 1883. Zároveň si městská rada opatřila potřebnou půjčku k uhrazení nákladu stavby ve výši 70 000 zl. rakouského čísla od moravské hypoteční banky na základě uděleného povolení ze strany moravského zemského výboru.

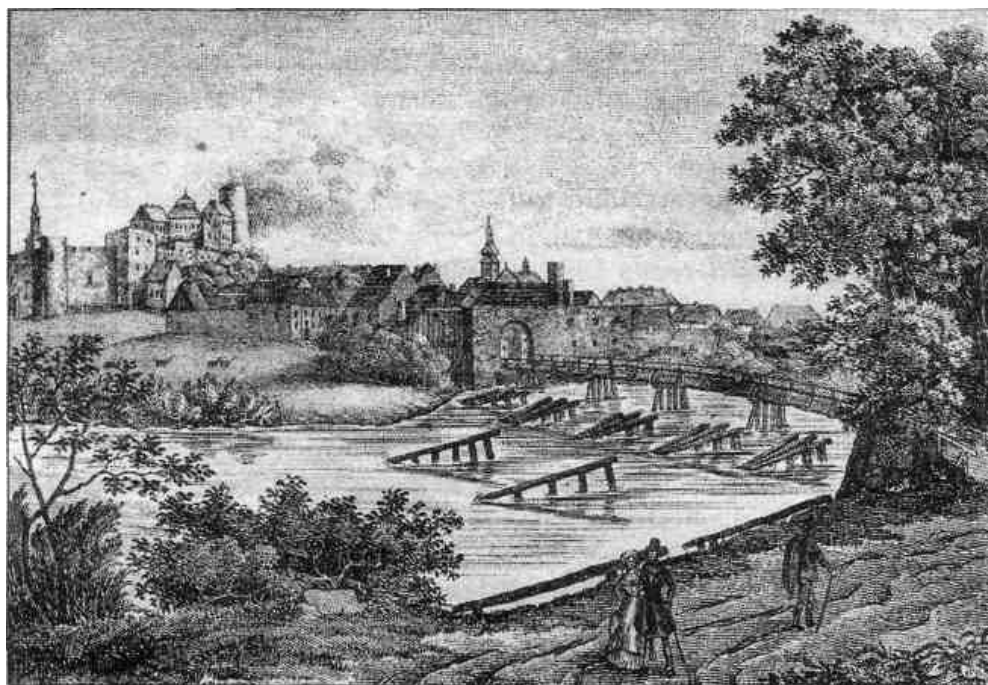
Když však obecní rada výboru v sezení 25. dubna 1883 oznámila, že již byly učiněny veškeré potřebné práce k zahájení stavby a že by se tedy již mohlo přikročit k zadání stavby mostu, usnesl se obecní výbor na tom, aby obecní rada, než přikročí k jejímu zadání, vzala v úvahu, neměla-li by se přerovská obec vzdát stavby nového mostu, která bude vyžadovat tak značného nákladu, a opravit dosavadní most dle potřeby a úplně jej odevzdat do majetku a správy okresního silničního výboru s právem vybírání mostního poplatku, který toho času vynášel obci 4 375 zl. ročního důchodu.

Obecní rada svolala za tou příčinou na den 28. května 1883 zvláštní odbor ve složení František Štěpka, Jan Dvořák, MUDr. František Skáče-lík, Ing. Ernst Bühler, Michael Kohler, inspektor Severní dráhy císaře Ferdinanda, Jan Haberda, Adolf Ziegelheim, J. Vyplél, J. V. Křístek, Jan Chvá-lek a Václav Hájek. Odbor se po bedlivém uvážení veškerých okolností usnesl na tom, že nemůže vydat dobrozdání, dokud nebude známo, zdali by silniční výbor vůbec a za jakých podmínek dosavadní dřevěný obecní most převzal do vlastní správy a majetku a provedl opravy na úhrady silničního okresu.

Předseda okresního silničního výboru Hanák z Horní Moštěnice sdělil, že výbor na svém zasedání 3. července 1883 žádost o převzetí zamítl. Dne 16. října 1883 proto obecní rada na základě usnesení obecního výboru z 4. října 1883 požádala okresní hejtmanství o povolení ke stavbě dřevěného mostu dle přiložených nákresů místo kamenného mostu se železnou konstrukcí, k němuž obdržela povolení dříve. Vzápětí na to, 4. prosince 1883, okresní hejtmanství vydalo povolení ke stavbě nového dřevěného mostu na místě starého chatrného s podmínkou, aby se dolní hrana dřevěné mostové konstrukce jízdní dráhy nacházela 90 cm nad nejvyšším stavem vody v roce 1880 a o 1,45 m výše, nežli vrchní čára\*stávající kamenné pravobřežní opery.<sup>5</sup>

**5** Podle vyjádření erárního měřiče byla navrhovaná tloušťka břevna nedostatečná. Při dodržení plánové dokumentace by musela být upotřebitelná břevna 86 cm vysoká a 30 cm široká. Okresní hejtmanství by povolilo stavbu i za těchto podmínek, ale povolení k užívání by se nevydalo, dokud by nabyla provedena zatěžkávací (potízní) zkouška.

Kde není uvedeno jinak, byly údaje o přerovských mostech čerpány z nezpracovaného materiálu ve fondu Archiv města Přerov, uloženém v SOKA Přerov.



Pohled na Přerov, litografie z let 1834–1838. SOKA Přerov

Městská rada 26. února 1884 požádala zemský výbor o subvenci a přitom uváděla, že nový most stojí na místě spojujícím silnice okresu bystřic-kého, kroměřížského, prostějovského, olomouckého a lipnického. Náklad na most činil 16 074 zl. 41 kr., ale obec podnikala zároveň další akce - chlapecká obecná škola, tři kanály, dlažba části města a zřízení výpomocné nemocnice. Již dříve díky výstavbě gymnázia, kanalizace,

dláždění a průkopů na Bečvě se dostala do finanční tísně, takže zastavila veškeré své nemovité jmění.

Po dokončení mostu 19. září byl do pilíře na straně Velké Dlážky vložen závěrečný kámen, v němž byl uložen krátký popis stavby mostu, nástin dějin města, aktuální číslo Moravského hospodáře a jeden exemplář přerovského kalendáře.

Komisionální šetření ve věci povolení k užívání proběhlo 29. listopadu 1884. Most ve svém tehdejší provedení ležel v tahu okresních silnic I. třídy, a sice na levém břehu Bečvy to byla silnice I. tř. Přerov-Bystřická a na pravém břehu okresní silnice Přerov-Lipnická. Most byl dlouhý 76 m, rozdělen pěti otvory v délce, měřeno od levého břehu, 15,15 m, 14,75 m, 14,90 m, 15,50 m, 15,70 m. Posledním polem šel hlavní tok a jím také mohly proplout vory. Šířka mostu obnášela mezi zábradlím 8,75 m, z toho na poštěrkovanou jízdní dráhu připadlo 5,75 m, zbytek tvořily chodníky.

V hlavách představitelů města ale myšlenka na most trvalejšího rázu zůstala a z času na čas se projevila. Tak v roce 1892 nabídl Ludwig Kametz, stavitel z Těšína, projekt nového železného mostu, 4. května téhož roku se vyjádřila negativně První přerovská strojnická továrna se slévárnou Ed. Kokora a spol. v Přerově ve věci navrhovaného použití železné konstrukce sneseného železničního mostu z důvodu velké váhy a z toho plynoucí nutnosti postavit vícero pilířů.

V roce 1897 byly opraveny tři kozy na mostě, ale již po roce došlo 26. srpna 1898 k nešťastné události, při níž se na mostě probořil kůň zadníma nohama v místě, kde byl zpráchnivělý trám. Z toho důvodu nařídilo okresní hejtmanství prohlídku, případně zavření mostu. Albert Mrkva konstatoval 27. srpna 1898, že spodek mostu se nalézá v dobrém stavu, také proto, že stolice a piloty byly loňského roku nově zřízeny, mostní trámy jsou rovněž dosud v dobrém stavu a nosnost je bezpečná. Některé části mostu ale byly napadeny houbou a ztrouchnivělé, takže by je bylo třeba vyměnit. Oprava mostu začala 29. srpna 1898.

Můžeme shrnout, že výměna nosníků proběhla v letech 1893 a 1897. Náklad spojený s udržováním mostu činil za deset let 1890-1899 celkem 10 680 zl. 24 kr., výnos mýta, které mělo město na dobu neurčitou, činil za stejné období 39 357 zl. Z hlediska technického neměl most požadovanou nosnost 36 q projeden vůz s nákladem. Proto na základě stížnosti podané k zemskému výboru ohledně nedostatečné únosnosti nařídil zemský výbor olomouckému oddělení zemského stavebního úřadu technické ohledání. Prohlídka proběhla 6. dubna 1900 a přítomný zástupce města na ní prohlásil, že nynější únosnost mostu, tj. 30 q, je z hlediska udržovatele dostačující, a žádal, aby bylo upuštěno od jejího zvýšení. Nicméně zemský výbor ve svém rozhodnutí ze 7. června 1900 konstatoval, že při nynější únosnosti by byla jistota v případě lidské tlačence na mostě pouze šestinásobná, a proto je zesílení mostu nevyhnutelné. Vzato v úvahu bylo prohlášení zástupce města z 11. dubna 1900, že obec má v úmyslu vystavět v nejbližší době železný most.

Ještě ale 15. října 1901 bylo zjištěno, že dolní krajní nosič levého chodníku je silně nakloněn, a to následkem přetížení mostu velmi těžkými povozy a také díky tomu, že podložky pod sedlem jsou shnilé. Dne 13. prosince 1901 rozebral městský stavební inženýr Karel Černý otázku stavby nového dřevěného nebo železného mostu. Železný by stál:

**a)** střední pilíř dle rozpočtu z roku 1881 celkem 21 000 K (asi tolik, co čtyři nové bárky),

**b)** nový pilíř od města s opěrnou zdí 15 000 K,

**c)** oprava pilíře levého a oprava základu 7 540 K,

**d)** železná konstrukce dle Českomoravské 95 400 K, celkem 139 340 K.

Uvažoval však nejen o stavebním nákladu, nýbrž i o jiných okolnostech

a důsledcích té či oné stavby. Připomněl, že se právě staví železný most přes Bečvu na silnici z Lipníku do Dřevohostic o světlém rozpětí 56 m s pobřežními pilíři. Na Vsetíně mají odnedávna most železný, v Čer-notíně při regulaci Bečvy byl postaven most dřevěný aj. V závěru uvedl, že o výběru „*místní ohledy a zájmy města rozhodují pospolu*“.

Již tehdy se jednalo se stavebními firmami, které podávaly předběžné návrhy. Z 2. listopadu 1901 se dochoval plán železného mostu od firmy Pražská mostárna. Filiálka První českomoravské továrny na stroje v Praze. V novinách Hlasy z Pobečví se začaly objevovat články, poukazující na nápadný sklon levé strany mostu, jehož příčinou bylo uhnívání sedel. Dne 21. února 1902 informoval článek v týchž novinách, že k projektům pro zřízení nového mostu přes Bečvu přistoupil nový projekt na zbudování betonového mostu, jehož zřízení by se vyrovnalo asi obnosu na zřízení železného mostu, jehož trvanlivost by ale byla větší při menším počtu oprav.

Projekt nabízely známá česká firma inženýra Uhlíře ve Velimi a pak firma Pittel a Brausewetter ve Vídni. Pisatel si dovolil úvahu, že betonové stavby jsou asi stavbami příští budoucnosti.

Z 5. května 1902 pochází technická zpráva firmy Podnikatelství betonových a monierových staveb Lud. Uhlíř, Velim u Prahy. Nový, v předběžném návrhu projektovaný a aproximativně rozpočtený betonový most přes řeku Bečvu měl sestávat ze tří betonových oblouků a tedy dvou pilířů středních a dvou pilířů pobřežních.

Rozpětí středního oblouku zvoleno 22 m, rozpětí obou oblouků krajních 19,5 m. Výška všech tří oblouků byla navržena rovna jedné desetiné rozpětí, a obnášela tudíž při obou krajních obloucích 1,95 m, při oblouku středním 2, 20 m. Volbou nestejného rozpětí pro oblouk střední a krajní se mělo docílit jednak poměrně nepatrného stoupání jízdní dráhy ke středu mostu, jednak i většího pohledového efektu.

Celková délka mostu mezi oběma pobřežními pilíři měla dosáhnout 67,20 m při šířce 2,5 m středních pilířů, ve výšce patek oblouků 6,60 m.

V průvodním dopisu Ludvík Uhlíř zdůrazňoval, že tímto předběžným návrhem se poukáže na výhodnost betonového mostu, který bude městu svou monumentálností daleko více přispívat k ozdobě než v pravdě ohyzdná konstrukce železná, nehledě ani k tomu, že stavební náklad betonového mostu nepřekročí výši stavebního nákladu pro most železný a nehledě ani k té závažné okolnosti, že masivní most je konstrukcí věkovitou, kdežto železný most přece jen konstrukcí, která musí být po padesáti letech s velkým nákladem rekonstruována, popřípadě nahrazena jako nezpůsobilá novou, a nehledě ani k tomu, že železné konstrukce každého roku vyžadují stále značný udržovací náklad. O několik dní později svoji nabídku podpořil Uhlíř slibem, že za řádné provedení stavby bude ručit desetiprocentním obnosem z rozpočtové ceny, a to po dobu tří roků, zároveň by odpadla náhrada za vypracování detailních plánů.

Město se rozhodlo získat finanční prostředky cestou dotace od Zemského výboru v Brně, kam byla podána žádost v červenci 1902. Ve zdůvodnění se uvádělo, že město se zadlužilo řadou veřejných prací, mezi něž patřily polohový a regulační plán města, kanalizace, vodovod, dlažba města, městský hřbitov, nový most přes Bečvu, dvoupatrová budova pro šestitřídní obecnou školu, dvoupatrová budova pro měšťanské školy chlapecké a dívčí a městská elektrárna. Dosavadní dřevěný most o rozpětí 75 m a pěti polích rozdělených čtyřmi dřevěnými bárkami byl roku 1884 znovu od základu postaven nákladem přes 26 000 zl., když byl před tím poškozen při povodni. Od té doby pohltily různé opravy a jeho udržování přes 16 000 zl. Bárky mostu utrpěly poslední povodní ve dnech 20. a 21. června 1902, ale trpí i vymletím řečiště. Z Brna přišla ale

odpověď, že nejdříve je třeba si sehnat povolení kompetentního politického úřadu ze stanoviska vodního práva a podniku regulování Bečvy.

Při rozhodování obecního výboru o konečné podobě mostu hrálo úlohu také to, že Bečva nanáší velké množství kvalitního písku a štěrku, proto byl vybrán most betonový. Ve schůzi obecního výboru 8. dubna 1903 bylo usneseno se stavbou mostu začít ihned. Stavební plány zhotovil stavební inženýr, docent české techniky v Brně Ing. Karel Herzán z Prahy.

### **Stavba mostu v roce 1903**

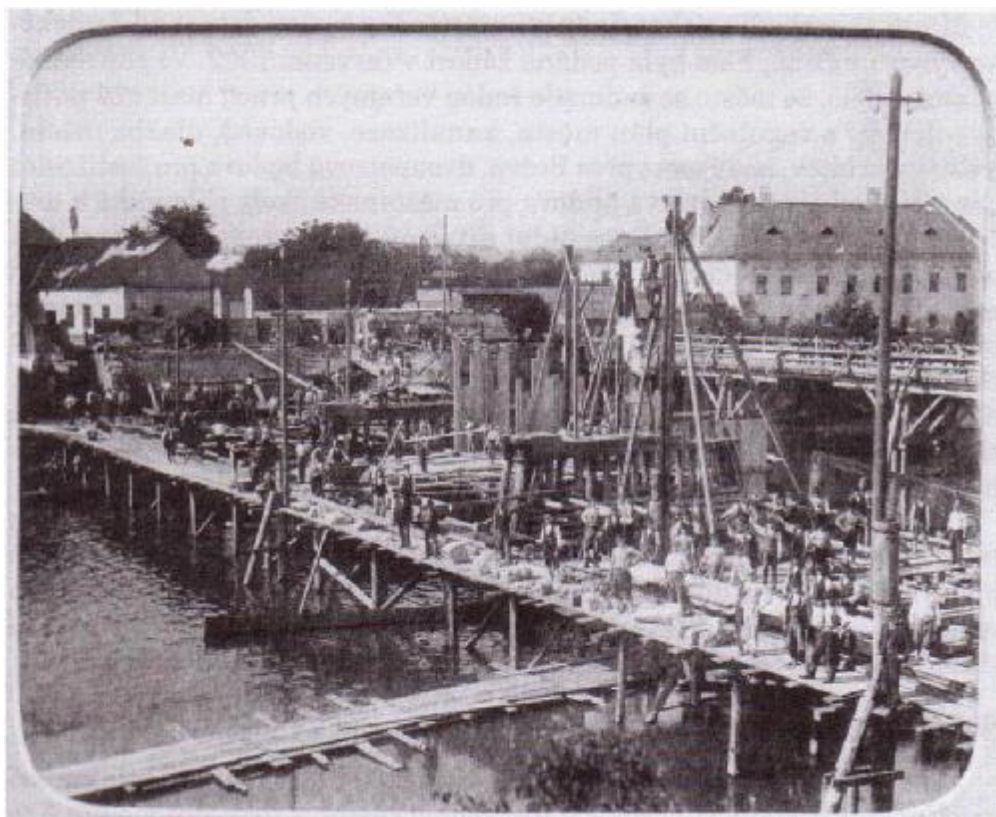
Velké stavební akce v režii města vyžadují příhodnou politickou situaci zajišťující průchodnost vysokých finančních částek v rozpočtu města. A to byl právě případ Přerova na přelomu 19. a 20. století. Starostou se stal v roce 1896 staroček František Tropper, ale bylo to již po dohodě se stoupenci směru mladočeského. Tato spolupráce pak trvala a přispěla v roce 1901 k opětovnému zvolení Františka Tropper. V radě zasedali radní dr. Lip-čík, který převzal referát policie, František Vypllel měl referát hospodářství, referát zdravotnictví a stavební policie dr. Leopold Reidl, obecní les měl na starosti František Kučera, kontrolu Jindřich Matzenauer.

Politická komise za účelem povolení stavby se konala 30. května 1903 a povolení bylo dáno výměrem místodržitelství v Brně z 9. června 1903. Rozhodla o výstavbě betonového mostu s 65,18 m střední úhrnné světlosti, která se dělila na tři pole, z kterých dvě měly dostat střední světlé délky po 18,85 m a střední délky 21,18 m, přes řeku Bečvu v Mostní ulici v Přerově na místě stávajícího dřevěného bárkového mostu, jakož i o vystavění dřevěného prozatímního mostu na čas stavby pevnějšího mostu dle předložených projektů.<sup>6</sup>

---

**6** Pro jednání vodoprávní komise v příčině stavby nového betonového mostu a provizorního dřevěného předložil následující plány: 1. celkový pohled v měřítku 1 : 100, 2. podélný řez osou mostu v měřítku 1:100, 3. řez příčný v měřítku 1:100 s detailem zábradlí, 4. půdorysy v měřítku 1: 100, 5. příčné řezy a půdorysy pilířů v měřítku 1 : 50, 6. částečný detailní řez podélný s detailem galerie pro vodovod v měřítku 1 : 50, 7. rozměry oblouků Monier a schéma graficko-počítařského řešení.

Provizorní dřevěný most byl postaven v době od 15. qervna do 18. července 1903. Dne 20. července začalo odstraňování starého dřevěného mostu a na jeho místě se začal stavět nový. O provedení stavby betonového mostu s třemi oblouky bylo jednáno ve schůzi obecního výboru 26. června 1903. Úhrnný náklad stavby dle plánů firmy Herzán a Uhlíř obnášel 138 539 korun.



Parní beranění jímek pro pilíře č. III a IV. Stav práce 10. 8. 1903. SOkA Přerov

### **Parní beranění jímek pro pilíře č. III a IV. Stav práce 10. 8. 1903. SOkA Přerov**

Plány a rozpočty byly prozkoumány a dle dobrozdání městského inženýra byly ceny přiměřené. Výbor se ale jednohlasně usnesl zvětšit šířku nového mostu, a sice jízdní dráhu stanovit na 6,50 m šířky a chodníky po 2 m šířky. Toto rozšíření si vyžádalo vícenáklad 14 000 zl. Na úhrnný náklad 138 539 korun a i na větší obnos 14 000 korun následkem rozšíření slevila firma Herzán a Uhlíř 1 %. Zbudování provizorního mostu bylo dáno téže firmě za cenu 7 773,93 korun.

Během výstavby se řešily nastalé problémy. Tak např. Ludvík Uhlíř podal městské radě 7. srpna 1903 informaci o výběru materiálu k obložení pilířů. Jednalo se buď o pískovec od firmy Šimčík a Kerle ze Stříteže od Valašského Meziříčí, dle kterého byla stanovena cena v rozpočtu, anebo z žuly z lomů arcivévodky d'Este z Požár u Benešova (této žuly použito pro pilíře nového mostu v Praze u Národního divadla). Veškeré pilíře i s řím-sou, pokud by byly provedeny z požárecké žuly, by byly tedy dražší o 5 500 K. Provedení ze žuly by bylo čisté, vzorné a rychle dodané, neboť šlo o specialisty na takové práce a při tom se jednalo o materiál tvrdý, hodící se do vody (hlavně pro ledové třenice). Ve schůzi bylo usneseno použít žulu z lomů arcivévodky d'Este



**Zakládání čtyř pilířů na betonové piloty. Stav práce 20. 9. 1903. SOkA Přerov**

Oba pobřežní pilíře byly založeny na čtyři metry dlouhých jehlách, které byly beraněny v ulehle štěrkové půdě tak, zeje nebylo vidět. Základový blok všech pilířů byl z betonu směsi 1 díl portlandského cementu, 3 díly písku z Bečvy a 4 díly štěrku.

Vlastní pilířové zdivo bylo u pilíře I, II a III z armovalého betonu směsi 1 díl portlandského cementu, 2,5 písku a 3,5 štěrku, u pilíře IV z betonu aglomeré (beton s lomovým kamenem). Spodní i horní zhlaví pilířů bylo obrněno žulovými obkladnými kvádry z požárecké žuly, dovezené od Benešova v Čechách.

Mostní oblouky byly provedeny z betonu směsi 1 : 2,5 : 2,5; v závěrku byly 40 cm silné, v patkách 50 cm, oblouky byly armovány podle Moniero-va způsobu sítí lícni a rubovou pozůstávající z hlavních prutů 22 mm silných kromě slabších vedlejších prutů a spojek, které doplňovaly armaturu dle způsobu Hennebiquea. Střední oblouk měl rozpětí 22,45 m, pravý krajní 21,15 m, levý krajní 21,30 m.

Patky oblouků byly založeny na kótě 209,65 m, jak žádali zástupci stavebního oddělení regulace Bečvy. Dno regulované Bečvy pod mostem bylo v úrovni 204,90 m. Odskruženy byly oblouky koncem listopadu za pět týdnů po vybetonování posledního oblouku bez nejmenší poruchy na pilířích nebo klenbách. Parapetní zdi byly provedeny způsobem Hennebiqueovým, tímtož systémem byl proveden podíl jednoho parapetu galerie pro uložení vodovodního potrubí (30 cm průměr). Chodníky byly asfaltované, vozovka dlážděna kostkami 16/16/16 cm z modré vyklecké droby do 8 cm vysokého pískového lože. Celková délka obnášela 71,9 m, užitečná šířka činila 10,50 m, z čehož připadlo 6,50 m na vozovku a 2 m připadlo na oboustranné chodníky. Zvláštní péče byla věnována architektonickému vybavení, sestávajícímu z pilonů nad pilíři a zábradlí ve formě prolamované balustrády z dvoubarevného umělého kamene.<sup>7</sup>

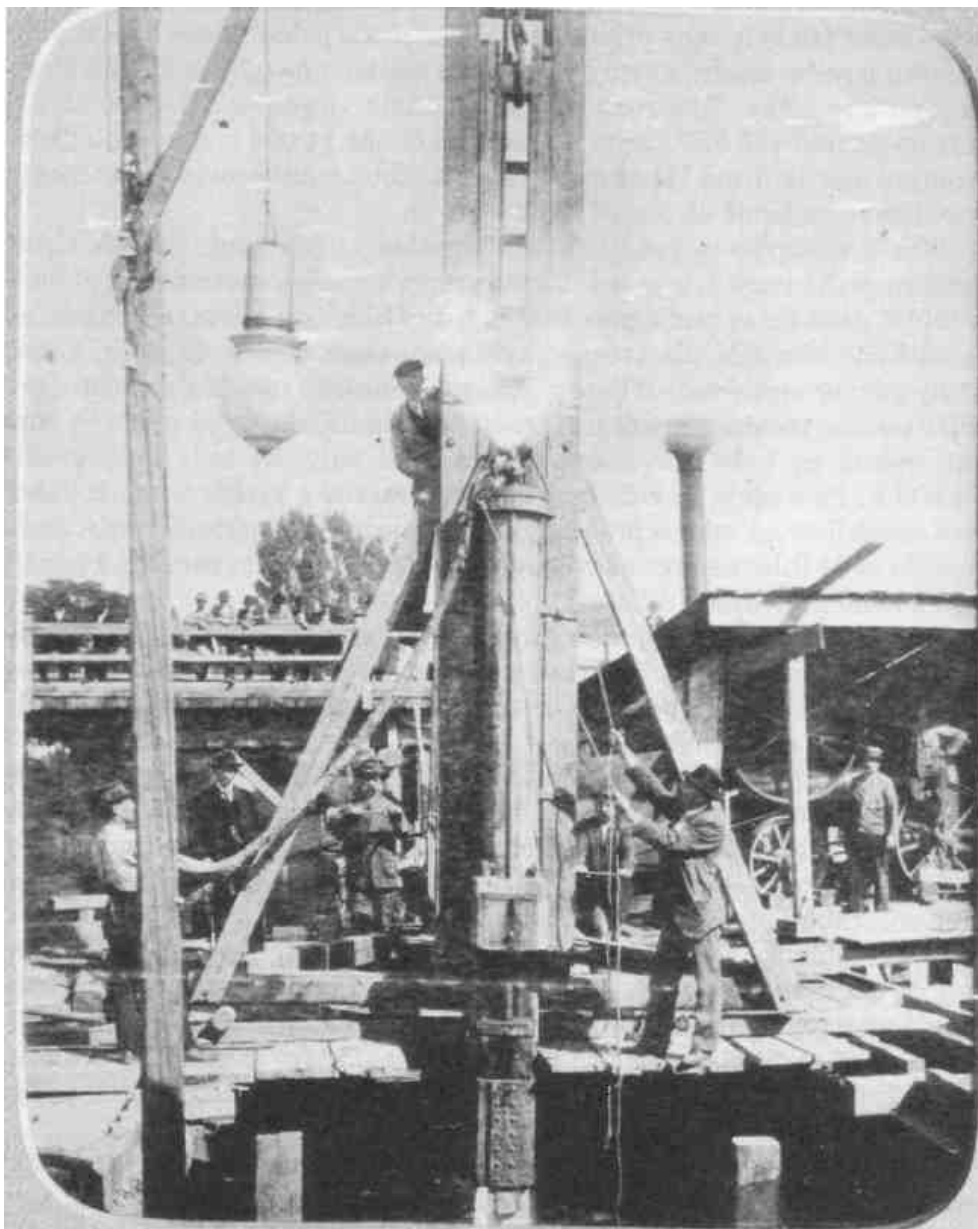
<sup>7</sup> Dodavatelská firma zde použila při výstavbě postupy odvozené z patentů F. Hennebiquea, francouzského zedníka a inženýra, který vynalezl deskový trám T průřez jako monolitickou konstrukci, která má vynikající ohybovou tuhost s minimem

hmotnosti. O osobě viz blíže literatura v pozn. č. 1. Použití metody bylo spolu s mostem v Hranicích v českých zemích průkopnické.

Stavba vyvolávala všeobecný zájem. Důkazem toho může být článek v Hlasech z Pobečví z 23. 10. 1903: „Výlet Spolku českých inženýrů a techniků do Přerova za příčinou prohlédnutí staveb městem prováděných odbýval se v sobotu za hojné účasti. Mezi výletníky vedenými předsedou spolku vrchním radou Hanamannem pozorovali jsme četné profesory české techniky brněnské jako prof. Ursinyho, Ellgarta, Červinku, dále inženýry Horáka, Poláška, Matěje atd. Výletu zúčastnili se ovšem A. Kunz, továrník a stavitel vodovodu, stavitelé betonového mostu přerovského pp. Uhlíř a Herzán. Městskou radu zastupovali radní Dr. L. Riedl a Fr. Vyplel. V připravených a obcí poskytnutých kočárech odjeli účastníci k rezervoáru, ke studním a pak k mostu a všude vyslovili nelíčenou radost nad provedenou českou prací, jíž dali výraz při společenském večírku v záloženském domě v rychlosti uspořádaném, kde po pronesených přípitcích radou Hanamannem, dr. Riedlem, prof. Ursinym a prof. Herzánem rozproudila se čilá zábava. Účastníci odjeli večerními vlaky.“

-----  
K 1. listopadu 1903 byly již hotovy klenba a parapety natolik, že bylo možné klást vodovodní potrubí. Do 1. ledna 1904 byl most postaven do té míry, že na něm byl zahájen provoz. Provizorní most byl zakrátko nato 23. ledna stržen. Dne 19. července 1904 oznámila firma, že je se stavbou mostu úplně hotova a prosí o brzkou kolaudaci. Ta proběhla 15. února 1905 s bezvadným výsledkem, až na malou odchylku u otvoru mostu při pravém břehu, které měla jen rozpětí 21,13 m a tedy o 27 cm méně, než bylo původně projektováno. Vzhledem k tomu, že se předpokládalo, že nebude mít žádný citelný vliv na odtok vody v řece Bečvě, se odchylka dodatečně schválila. Zatěžkávací zkouška se tehdy nedělala, protože panoval ten názor, že již sama váha betonu je dostatečnou zárukou únosnosti.

Na žádost podnikatelství betonových staveb firmy Inž. K. Herzán a L. Uhlíř v Přerově z 3. září 1905 za vyplacení kauce, tj. pětiprocentní zadržené částky ze schválených účtů, byl sepsán 26. září 1905 Protokol za příčinou definitivního převzetí betonového mostu přes Bečvu v Přerově. Podle něj se za provedenou stavbu mostu účtovalo 201 456 K, za pobřežní zdi na pravém břehu 11119,32 K, za pobřežní zdi na levém břehu 8 035,42 K. Přípisem ze 4. září 1905 byly jmenované firmě vytknuty vady na mostu v obnosu 11 031 korun, které firma svým nákladem byla povinna odstranit. Následkem toho podnikatelská firma odstranila poškozené krycí plotny na zábradlí mostu, nahradila je úplně novými, dala opravit pukliny a nerovnosti na asfaltovém chodníku a podbetonovat padlé krajníky levého chodníku. Opravy byly dodělány 16. září 1905. Protože po novém betonovém mostě se chodilo a jezdilo nepřetržitě od 1. ledna 1904 a od doby této uplynula již garanční lhůta jednoho roku určená dle stavebních podmínek a protože most sám i pobřežní zdi neprokazovaly žádných vad, bylo možné most i pobřežní zdi převzít od podnikatelství a vyplatit zadržanou částku 11 031 K.



**Beranění betonových pilot parním beranidlem těžkým 16 q pod základ pilíře č. II.  
SOka Přerov**

### **Karel Herzán a Ludvík Uhlíř**

Karel Herzán se narodil 4. prosince 1869 v Křižánkách na Moravě, studoval českou reálku v Hradci Králové a v Karlině a Českou techniku (obor stavební inženýrství) v Praze. Roku 1894 se stal inženýrem královských saských státních drah v Drážďanech, pak městským inženýrem v Záhřebu a konečně si zařídil s Ludvíkem Uhlířem samostatnou kancelář a stavební podnikatelství v Praze. Roku 1902 byl jmenován docentem encyklopedie inženýrství a staveb betonových na české technice v Brně a roku 1908 docentem české techniky v Praze. Zemřel v Praze 22. prosince 1940.

Patřil k prvním, kdo prováděli v Čechách a na Moravě stavby, hlavně mostů, z vyztuženého betonu a byl v tomto oboru předním odborníkem. Byl též první, kdo použil v Rakousku při mostních stavbách zakládání betonovými pilotami.

Zároveň se stavbou přerovského mostu bylo v roce 1903 ve výstavbě několik dalších objektů podle plánů Ing. Karla Herzána. Šlo o silniční most

přes řeku Otavu v Katovicích u Strakonic, starý most byl v tom roce stržen a na původních pilířích byl postaven nový, který je příkladem betonového mostu trémového o třech přibližně stejných polích: rozpětí středního pole 13,55 m, levého krajního pole 14,25 m, pravého krajního pole 14,10 m. Dalším byl silniční most přes potok Kačák v Dolním Bezděkově u Unhoš-tě, objekt byl proveden z betonu. Nosná konstrukce byla trémová o rozpětí 10 m. V roce 1903 byl také postaven vodojem městského vodovodu v Přerově, o užitečném obsahu 1 000 m<sup>3</sup> jako součást nového vodovodu.



**Skruž třetího oblouku a železná armatura pro betonové oblouky. Stav práce 20. 10. 1903. SOKA Přerov**

Zastavme se ještě u jedné stavby z přerovského regionu. Jedná se o most v Hranicích. Městská obec Hranice se usnesla 11. prosince 1903, že provede svým nákladem stavbu nového mostu přes řeku Bečvu v místě starého dřevěného na projektované okresní silnici 2. třídy Hranice-Zbrašov-Bystřice pod Hostýnem. První rozpočet pořídila firma Ing. K. Herzán a L. Uhlíř 10. února 1904. Dne 7. srpna 1904 se výbor usnesl zadat stavbu zmíněné firmě. Akce byla zahájena v srpnu 1904 stavbou pilířů až po patky oblouků. Se stavbou vrchní konstrukce bylo započato v březnu 1905 zřízením skruží pro oblouky, nosná konstrukce byla vybetonována v době od 26. června do 3. července 1905. Odskržení nosné konstrukce se stalo 19. srpna 1905.

Most sestával ze dvou otvorů po 32,5 m, které byly od sebe odděleny návodním pilířem širokým 2,40 m v patkách oblouků. Pilíře byly zřízeny z armovaného betonu. Nosnou konstrukci tvořilo šest obloukových nosníků ztužených při rubu deskou. Na těchto obloucích spočívala nosná konstrukce vozovky sestávající z podélných a příčných rovných trámů spojených mezi sebou deskou. Celá nosná konstrukce byla zhotovena z armovaného betonu dle systému Hennebiqueova. Výška nosných oblouků obnášela 3,10 m. Na plotně mostní vozovky se nacházela vlastní jízdní dráha 5 m široká, sestávající z polokostkové dlažby kladené do písku, po obou stranách jízdní dráhy byly zřízeny chodníky v šířce po 1,5 m, které byly od jízdní dráhy odděleny kamennými obrubami a opatřeny mozaikovou dlažbou. Zábradlí bylo zřízeno z vyztuženého betonu a celý most vyzdoben osmi kusy betonových pylonů. Celkové náklady na výstavbu mostu činily 222 179 korun 46 hal. Dne 16. prosince 1905 se konala zatěžkávací zkouška, po níž byl most předán k užívání, následná zatěžkávací zkouška, kolaudace

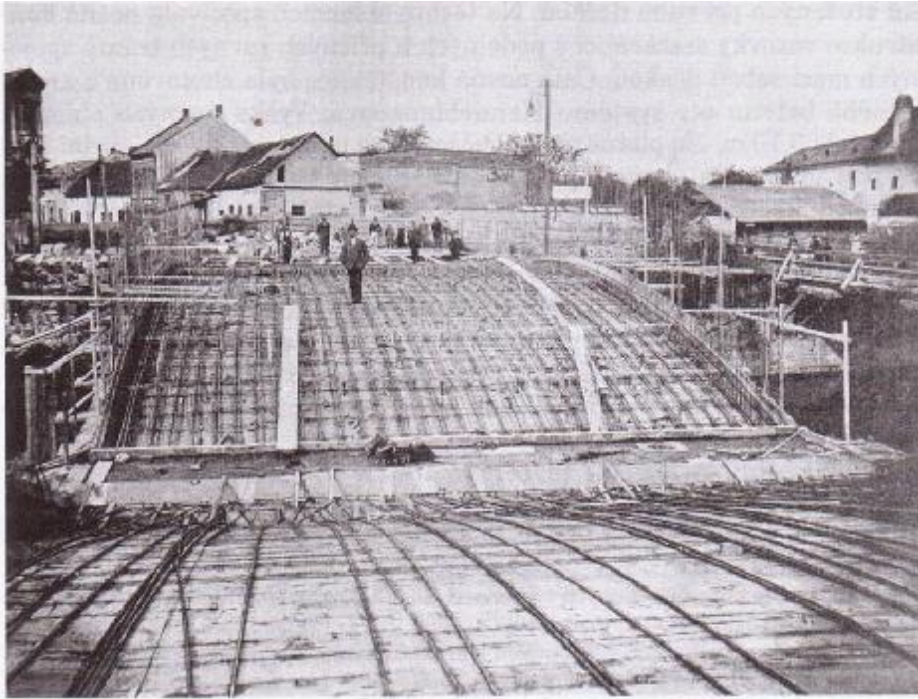
včetně celého úseku silnice spolu se schválením závěrečných účtů se konala v květnu 1907.<sup>8</sup>

**8** Ottova encyklopedie obecných vědomostí. Díl 28. Praha 1909, s. 564. Ottova encyklopedie nové doby. Díl 1. Praha 1930, s. 693. Díl 4. Praha 1936, s. 1101. Do historie stavebnictví vešel pojem Herzánův strop. Jde o dutý strop ze železobetonu, s rovným podhledem. V principu jsou to dvě desky ze železobetonu (soustavy Monierovy), spojené spolu žebrem (soustavy Hennebiqueovy). Vybuoval ze železobetonu krycí konstrukci nad potokem Botič v místech pod Vyšehradem v Praze (jedna z prvních větších betonových staveb v Čechách), most přes nádraží v České Třebové, vodárenskou věž v Dobřanech, most přes Drnový potok v Klatovech, přes Veličku v Hroznové Lhotě atd.

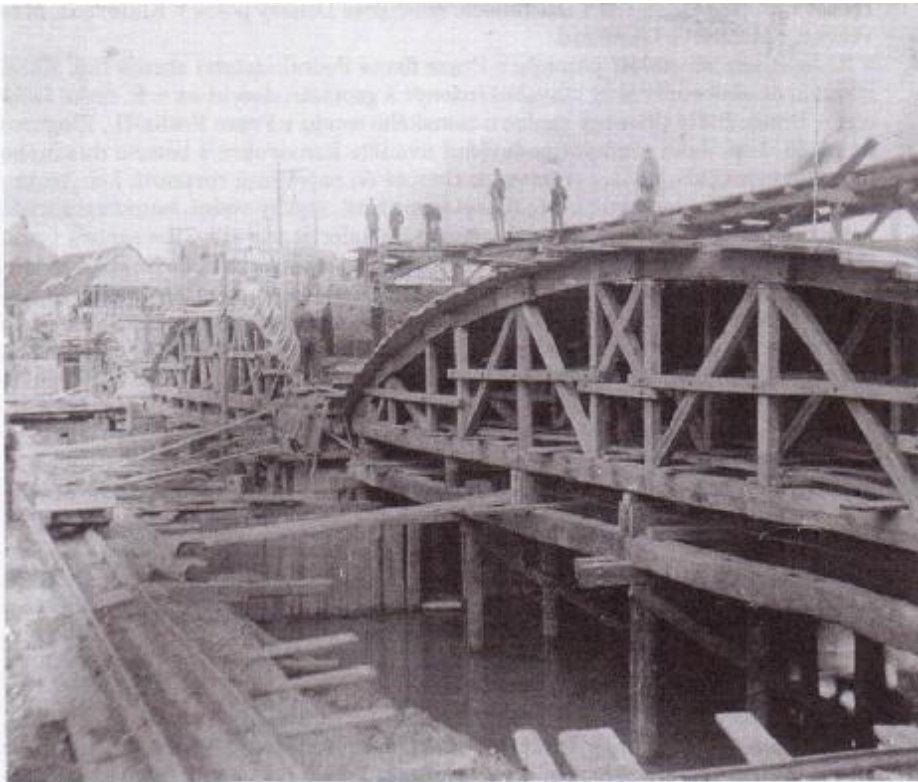
V 2. desetiletí 20. století působila v Praze firma Podnikatelství staveb Ing. Karel Herzán, úředně oprávněný stavební inženýr a geometr, docent na c. k. české technice v Praze. Stálý přísežný znalec u zemského soudu v Praze Praha-IL, Riegrovo nábř. 26, 1. p. Jako předmět podnikání uváděla konstrukce z betonu dusaného i armovaného, jako: mosty trémové a klenuté do největších rozpnutí, konstrukce stropní úplně ohnivzdorné a pro největší zatížení, stavby vodní, kanalizace měst i závodů, práce předběžné, návrhy, výpočty a znalecké posudky. Herzánova firma postavila část Hlávka mostu mezi ostrovem Štvanice a Holešovicemi v letech 1909-1912 podle návrhu městského inženýra Fr. Mencla a arch. P. Janáka (3 šikmé otvory o světlosti po 39 m s klouby vytvořenými vložením olověných desek do vnitřních třetin spár žulových kvádrů, lemujících tyto kloubové spáry.) Z dalších staveb jmenujme mosty ve Valašském Meziříčí, Postoloprtech (1908-1910), Stře-lohosticích, Lochovicích, Bradkovicích u Příbrami, betonový strop v prádelně v Čer-nožicích nad Labem, pohyblivý jez v Předměřicích nad Labem z let 1914-1917. Samostatně vydal Ing. Karel Herzán práci Beton a železo v moderních stavbách. Praha, 1904; Betonové mosty trémové a jich statické výpočty. Praha 1904; Stavby moderního způsobu pro účely vodovodně. Praha 1905; Betonové piloty a použití vyztuženého betonu při zakládání. Praha 1906; Kritická úvaha k článku » O stavbách betonových, armovaných železem « otisknutému v » Technickém Obzoru« r. 1906. Praha 1907; Nový způsob výpočtu betonových průřezů vyztužených i v části tlačené: tabulky pro výpočty průřezu s jednoduchou i dvojitou výztuží. Praha 1929; Encyklopedie stavebního inženýrství: Tabulky. Praha 1930. Články uveřejňoval např. v Technickém obzoru.

O mostu v Hranicích viz SOKA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 1036, kart. č. 233, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 838, kart. č. 317. Srovnej NOVOTNÝ, L.: 70 let mostu přes Bečvu v Hranicích. Zpravodaj města Hranic a lázní Teplice nad Bečvou, 1980, s. 15-17.

Ludvík Uhlíř se narodil 15. června 1862 v Polomei v dnešním Polsku, domovskou příslušnost měl ale ve Velimi u Kolína. Od roku 1888 měl firmu Ludvík Uhlíř, Velim u Prahy. Podnikatelství betonových staveb, továrna na umělé výrobky z cementu a patentní cementové falcové tašky.



Upravování železné armatury oblouků. SOkA Přerov



Pohled na skruže mostu přes Bečvu. SOkA Přerov

Centrální technická kancelář i cementárna se nacházely ve Velimi. Na žádost dodával projekty a rozpočty na stavbu mostů, průplavů dle vlastní konstrukce, dále domovní kanalizace a kanalizace měst, rezervoáry na vodu, melasu atd. Přebíral stavby betonových mostů, kanalizace, veškerých druhů rezervoárů, ohnivzdorných stropů a

Rabicových ohnivzdorných stěn, podlah, betonových základů a kleneb, jezů, betonových turbinových komor, kompletní zařizování lázní domácích i veřejných atd.

Na Přerovsku působila Uhlířova firma již v roce 1902, kdy tu počátkem července zahájila stavbu nového silničního mostu přes řeku Moravu na okresní silnici z Chropyně do Kojetína. Výstavba byla spojena s komplikacemi vzhledem k tomu, že hladina řeky byla nestálá: zapršelo-li v povodí Bečvy, přihnula se ihned velká voda a hladina řeky Moravy v několika hodinách dostoupila výše 2 m i více a změnila se v nebezpečný živel. V srpnu se začalo se stavbou pravého mostního pilíře na kojetínské straně, kde byly vodní poměry poněkud příznivější. Bylo provedeno hrazení vody při pravém pilíři jímku 3,25 m širokou a 3 m hluboko do dna řečiště, následně prováděno hloubení uvnitř jímky pro vlastní základy pilíře, zaberanění ochranné špundovnice betonových základů, vyzdění těchto základů a vyzdění vlastního pilíře. Při zřizování jímky bylo použito k beranění pilot parního beranidla systému Lacour, které při váze 800 kg docílovalo výkonnosti rovné deseti koňským silám. Současně byl prováděn i pilíř na levém, tj. chropynském břehu. Nový most o rozpětí 70 m nahradil starý zchátralý dřevěný most. Stálý stavební dozor ze strany okresního silničního výboru, který byl zadavatelem stavby, byl svěřen Ing. J. Veselému, který vypracoval zadávací plány. Ze strany zemského výboru měl dozor Ing. K. Matěj z Olomouce a ze strany podnikatelství stavby to byl stavební inženýr a geometr Karel Herzán z Prahy.

V roce 1903 již oba muži vystupují dohromady ve firmě Podnikatelství staveb, Ing. K. Herzán a Lud. Uhlíř, Praha. Concessionaires du Systéme Hennebique Paris (Beton armé). Továrna na umělé výrobky z cementu a patentní cementové falcové tašky ve Velimi. Technická kancelář se nacházela v Praze II., Vodičkova ul., palác hraběte Aichelburga. O rok později si otevřeli pobočku pro Moravu v Přerově proti nádraží. V roce 1909 zůstal Ludvík Herzán ve firmě sám, název se několikrát změnil, naposledy Českomoravské podnikatelství pro stavby betonové a železobetonové Lud. Uhlíř v Praze-Velimi-Přerově, spol s r. o. Ta byla k 1. červenci 1912 vymazána z obchodního rejstříku.<sup>9</sup>

**9** Mezitím ale založil Ludvík Uhlíř 17. července 1912 Českomoravské podnikatelství pro betonové a železobetonové stavby, továrna na výrobky z cementu Lud. Uhlíř v Praze-Velimi-Přerově, společnost s o. r. se sídlem firmy v Praze II., Václavské náměstí č. 26. Předmět podniku bylo převzetí závodu pana Ludvíka Uhlíře ve Velimi a Přerově, provozování betonářského závodu a podnikatelství betonových a železobetonových i jiných staveb, výroba zboží cementového, prodej a koupě výrobků do oboru toho spadajících, jakož i zakládání, koupě nebo pacht továrních podniků k výrobě této sloužících, jakož i účastenství na podnicích příbuzných oborů. Výše kmenového kapitálu představovala 340 000 K. Jednateli se stali Ludvík Uhlíř a Julius Heger, majitel velkomlýnu v Přerově. Ke dni 28. června 1912 bylo ohlášeno zřízení odštěpného závodu. Podle obsahu notářského spisu z 13. května 1912 založili Ludvík Uhlíř, továrník ve Velimi, Jaroslav Uhlíř, majitel domu v Přerově, Dr. Ing. Gustav Pelikán na Král. Vinohradech čp. 1287, Ing. Cand. Emanuel Pelikán, tamtéž, Julius Heger, majitel velkomlýna v Přerově, Žofie Kryšková, vdova po advokátu v Přerově, Dr. Ing. Artuš Lederer v Dejvicích čp. 263, Jan Jaroslav Pospíšilík, účetní v Přerově, Ing. Richard Provazník v Záhřebu, Jaroslav Tlapák, majitel realit ve Velimi, Dr. Ing. Karel Hromas, stavební rada v Přerově, a Josef Hanousek, majitel domu v Praze VII, čp. 285, společnost s ručením omezeným. Přínos představoval mj. dům čp. 1183 v Přerově, v ceně 125 000 K. Obchodní soud v Praze povolil usnesením z 5. ledna 1923 zápis zrušení a likvidace společnosti Českomoravská stavební společnost s r. o. v Přerově a postoupil žádost Krajskému soudu v Olomouci, aby bylo též zapsáno zrušení a

likvidace odbočky v Přerově do rejstříku. Krajský soud v Olomouci vymazal 4. dubna 1925 firmu Českomoravská stavební společnost s o. r. v likvidaci z obchodního rejstříku. Viz SOkA Přerov, Policejní přihláška na jméno Ludvík Uhlíř. Zemský archiv Opava, prac. Olomouc, fond KS Olomouc, sign. A1139, kart. č. 8, sign. C 1130, kart. č. 287.

---

### **Náklady na stavbu mostu a jejich krytí**

Dne 28. září 1904 firma Ing. K. Herzán a L. Uhlíř podala účet za stavbu mostu na 211 651 K 7 hal. Městský stavební úřad zkolaudoval podané účty tím způsobem, že firmě ze součtu všech účtů 340 368, 20 K, nebyl uznán obnos 23 356,12 K

Proti takto provedené kolaudaci podala jmenovaná firma ohrazení z 15. prosince 1904, žádajíc za uznání nezkrácených obnosů všech účtů z ohledů všeobecných, místních apod., ale neuvedla žádné položky, které by kolaudant škrtl neoprávněně. V rozkladu kolaudant dále uvedl, že šlo vlastně o různé mimořádné výlohy, při mostu přes Bečvu poukazovala firma např. na spěch, s jakým se ve dne v noci, ve všední i sváteční dny pracovalo, což ovšem mělo vzápětí za následek zvýšení celého nákladu.

**Podnikatelství staveb ing. K. Herzin a L Uhlíř ,Praha-II—Velim—Přerov.**

**Concessionaires du Systémi Heiwebiqüe, .Paris.**

**Stavba betonového mostu obloukového systému Hemebjque přes řeku Bečvu v Přerově**



**Tři oblouky o rozpnutí á 22 m, šířka mostu 10·56 m. Pilíře návodní založeny betonovými pilotami sys:e:ti Hennebique. Pohled po odzkrulenf a provedení parapetů.**

**Pohlednice s pohledem na výstavbu mostu. Po r. 1903. SOkA Přerov**

Při zvláštním seznamu výloh na 20 345,80 K, které vzešly následkem několika povodní, se podnikatelství odvolávalo na ustanovení stavebních podmínek. Tak jmenovitě si nárokovala firma za dovážku štěrku a písku potahy od železného mostu, od plovárny a od kapličky obnos 3 844,80 K a odůvodňovala nutnost tohoto opatření následkem povodně dne 11. července 1903 (4,30 m nad průměr), která prý odplavila štěrk a písek, uložený před tím v značné síle před a za mostem. K tomu kolaudant připomenul, že k

obloukům by se nehodil štěrk u mostu, nýbrž že k tomu by se musel dovážet čistý drobný štěrk, prosívaný, jak se skutečně též dělo. Písek nebyl u mostu vůbec v řečišti, a proto nebyla požadovaná náhrada za dovážku písku na místě. Do 25. září 1903, kdy se štěrk začal dovážet potahy, byl pilíř IV vyzděn pod římsou, pilíř III též tak daleko, na pilíři II byla osazena čtvrtá kvádrová vrstva a jen pilíř I nebyl vyzděn. K jeho vyzdění a dodělání ostatních tří pilířů bylo třeba dovézt asi 1 000 m<sup>3</sup> štěrku".

V ohledu odškodného za následky povodní (způsobené škody na lešeních, udržování noční stráže a pohotovosti dělníků) toto bylo velmi přehnané. Např. při povodni 11. a 12. července 1903 - voda 4,30 m nad normálem - byla zredukována firmou oceněná škoda ve výši přes 8 000 K na pouhých 50 korun. Škody způsobené povodní dne 20. srpna 1903 - voda 2,10 m nad normálem - se oceňovaly následovně: na odstranění lešení, materiálu apod. pracovalo 170 mužů po 5 hod., což činí 850 hodin po 0,24, tj. 204 K, opětné zřízení lešení, různé opravy, zničený materiál, taktéž 204 K, pohotovost v noci a dozor 100 K, dohromady 508 K. Při povodni 18. a 19. listopadu 1903 (voda 3,70 m nad normál): dne 18. listopadu 50 mužů a 2,40, tj. 120 K, v noci na 19. listopadu totéž - 120 K, 19. listopadu totéž - 120 K, za odplavený materiál a dozor 400 K, dohromady 760 K. Naposledy si činilo podnikatelství nároky za škody vzniklé povodněmi na režii a postupu práce v obnosu 3 750 K. Nároky však nebyly ničím odůvodněné.

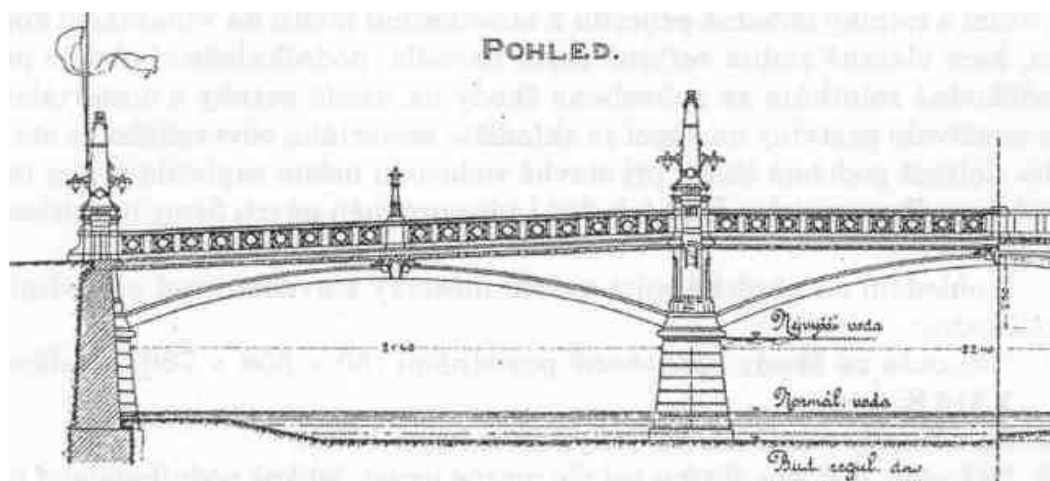
Při revizi žádalo podnikatelství také náhradu výloh vzešlých vyjednáváním s rolníky ohledně příjezdu k stavebnímu místu na Vinařském kopci, kam vlastně žádná veřejná cesta nevedla: podnikatelství platilo prý odškodné rolníkům za způsobené škody na úrodě potahy s materiálem a používalo pastviny na kopci za skladiště materiálu, odvezeného ke stavbě. Jelikož podobné škody při stavbě vodovodu město zaplatilo přímo rolníkům v Prosenicích a Lýskách, byl i zde oprávněn návrh firmy na odškodné.

S ohledem na předcházející navrhl městský stavební úřad následující odškodné:

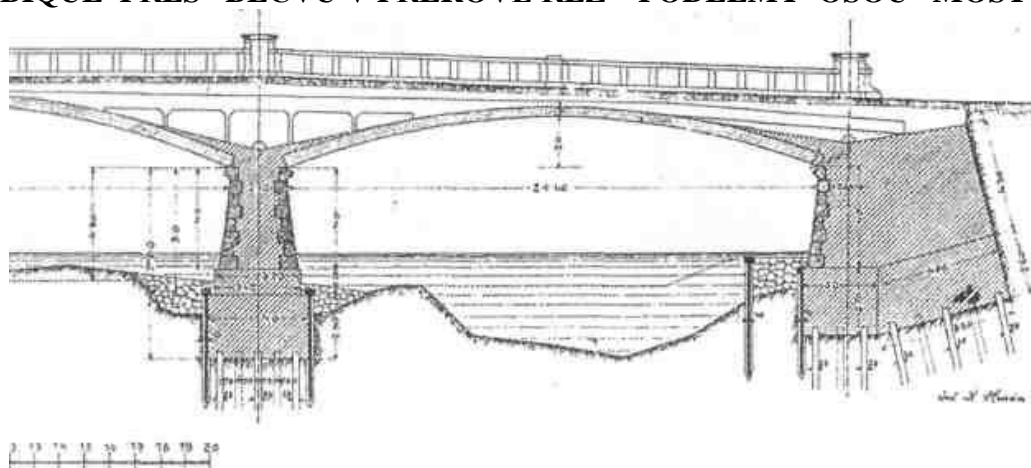
1. Náhrada za škody způsobené povodněmi (50 + 508 + 760) - celkem 1 318 K;
2. Za náhrady rolníkům na Čekyňském kopci 100 K;
3. Náhradu za dovoz štěrku nebylo možné uznat, jelikož podnikatelství při dělení rozpočtu muselo počítat s jeho do vázkou potahy, neboť štěrku u mostu nebylo k stavbě dostatek a nebyl též vodou odplaven;
4. Hodnota dubového a měkkého dřeva ze starého mostu, které podnikatelství spotřebovalo pro lešení a náradí: též poplatek - ač byl-li jakýžádán - za používání místností v domě čp. 50 u mostu po čas stavby;
5. Jelikož si firma při rozpočtových cenách betonu vymínila veškerou spotřebu štěrku a písku bezplatně, přísluší jí náhrada za zapravený poplatek nájemci štěrku u železného mostu.

### **Tab . III.**

### **BETONOVY MOST SVSTEM M©MSER : HEHHE**



### BIQUE PŘES BEČVU V PŘEROVĚ ŘEZ PODELMY OSOU MOSTU



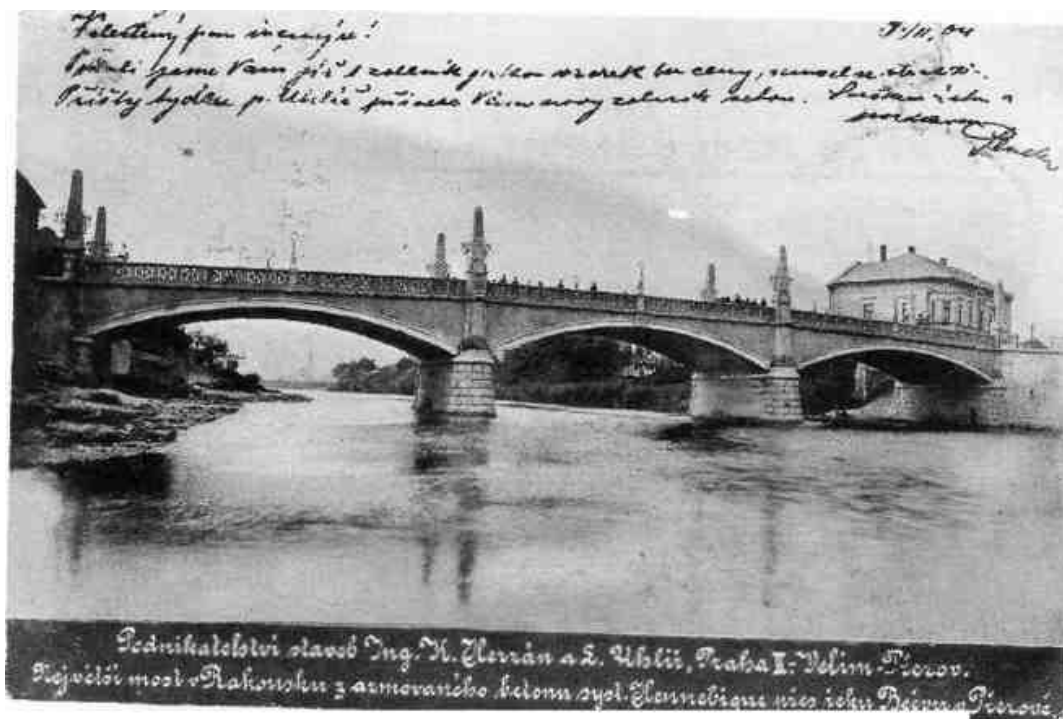
### Tabulka s nákresem mostu v Přerově z knihy Beton a železo v moderních stavbách od Karla Herzána z r. 1904. SOkA Přerov

Karel Černý, městský inženýr, vypracoval 1. března 1906 přehled nákladů na stavbu betonového mostu přes Bečvu:

1. Postavení a opětné snesení (v lednu 1904) provizorního dřevěného mostu přes Bečvu, sloužícího za komunikaci po čas stavby betonového mostu za paušál	7 773,93 K
2. Rozbourání starého dřevěného mostu i s 5 návodními bárkami, zadáno firmě Ing. K. Herzána a L. Uhlíře za paušál	1 600
3. Nový betonový most	
a) mostní pilíř pobřežní I (na levém břehu)	21 081,71
b) návodní pilíř II (z betonu 1 : 6)	28 186,58
c) návodní pilíř III (z betonu 1:6)	34 259,58
d) pobřežní pilíř IV (na pravém břehu) (z betonu 1:6)	33 116,89
e) vrchní stavba (oblouky z betonu 1 : 2,5 : 2,5 a zábradlí, železná armatura, veškeré čerpání vody apod.)	86 846,11
<b>celkem</b>	<b>203 490,87</b>
f) z toho 1% ofertní sleva	2 034,87
zbývá	201 456
h) odměna za včasné dohotovení vozovky	1 000

Karel Černý, městský inženýr, vypracoval 1. března 1906 přehled nákladů na stavbu betonového mostu přes Bečvu:

1. Postavení a opětné snesení (v lednu 1904) provizorního dřevěného mostu přes Bečvu, sloužícího za komunikaci po čas stavby betonového mostu za paušál	7 773,93 K
2. Rozbourání starého dřevěného mostu i s 5 návodními bárkami, zadáno firmě Ing. K. Herzána a L. Uhlíře za paušál	1 600
3. Nový betonový most	
a) mostní pilíř pobřežní I (na levém břehu)	21 081,71
b) návodní pilíř II (z betonu 1 : 6)	28 186,58
c) návodní pilíř III (z betonu 1:6)	34 259,58
d) pobřežní pilíř IV (na pravém břehu) (z betonu 1:6)	33 116,89
e) vrchní stavba (oblouky z betonu 1 : 2,5 : 2,5 a zábradlí, železná armatura, veškeré čerpání vody apod.)	86 846,11
<b>celkem</b>	<b>203 490,87</b>
f) z toho 1% ofertní sleva	2 034,87
zbývá	201 456
h) odměna za včasné dohotovení vozovky	1 000
<b>nový betonový most celkem</b>	<b>202 456</b>
4. Pobřežní křídla mostu z betonu popř. z kvádrů:	
a. na pravém břehu z pískovcových kvádrů a betonu	11 119,32
b. na levém břehu z betonu	8 035,42
5. Mimořádné práce při stavbě mostu	4 372,09
6. Dlažba mostu kostkami 16/16/16 cm z modré droby	9 072,70
7. Izolace oblouků a pilířů asfaltovými plotnami	1 980
8. Opětné postavení sochy sv. Jana na mostě	100
9. Úprava nivelety okresních silnic a ulic před mostem (povstala následkem zvýšení levého i pravého břehu nového mostu oproti dřívějšímu stavu	4 076,54
10. Železné kandelábry na mostě pro elektrické vedení a osvětlování mostu	1 884
11. Zakoupení starého soukromého domu čp. 50 na levém břehu mostu, který při beránění jehel dostal povážlivé trhliny a musel být vyklizen	14 700
12. Kanálky nad mostními oblouky pro různá elektrická vedení - poloviční náklad z	
13. Interkaláře, tj. ztráta úroku z vynaložených peněz po čas stavby	4 096,51
<b>Celkový náklad na stavbu nového mostu činil tedy</b>	<b>277 198,01 korun</b>



**Pohlednice s nově dokončeným mostem, příspěvek o Ludvíku Uhlířovi.  
Ze sbírky J. Hlouška**

Je jasné, že tyto výlohy se negativně odrazily na hospodaření města to proto hledalo cesty, jak alespoň částečně ztráty kompenzovat. Proto se již v době výstavby mostu v roce 1903, 30. září, obrátilo na zemský sněm se žádostí o dotaci. Z Moravského zemského výboru v Brně ale přišla 27 října 1903 zamítavá odpověď, odůvodněná zajímavým způsobem, který zde uvádíme.

Město Přerov mělo nemovitě jmění v ceně 2 174 346 K 00 hal movité jmění v ceně 188 957 K 89 hal., tudíž úhrnné jmění 2 363 303 K 89 hal

SfJ^T<sup>1</sup> dluhů mělo X 470 367 K 89 hal > Jeví se tedy aktivum 892 ydb K. Zadlužení bylo odůvodněno nutným zřízením dláždění, kanalizace elektrického osvětlení a stavbou škol. K tomu se přidávala ještě projektovaná stavba vodovodu s rozpočtovým obnosem 1 000 000 K, proto konečný pasivní stav byl ve výši 107 064 K. Jelikož ale vydání na elektrické osvětlení, na zřízení vodovodu a částečně také na kanalizaci byly výlohy na produktivní podniky, nebylo třeba finanční stav města Přerova nazvat nepříznivým.

Výlohy nového mostu rozpočteny na 138 539 K 45 hal, k tomu bylo nutné ještě připočítat výlohy za zbourání starého mostu dle rozpočtu - 1 600 K naklad na provizorní most, který byl rozpočten obnosem 7 773 K 93 hal' výlohy za vyvlastnění domu čp. 50 - 14 200 K, takže úhrnné výlohy stran stavby mostu měly obnášet 162 113 K 38 hal.

Na uhrazení této sumy bylo k dispozici mýtné. To vyneslo od roku 1884 až do roku 1902, tedy za 19 let, celkem 141 216 K 24 hal. Jelikož udržování mostu v té samé době vyžadovalo jen 99 562 K 83 hal., vyneslo mýtné 41 653 K 41 hal, aneb průměrně za rok 2 192 K 28 hal. Kdyby byl tento obnos uložen k účelům obnovení mostu na čtyřprocentní úrok, byl by vzrostl přebytek z mýtného do konce roku 1903 na 65 297 K 87 hal

Jelikož výlohy na stavbu mostu v celku byly vypočteny na 162 113 K 38 hal., jevil by se nedostatek 96 815 K 51 hal., k jehož úrokování a umořování by stávající výnos z mýta ročně 6 048 K úplně postačil. Vzhledem k těmto okolnostem nevidělo se zemskému výboru žádost u zemského sněmu doporučovat.

Město Přerov se ale nevzdalo a o dva roky později 7. října 1905 žádost opakovalo, tentokrát se obrátilo na ministerstvo vnitra s prosbou o udělení subvence na provedenou stavbu betonového mostu v městě Přerově z mimořádného kreditu na silniční stavby určeného obnosem 4 000 000 korun. Žádost odůvodňovalo tím, že náhlým vzrůstem bylo nuceno přikročit k různým a neodkladným stavbám jako vydláždění ulic, postavení školních budov, provedení částečné kanalizace, zřízení vodovodu a elektrického osvětlení. Provedením těchto staveb upadlo do dluhu, který činil 2 343 312 korun, takže Přerov byl úplně zadlužen, neboť jmění obce dle poslední pořízeného inventáře činilo 2 362 293 korun 89 hal. V nejbližší budoucnosti hodlalo postavit veřejnou nemocnici v odhadované ceně 500 000 korun, která by odpovídala moderním požadavkům. Dále muselo pomýšlet na stavbu dvou školních budov, a to dívčí školy a 3. chlapecké školy, které měly vyžadovat náklad kolem 400 000 korun. Zastupitelům města přišlo divné, že podalo petici jak o udělení státní, tak i zemské subvence na stavbu mostu a vodovodu, byla však pokaždé zamítnuta. Každé jiné město anebo obec při provádění podobných, avšak mnohem méně nákladných stavbách dostalo ne-li subvenci obou, tedy alespoň jedné, jen zdejší obec byla vždy zamítnuta.

Dne 8. února 1906 si Okresní hejtmánství v Přerově vyžádalo zadávací projekt i prováděcí projekt, dále statický výpočet, náklady a statický nález o provedení zatěžovací zkoušky. Posléze ministerstvo vnitra povolilo dle výnosu ze 7. srpna 1906 na žádost města Přerova státní příspěvek v obnosu 40 000 K na účet mimořádné dotace na stavby silnic, vyplácený ve dvou-letních lhůtách.

### **Cesta k postátnění mostu**

Tak jako i v jiných případech požádalo město Přerov po čase o převzetí stavby mostu do státní správy. Stalo se tak v roce 1911, obec byla ochotna předat most za podmínek, které stanovil obecní výbor na svém jednání 8. listopadu 1911: „1. Nahrazen buď obcí města Přerova stavební náklad mostu po odečtení poskytnuté subvence z mimořádného kreditu na silniční stavby per 40 000 K, tj. 250 586 K-40 000 K rovná se 210 586 korun.

2. Výhradním majetkem obce zůstanou všechny součástky vodovodu, elektrického vedení (kabely) a elektrického osvětlení.

3. Městu Přerovu ponechá se navždy právo bezplatně používatí mostu k uložení neb upevnění vedení elektrického, kabelů, vodovodu v tělese mostním aneb jiným způsobem. Případné zvětšení, rozšíření aneb výměna sítě vodovodní a elektrické přes most vedoucí budiž obci bezplatně a bez námitek povoleno. Přístup k těmto vedením zůstane navždy obci neomezen.

4. Z důvodu, že most postaven je na zatížení silničních mostů 1. třídy a byl při výpočtu únosnosti klenby vzat zřetel na budoucí zřízení elektrické dráhy po mostě, žádá Přerov, aby erár svolil bezplatně k stavbě elektrické dráhy na mostě k provozu dráhy a k eventuálnímu elektrickému vedení spodnímu nebo vrchnímu."



**Pohlednice s mostem a novou sokolovnou. 30. léta 20. st. SOkA Přerov**

Nařízením ministerstva veřejných prací z 22. listopadu 1911 bylo moravské místodržitelství zmocněno zahájit potřebné kroky k převzetí okresní silnice Hodonín-Lipník do státní správy počínaje dnem 1. ledna 1912. Most ale zůstal i nadále ve správě města Přerova, jehož povinností bylo věnovat jeho udržování co největší pozornost.

V roce 1913 zažádal Okresní silniční výbor v Přerově u ministerstva veřejných prací o převzetí betonového mostu přes Bečvu, který při příležitosti zestátnění silnice Lipník-Hodonín nebyl převzat do státní správy, a o zrušení mostního mýta. K této žádosti ustanovilo moravské místodržitelství výnosem z 3. června 1913 místní šetření a jednání na 10. června 1913, k němuž byli pozváni zástupci Moravského zemského výboru v Brně, představenstvo města Přerova a silniční výbor přerovského okresu.

Místní šetření a jednání mělo následující výsledek: „*Most přes Bečvu je z betonu armovaného o třech otvorech vystaven a byl v roce 1904 svému účelu odevzdán. Směr je šikmý a šikmé rozpětí otvoru obnáší 21,30, 22,45 a 21,15 m. Návodní pilíře jsou obloženy na hlavách žulovými kvádry, podobně pilíře nábřežní.*

Vozovka je 6,50 m široká a po obou stranách vedou chodníky každý o šířce 2 m: tato vydlážděna je drobovými kostkami a chodníky z asfaltu. Zábradlí je betonové. Pokud vidno, je zmíněný most solidně vystaven a nevykazuje nikde nějakých vad.

Most konstruován pro zatížení objektů pro I. třídu a byl při výpočtu únosnosti klenby vzat zřetel na budoucí zřízení elektrické dráhy po mostě.

Řečený most pozůstává z dvou návodních pilířů, dvou pilířů nábřežních se souběžnými křídly a mostní konstrukce.

Udržování mostu vztahovalo by se tedy pouze na shora uvedené části mostu a nikoli na pobřežní zdi, které přiléhají na nábřežní pilíře mostní.

Skutečné náklady za provedení zmíněný most obnáší:

1) za dřevěné provizorium	7 773,93 K
2) rozbourání starého mostu	1 600
3) 4 pilíře a vrchní stavba	202 456
4) dlažba vozovky	9 072,70
5) mimořádné práce při stavbě mostu	4 372,09
6) izolace mostních oblouků	1 980

## Úhrnem

227 254,72

K částečnému uhrazení tohoto nákladu obdržela obec město Přerov, která tenkrát most stavěla, od c. k. ministerstva veřejných prací z mimořádného kreditu na silniční stavby peněžitou podporu v obnosu 40 000 K.

Obec město Přerov je oprávněna od nepamětných časů vybírat na tomto mostě mýto.

Dle předloženého výkazu bylo od roku 1904 až do roku 1912 vybráno průměrně obnos 5 982 K mýt.

Přítomní členové okresního silničního výboru a zástupcové obce města Přerova vyjádřili se k předmětu následovně:

Žádáme převzetí tohoto betonového mostu do státní správy a zrušení mýta v zájmu venkovských obcí.

Přerov je ochoten most eráru předat za stavební náklad se srážkou státní subvence 40 000 K, přičemž je obec ochotna ohledně doby splacení tohoto kapitálu, případně ohledně jednotlivých splátek kapitálových se s c. k. erárem zvláště ještě dohodnout.

Pakliže by erár nechtěl obci svrchu uvedený kapitál platit, žádá obec, aby jí byla každoročně placena renta obnášející 4% úrok ze svrchupsaného stavebního nákladu - ovšem po srážce 40 000 K státní subvence.

V zastoupení zemského výboru MM prohlašuje přítomný zástupce (správce olomouckého oddělení zemského stavebního úřadu), že vřele doporučuje a se přimlouvá, aby most do státní správy byl převzat a aby mýto bylo zrušeno."

Pro zajímavost uvádíme výkaz nájemného z mostního mýta: 1904 - 6 048 K, 1905 - 6 098, 1906 - 6 098, 1907 - 6 480, 1908 - 5 800, 1909 - 5 800, 1910 - 5 800, 1911 - 5 910, 1912 - 5 910, 1913 - 5 910.

Stavební rada Rudolf Dvorzak poslal městské radě 27. července 1913 dopis, v němž informoval, že záležitost s převzetím vyřídil již 21. června 1913 podáním zprávy, která byla na ministerstvu veřejných prací dne 24. června 1913 místodržitelem aprobována a 1. července 1913 zaslána do Vídně, a to s návrhem na převzetí mostu státem od 1. ledna 1914 buď a) oproti zaplacení nákladu stavby mostu po odečtení státní subvence 40 000 K, tj. obnosem 187 254 K 72 hal., b) nebo oproti placení čtyřprocentní renty z výše uvedeného kapitálu, tj. ročně 7 490 K 19 hal., potažmo roční renty, odpovídající průměrnému příjmu mýtného 5 982 K.

Rozjela se mašinerie rakouské byrokracie, jejímž projevem byl přípis okresního hejtmanství z 27. října 1913, v němž ministerstvo veřejných prací žádalo předložení údajů či protokolů o vyzkoušení jakosti použitého materiálu, dále protokolu o vykonané zatěžkávací zkoušce, dále spisů vztahujících se na udělení koncese mýta, přesných přehledů o hrubých příjmech

199

**Podnikatelství staveb inž K, Hereán a L. Uhlíř, Praha-II.—Velím— Přerov  
Concessionaires du Système Hennebique, Paris,  
Silniční most I. třídy přes řeku Moravu v Kojetíně,  
Vystaveno v roce 1902 - 1903**



**Rozpnutí 71-8 m ve světl, Výška norm, vody na straně Chropiňské 6-0 m.**

**Pohlednice s mostem přes Moravu na silnici z Chropyně do Kojetína. Po r. 1903.  
Ze sbírky J. Hlouška**

a vydáních při jeho vybírání, dokladů o nákladech na udržování mostu v posledních pěti letech. Starosta odpověděl 10. ledna 1914, zaslal všechny požadované údaje, pouze v případě zatěžkávací zkoušky musel sdělit, že se nekonala. Také zvláštní protokoly o jakosti materiálu nebyly sepsány. Důkazem o kvalitě provedené práce ale pro něj bylo to, že most nebyl poškozen ani neobyčejně velkými vodami (1907, 1911), ani ledovými krami, dlažba mostu netrpěla pod koly silničního válce (12 tun), ani parního pluhu (21 tun), který v roce 1912 několikrát přešel přes most.

Ministerstvo veřejných prací následně výnosem ze 30. června 1914 sdělilo, že k převzetí betonového mostu přes Bečvu by se mohlo přikročit teprve po náležitém zvýšení jeho nosnosti. Okresní hejtmanství v Přerově tuto informaci 18. února 1915 rozšířilo v tom smyslu, že vzhledem k tomu, že uvedený most nemá nosnost předepsanou pro mosty říšských silnic, a zatížení betonové klenby již vlastní vahou překročuje stanovenou mez ve vydaném předpisu výnosem ministerstva veřejných prací ze dne 15. června 1911 o zřizování nosičů z železobetonu nebo dusaného betonu u silničních mostů, vybízí se městská rada, aby dala vypracovat vhodný projekt pro rekonstrukci mostu. Ke zmenšení vlastního zatížení, jelikož zesílení klenby je nemožné, by mohlo dojít tím, že se odstraní zemní násep ve vnějších částech klenby a jízdní dráha se podepře na klenbách usazeným železobetonovým nosičem.

Na to reagoval městský stavební rada Ing. Karel Černý dopisem z 5. března 1915, že most byl konstruován pro zatížení dle první třídy silničních mostů a při zadávání projektantu bylo uloženo, aby se vzal zřetel též na provoz plánované elektrické tramvaje. Jaké zatížení bylo vzato do výpočtů, není stavebnímu úřadu známo, protože statický výpočet vypracovaný autorizovaným stavebním inženýrem Karlem Herzánem v Praze byl odevzdán na jaře 1906 okresnímu hejtmanství, které zaslalo výpočet i plány mostu a žádost města za subvenci na most místodržitelstvu vnitřně.

Město ale mělo zájem na tom, aby se věc pohnula, proto starosta poslal 12. března 1915 Karlu Herzánovi žádost, která zůstala bez odpovědi, opětovně pak 22. května 1915 česko-moravskému podnikatelství betonových staveb v Přerově. Tím po dobu 1. světové války všechny pokusy ustaly.

Na otázku, jaké má být přípustné zatížení mostu, odpovědělo ministerstvo veřejných prací 4. listopadu 1919, že pro nově stavěné říšské mosty nebo mosty přejímané do státní správy se požaduje nosnost, která by odpovídala nahodilému zatížení, stanovenému dosud platným „Předpisem o zřizování silnicových mostů se železnými nebo dřevěnými nosnými konstrukcemi“ k čís. 49 898 z roku 1905 bývalého

rakouského ministerstva vnitra, pro silniční mosty 1. třídy, a to: zatížení parním silničním válcem 18 t a vozy 12 t těžkými, jakož i rovnoměrně rozdělenému zatížení 460 kg/m<sup>2</sup> mostové plochy. Tato zatížení mají mosty snést, aniž by napětí jejich staviva přestoupilo při tom dovolená namáhání, stanovená v tomto případě předpisem o zřizování nosných konstrukcí ze železobetonu nebo prostého betonu při silničních mostech, vydaným vnesením bývalého rakouského ministerstva veřejných prací ze dne 15. června 1911: tato dovolená namáhání jsou z ohledů bezpečnostních značně nižší (u betonu asi 1/6, u železa asi 1/5) než jsou ona napětí, za nichž by muselo nastat porušení staviva. V tom záleží bezpečnost mostu, která se nemůže posuzovat podle toho, jaká břemena most snese, aniž by spadl, nýbrž podle toho, do jaké míry je využita pevnost staviva.

U přerovského mostu bylo podle toho dovolené namáhání staviva podle dosud platných předpisů překročeno již při stálém zatížení, protože klenby byly provedeny v patkách mnohem slabší, než jak bylo navrhováno. Vzhledem k tomu však, že v připravovaných nových předpisech budou dovolená namáhání podstatně zvýšena, není vyloučeno, že by proti převzetí mostu do státní správy nebylo z bezpečnostního hlediska námitek, kdyby byla provedena některá opatření. V tom ohledu však byl nezbytně nutný statický výpočet a bylo věcí městské rady si tento výpočet opatřit od Herzá-novy firmy, která most stavěla, nebo nechat vypracovat nový statický výpočet. Bez předložení statického výpočtu se nemohlo o převzetí mostu do státní správy uvažovat.

Město po tomto vyjádření mělo zájem získat stanovisko projektanta, a dotazovalo se proto 14. listopadu 1919 policejního ředitelství v Praze na adresu Karla Herzána. Dne 22. prosince 1919 odpověděl, že statický výpočet již zaslal.

Zemská správa politická v Brně 11. srpna 1921 psala Správě státních silnic v Uherském Hradišti, že výnosem z 28. června 1921 sdělilo ministerstvo veřejných prací, že jakkoliv není vyvrácena námitka proti zestátnění mostu, že totiž most nemá žádanou bezpečnost, je státní správa, aby vyhověla přání obyvatelstva po zrušení mýtného na mostě, přece ochotna převzít tíž do státní správy, přistoupí-li městská rada na tyto podmínky:

- 1.** Město odevzdá most do majetku a udržování státní silniční správy bez jakékoliv náhrady za zrušení mýta, městu však bude poskytnuta jistá náhrada, jejíž výše bude stanovena na základě průměrného čistého výnosu mýta v letech 1909-1914.
- 2.** Všechny součástky vodovodu, elektrického vedení a osvětlování zůstanou výhradním majetkem města.
- 3.** Městu zůstává navždy právo používat bezplatně volného prostoru v mostě k uložení a upevnění elektrického a vodovodního vedení. Městu se také povolí bezplatně zvětšit nebo rozšířit tato vedení ve volném mostním prostoru. Městu zůstává navždy neomezený přístup k těmto vedením. Veškeré opravy, rozšíření a prohlídky vedení musí se však provést po předchozím ohlášení státní správě, pokud možno nejrychleji a tak, aby jimi netrpěla doprava a bezpečnost na mostě: po dokončení prací musí se vše uvést do původního stavu. Rozhodne-li se však státní správa provést na mostě jakékoliv úpravy, nebo dojde-li jednou ke stavbě nového mostu, musí město přemístit veškerá vedení podle pokynů státní správy bez jakékoliv náhrady.
- 4.** Bezplatné použití mostu pro převedení elektrické dráhy bude povoleno, bude-li most shledán k tomu způsobilým po stránce nosnosti konstrukce. Případné upravovací práce musí však provést město samo bez státní pomoci.

Městský výbor jednal o podmínkách 3. září 1921 a odsouhlasil je, načež Zemská správa politická na Moravě 26. února 1922 odpověděla, že ministerstvo veřejných prací výnosem z 28. ledna 1922 zmocnilo zemskou správu politickou, aby převzala od města Přerova tento most se všemi plány a jinými listinnými doklady a sepsala o tom zápis.

Jako náhradu na zrušení mýta na mostě povolilo ministerstvo veřejných prací částku 100 000 Kč, splatnou ve čtyřech ročních lhůtách po 25 000 Kč.

Dne 10. dubna 1922 byl u městského úřadu sepsán protokol o převzetí mostu přes Bečvu v Přerově na moravo-údolní státní silnici do státní správy. Přizvána byla správa státních silnic v Uherském Hradišti a městská rada v Přerově. Na místě samém byla stavba prohlédnuta a shledáno, že je v dobrém stavu a nevykazuje žádných závažnějších vad: pouze kamenné obruby chodníku na pravé straně (směr Velká Dlážka - Mostní ulice) byly nad středními pilíři na délku po 8 metrech sednuty proti úrovni chodníku asi o 5 cm. Státní správa převzala most do své správy a udržování, a sice celou mostní konstrukci se středními a pobřežními pilíři. Pobřežní zdi regulované Bečvy, jakož i opěrná zeď silničního tělesa na levém břehu na straně po vodě zůstaly dále v udržování města Přerova. Šířka pobřežních pilířů, které spadaly do udržování státní správy, byla vyznačena na stavbě samé koncem zaokrouhlených, žulou obložených zhlaví pobřežních pilířů (kolmá šířka pobřežních pilířů byla 14 m).

## Ostatní mosty v Přerově do roku 1945

Při stavbě železnice z Vídně do Krakova byla v roce 1838 řeka Bečva v Přerově překonána dřevěným jednokolejným mostem. První oficiální vlak jel po mostu 17. října 1841 do Olomouce. V roce 1851 bylo dřevo nahrazeno litinou a použita na jeho stavbu Nevillova příhradová konstrukce. Jednalo se o první železný most v rakouské monarchii. Jeho délka činila 100 m při pěti mostních polích, každé o délce 20 m. Po čase došlo k výměně litiny za svářkovou ocel, v obou případech byla dodavatelem slévárna ve Vítkovicích. V letech 1862-1863 byla stavěna druhá kolej a při té příležitosti byl most rozšířen.

Během prusko-rakouské války byla 16. července 1866 část mostu u pravého břehu vyhozena pruským vojskem do povětří.

V roce 1880 došlo k celkové přestavbě přerovského železničního uzlu, v jejímž rámci byly v Bečvě postaveny tři mohutné kamenné pilíře a na ně posazena ocelová příhradová mostní konstrukce, umožňující tříkolejný provoz.

Po 1. světové válce byl most v souvislosti s výstavbou druhé koleje do Olomouce rozšířen o další dvě koleje a získal tak dnešní podobu. Provoz po dvoukolejné trati do Olomouce byl zahájen 27. října 1923, třetí a čtvrtá kolej byla určena pro vlaky do Bohumína a pátá kolej byla určena pro vlečkový provoz. V souvislosti s rozšířením byla vybudována na mostě lávka pro pěší. **11**

**Vysvětlení bodu 11** HERZIG, M.: Historie železničního mostu přes Bečvu v Přerově. 160 let Severní dráhy císaře Ferdinanda. Ostrava 2001, s. 114-115.

-----  
\*\*\*

Rozvoj města od 2. poloviny 19. století, spojený s výstavbou průmyslových závodů, nárůst počtu obyvatel a rozvoj automobilismu měly vážné důsledky na dopravní poměry. Zcela zřejmým se stalo, že hlavní dopravní tepna vedoucí severojižním směrem od Horní Moštěnice přes Šířavu Žero-tínovým náměstím, Ferdinandovou (Wilsonovou) ulicí po východní straně Dolního náměstí (T. G. Masaryka) přes most na Velkou Dlážku do Předmostí a na Olomouc není do budoucna perspektivní. Vedla totiž nejhustěji zastavěnou částí města, historicky nejstarší s úzkými ulicemi s čilým obchodním a společenským životem.

Proto se již poměrně záhy různé regulační plány snažily na tuto skutečnost reagovat. Vlastní snahu po vypracování regulačního plánu města Přerova projevil roku 1881

civilní inženýr Ernst Böhler, který byl pověřen dozorováním stavební činnosti ve městě. Na svém plánu mj. nakreslil spojení levého a pravého břehu mostem, který se nacházel v úrovni vyústění dnešní ulice Havlíčkovy a jeho pokračováním byla ulice napřimující Velkou Dlážku.

V době výstavby městských jatek na pravém břehu Bečvy v roce 1907 začalo být zřejmé, že brod, kterým jezdily koňské povozy z Novosad na Velkou Dlážku, bude třeba nahradit trvalejším spojením. Při velké vodě nebo zamrznutí Bečvy musely povozy jezdit přes nový železobetonový most na Velkou Dlážku, Lázeňskou ulicí na nábřeží a po něm teprve na jatky.

Dne 8. listopadu 1909 se starosta města obrátil dopisem na ředitelství Severní dráhy císaře Ferdinanda a žádal, aby na své náklady nechalo postavit přes Bečvu, a to buď u Kleinova hostince nebo na místě, kde k Bečvě vedla Lázeňská ulice, lávku, která by sloužila železničním zřízcům a úředníkům, z nichž většina přebývala na Velké Dlážce. Také stavební spolek Svépomoc, který na pravém břehu v těch místech stavěl velké množství laciných domků, měl zájem na propojení. Výstavba probíhala též v ulici Lázeňské a na Tratlidlech.

Protože k odpovědi nedošlo a město mělo zájem o propojení těchto částí, obrátilo se 18. května 1910 na moravské místodržitelství se žádostí o zavedení vodoprávního řízení a komisionálního jednání ve věci lávky pro pěší podle projektu Pražské akciové strojírní (dříve Ruston a spol. a Bro-movský, Schulz a Sohr) v Adamově. Povolení bylo vydáno 20. června téhož roku. Na základě usnesení obecního výboru z 11. května 1910 byla obecní radou v dohodě s finančním odborem v sezení 17. května 1910 stavba zadána výše jmenované firmě.



**Železná lávka z pravého břehu Bečvy na Novosady. 20. léta 20. st.**

Železná lávka stála v km 49,318 regulované řeky v pokračování ulice Velké Novosady o užitečné šířce 2,50 m mezi hlavními nosníky. Počítalo se se zatížením tlačenicí lidí ve váze 340 kg na 1 m<sup>2</sup> a po lávce mohly jet i lehké povozy. Kolaudace proběhla dne 31. ledna 1912. Již během výstavby docházely stížnosti na to, že lávka je příliš úzká a že by se v projektu měly udělat změny ve prospěch jejího rozšíření. K tomu ovšem nedošlo s poukazem na to, že projekt odpovídal zadání, které vycházelo z toho, že po získání dostatečného množství finančních prostředků bude vybudován nový most. Lávka proto sloužila pouze pro pěší. **12**

---

**Vysvětlení bodu 12** Nová lávka přes Bečvu v Přerově. Obzor, 2. 12. 1911.

-----  
\*\*\*

Na základě soutěže na zhotovení regulačního plánu města Přerova z roku 1918 bylo zadáno jeho vypracování Ing. arch. Josefu Šejnovi a Ing. arch. Vladimíru Zákrejsovi v roce 1924. Jedním z jimi zdůrazněných momentů byla význačná úloha nové spojky z ulice Palackého na Velkou Dlážku, která se vyhýbala stísněným poměrům při Tyršově mostu a předpokládala výstavbu druhého mostu.

Rozvoj města v jeho západní pravobřežní části, kde byly vystavěny významné komplexy budov (jatyky, Středomoravské elektrárny) i nové domovní čtvrti, vyvolaly ovšem potřebu druhého silničního mostu právě zde. Vedlo to nakonec k tomu, že město pověřilo Ing. Františka Rybníčka z Brna vypracováním technického základu. Staveniště bylo vyhlédnuto na kilometru 49,310 regulované řeky v prodloužení osy ulice Tržní, tedy poněkud doprava od ulice Velkých Novosad, čili kousek proti toku řeky Bečvy oproti dosavadní železné lávce. V úterý ráno 4. srpna 1931 se konalo v místech projektované stavby vodopravní řízení, jehož se zúčastnili za Zemský úřad v Brně dr. Boh. Moučka a jako technický rada inženýr Konstantin Latin, za město Přerov starosta Richard Kleiber a dr. Bažantová, zástupce regulačního fondu Ing. Ticháček, za správu akciového pivovaru v Přerově JUDr. Leopolda Mohapl a stavitel Veselský, za ředitelství státních drah v Olomouci Ing. Baumgarten a za Středomoravské elektrárny pan Tomášek. Projekt, vypracovaný Ing. Aloisem Benešem z Přerova, plně vyhověl a nikdo ze zúčastněných neměl proti němu námitek. Jednalo se o systém Gerber, tj. řešení spojitým trámovým nosníkem s vloženým kloubem. Měl sestávat z pěti polí, nesených čtyřmi betonovými pilíři o celkovém rozpětí 90,60 m a šířce 10,60 m. Dle plánů měl činit náklad na stavbu nového mostu 1 900 000 Kč.

Stavba byla vodoprávně povolena výměrem zemského úřadu ze dne 20. srpna 1931. Vypsána byla veřejnou soutěží 1. března 1932 a dne 13. dubna bylo navrženo zadání firmě Karel Kovařík, stavitel v Přerově. Ministerstvo veřejných prací v Praze však zadalo práci ve smyslu zadávacího řádu firmě Ing. Muller a Kapsa v Bratislavě. Práce dlaždičské, to je dlažba vozovky a obou předmostí s krajníky, byly zadány firmě brí Jaškové v Přerově.

Se stavbou bylo započato 15. června 1932 (před stavbou byla v poměrně krátké době odstraněna železná lávka firmou Oldřich Netopil v Přerově) a zhruba dokončena byla 17. listopadu 1932. V jarních měsících 1933 byla provedena navážka obou mostních ramp, dlažba a omítka všech viditelných ploch mostu.

Podpěrná či spodní stavba mostu sestávala ze dvou pobřežních a čtyř návodních pilířů. Spodní úroveň základů spočívala v hloubce 2,50 m pode dnem řeky Bečvy. Pod každým základem bylo zaberaněno 12 kusů pilot průměru 20 cm o délce 4 metrů. Horní část pilířů byla obložena kvádry a řádkovým žulovým zdivem z lomů ve Frýdberku. Na pilířích spočívala vlastní nosná konstrukce, která se skládala ze 7 nosníků soustavy Gerber a vlastní mostovky.

Délka mostu mezi pobřežními pilíři byla 90,60 m, šířka vozovky mezi obrubami 6,60 m, chodníky po 2 metrech, tudíž celková šířka mezi zábradlím byla 10,60 m. Povrch chodníku byl proveden z essenského asfaltu, podobně jako u železobetonové lávky postavené o rok dříve. Pod oběma chodníky se nacházely průchodné kanály, v nichž proti vodě bylo položeno vodovodní potrubí a na straně po vodě primární vedení elektrického proudu pro město Přerov ze SME.

Na stavbu tohoto mostu bylo spotřebováno 34 vagónů cementu z Horního Srní na Slovensku, 3 vagóny cementu z cementárny v Hodoníně, 11 vagónů betonového železa pro armování hlavní konstrukce a pilířků zábradlí a osvětlovacích stožárů, 600 m<sup>3</sup> prohazovaného štěrku, 700 m<sup>3</sup> neprohazovaného štěrku s pískem, 9 vagónů kvádrů, to je asi 48 m<sup>2</sup>, 31 vagónů řádkového zdiva na pilíře, to je 126 m<sup>3</sup>, 1,5 vagónu lité oceli na ložiska, dále bylo použito 580 m<sup>3</sup> různého dřeva (trámů, řeziva atd.), z čehož zůstalo

175 m<sup>3</sup> trvale pod řečištěm jako opora základů jednotlivých pilířů. Na těsnění pilířových jímek při stavbě základů se spotřebovalo 500 m<sup>3</sup> jílu.

Na stavbě se podílela řada přerovských živnostníků - firma Čeněk a Josef Zezula, kterými bylo dodáno zábradlí podél chodníků o váze 7 500 kg, dále bří Jaškové, natěrač Plíska, Přidal a V. Netopil, obchod železem, firma Krátký a řada jiných.

Projekt vypracovala firma Ing. Alois Beneš a spol. v Přerově. Technický dozor prováděl za ministerstvo veřejných prací ministerský rada Ing. Klement a vrchní technický komisař Ing. Schumandl, za Zemský úřad v Brně Ing. František Rybníček a dr. Ing. Valenta, za okresní úřad stavební rada Ing. Kožený a stavební komisař Ing. Galíček, za město Přerov Ing. Bedřich Bernát, městský stavební rada. Za podnikatelství stavby byl pověřen vedením Ing. Kahan.

Vlastní stavba mostu si vyžádala nákladu 1 380 000 Kč a po započtení všech dlažeb a zemních úprav dosáhla výše 1 730 000 Kč. Kolaudace proběhla 14. listopadu 1933.



Slavnostní předání mostu Legií do užívání, 1933. SOkA Přerov  
**Slavnostní předání mostu legií do užívání 1933 SOkA Přerov**

Ve čtvrtek 29. června 1933 dopoledne byl nový železobetonový most slavnostně odevzdán veřejnosti. Již dříve se zastupitelé města na svém jednání 22. února 1933 dohodli na jeho pojmenování mostem Legií. **13**

**Vysvětlení bodu 13** Potřeba druhého mostu přes Bečvu v Přerově stává se den ze dne naléhavější. Obzor, 9. 11. 1930; -lský. Milionová stavba nového železobetonového mostu přes Bečvu v Přerově bude zadána již letos. Obzor, 9. 8. 1931; Historické listy, jež budou vloženy do zdiva Mostu legií v Přerově. Obzor, 16. 4. 1933, s. 2. „Věkům budoucím.

Když bylo nutno obnovovat opěrnou zeď u Tyršova mostu v roce 1930 a velká voda počala vymílat okolí pravého pilíře mostního, živě pronikly v myšlenkách zástupců města důsledky, jež by pro město Přerov a celý kraj vplynuly, kdyby doprava po tomto mostě byla znemožněna.

V regulačním plánu města Přerova je sice navržen druhý most v ulici Palackého, vedoucí od budovy státního gymnázia kolmo směrem k Bečvě, avšak tu by bylo nutno napřed zbořit na levém břehu celý velký jednopatrový dům manželů Rájeckých č. 90 a

část sousedního domu Skřečkova č. 91 a napravení břehu rovněž uvolnit spojení zbořením domků a úpravou ulic, což vše by stálo mnoho peněz bez naděje na úhradu.

Od doby, kdy byl vypracován regulační plán, změnilo se však mimo to poměry rychlým zastavěním pozemků na pravém břehu Bečvy: nábřeží dr. E. Beneše a zejména Středomoravské elektrárny a městské jatky pocítovaly nedostatek přímého spojení ke dráze a přes Novosady do Komenského třídy. Když pak při splynutí Středomoravských a Severomoravských elektráren vznikl spor o právo města na virilní zastoupení, vnikla snaha po řešení této věci dohodu města s velkým a významným místním podnikem jednotlivci myšlenku, aby bylo této situace, jež byla jinak odhadnuta jako příznivá, využito pro stavbu nového mostu od Velkých a Malých Novosad k ústředně SME na místě dosavadní lávky pro pěší.

Nový most Legií v Přerově odevzdán veřejnosti. Obzor, 1. 7. 1933, s. 2; -eš: Proslov starosty města R. Kleibra při odevzdání mostu Legií občanstvu města Přerova. Obzor, 2. 7. 1933, s. 4. Přerovský most Legií po stránce technické. Obzor, 4. 7. 1933, s. 2.

\*\*\*

Na pravém břehu řeky ve východní části města vznikala od začátku 20. století vilová čtvrť a proběhly úpravy městského lesa Michalova, který byl podle projektu pražského zahradního architekta Františka Thomayera přeměněn v park, oblíbené výletní místo Přerovanů. K snadnějšímu přístupu do něj byla pořízena dřevěná lávka přepínající řeku v šířce 63 m. Na zimu se vždycky odklízela a na jaře po velkých vodách se opět postavila. Také v létě, v případě, že byla hlášena velká voda z hor, se odklízela. Lávka byla široká 1,20 m mezi zábradlím. Jednotlivá pole spočívala na kozách zbitých z fošen. Sloupky zábradlí byly navléknuty ve dvou železných okách, připevněných na boku trámů. Všechny části byly spjaty řetězem a při nenadále velké vodě se lávka rozpojila na dvě části, které byly uvázány na ocelových lanech a každá polovice odplavala ke břehu.

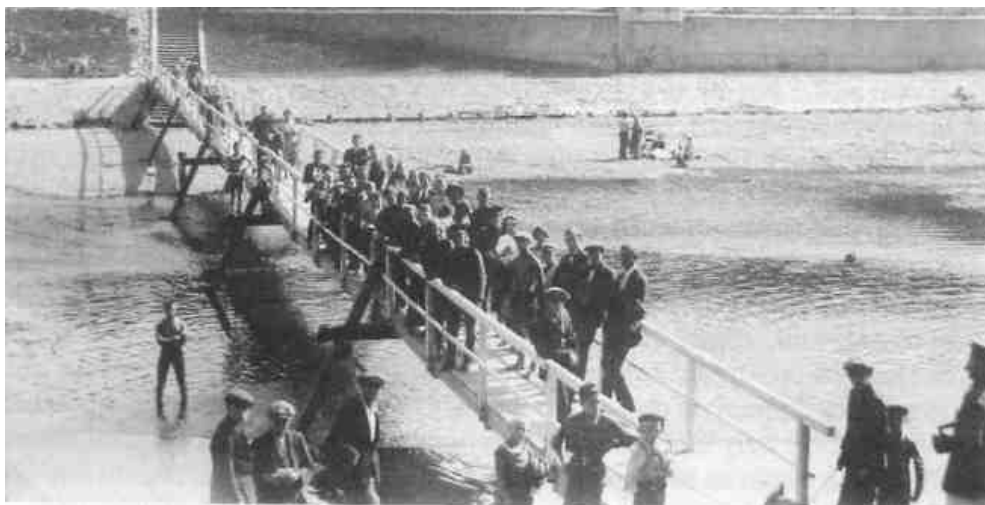
Když se odstraňovala železná lávka níže po proudu, aby se na jejím místě postavil silniční most vedoucí z Velkých Novosad, uvažovalo se o jejím přenesení proti proudu a postavení na betonových pilířích, ale nakonec z úmyslu sešlo. Nicméně byl realizován jiný záměr v podobě železobetonové lávky. O vodoprávní povolení stavby v km 48,280 regulované řeky bylo žádáno 25. ledna 1932, projednáno bylo 31. května 1932 a se stavbou bylo započato 15. srpna 1932. Hlavní podstatnou částí stavby byly tři návodní a dva pobřežní pilíře s příslušnými ložisky z lité oceli, dále železobetonové nosníky kloubového systému „Gerber“ a horní deska, pokrytá essenským asfaltem. Další součástí bylo železné zábradlí, včetně 10 hlavních pilířů pro elektrické osvětlení a vložených sloupků pro držení železného zábradlí. Na obou březích vytvářely přechod z lávky do úrovně okolních ulic nasýpané rampy. Vodovodní potrubí a elektrokabely byly uloženy pod povrchem mostovky mezi hlavními nosníky. Přístup k těmto za účelem oprav a montáže byl umožněn zřízením potřebného počtu revizních vstupů, jak v mostovce, tak i na obou koncích lávky. Základy návodních pilířů byly založeny průměrně 2,30 m pod dnem řeky a spočívaly mimo to v základě na borových pilířích. Spodní hrana mostovky nad normální vodou se nacházela ve výšce 5,25 m a horní plocha, tj. chodník, ve výšce 6,30 m. Rozpětí pobřežních polí hlavní nosné konstrukce obnášelo 18,57, středních 21,10, tudíž celková délka lávky mezi pobřežními pilíři byla 79,34 m, šířka lávky mezi zábradlím byla 3,25 m.

Viditelné plochy hlavních nosníků a všech zábradelních a osvětlovacích pilířků, jakož i boky tří návodních pilířů byly obloženy umělým kamenem. Na horních částech pilířů byla upevněna dvouramenná bronzová osvětlovací tělesa, takže lávka mohla být

osvětlena 20 lampami po 100 W, celkem 2 000 W. Osvětlovací tělesa dodala firma Vulkania v Prostějově a instalaci provedly městské elektrické podniky.

Mimo uvedené práce byla provedena též stavba opěrné zdi mezi plovárnou a přechodem k Michalovu, jejíž spodní část byla z betonu a horní z cihlového zdiva v provedení obdobném, jako stávající zeď podél plovárny. Za účelem zvýšení terénu ulice Podvaly poblíž staveniště lávky a rozšíření předmostí u této stavby se musela provést v prodloužení fronty domu p. Kleinera nová opěrná zeď, která se přiměřeným skosením připojila k regulační hrázi.

Stavbu lávky a vedlejších úprav projektoval Ing. Bedřich Bernát, městský stavební rada, a provedla firma Ing. Dr. techn. Jan Chlup z Olomouce. Na stavbě bylo stále zaměstnáno průměrně 40-50 dělníků. Spotřebovalo se více než 1 200 q cementu z cementárny v Horním Srní na Vláře (12 vagónů), 300 q betonového železa z Vítkovických hutí, 130 m<sup>3</sup> různého dřeva, 45 q lité oceli ložisek, asi 560 m<sup>3</sup> šterku a písku, 50 q železa na hlavní zábradlí, jež provedla firma Leder v Přerově. Navezení ramp provedlo obecní hospodářství a spotřebovalo se na tyto 350 m<sup>3</sup> násypu.



**Dřevěná lávka pro pěší v místech pozdější lávky U Loděnice. 20. léta 20. st.**

Dne 6. listopadu 1932 o 10. hod. se shromáždilo na prostranství před vchodem na novou železobetonovou lávku přes Bečvu asi 300 občanů. Ministerstvo vnitra bylo oficiálně zastoupeno okresním hejtmanem vrchním radou Františkem Chmelíkem, město starostou Richardem Kleibrem, ředitelství Městské spořitelny předsedou JUDr. Leopoldem Mohaplem a ředitelem Jaroslavem Krysou. Slavnost předání lávky veřejnosti byla zahájena Nešverovým sborem „Moravěnka“, který zazpíval Přerub pod vedením J. Gardavského.

Stavba byla financována z daru Městské spořitelny ve výši 300 000 Kč. Při provádění myšlenky zřízení železobetonové lávky našli představitelé spořitelny porozumění u vládního komisaře spořitelny, vrchního rady Chmelíka, který žádost o věnování zmiňované částky na stavbu jako nouzovou práci k čelení nezaměstnanosti u ministerstva vnitra - které každé sebemenší věnování spořitelny muselo schválit - vřele doporučil, takže k příznivému vyřízení došlo v rekordní době 14 dní. **14**

**Vysvětlení bodu 14** Stará lávka přes Bečvu se již bourá. Obzor, 16. 6. 1932; Krásný dar městské spořitelny přerovským občanům. Obzor, 6. 11. 1932, s. 5; Slavnostní odevzdání nové železobetonové lávky přerovské veřejnosti. Obzor, 8. 11. 1932, s. 2.

## Přerovské mosty po roce 1945

Pohroma přišla na konci 2. světové války. Dne 8. května 1945 v 5 hodin ráno došlo k iniciaci náloží uložených pod přerovskými mosty. Všechny mosty byly<sup>3</sup> poškozeny, nejméně železniční, který po rychlé úpravě sloužil k přechodu oddílů Rudé armády. Po dalších nutných opravách projel po mostu první vlak 13. května 1945.

Středomoravské elektrárny, jejichž vrchním ředitelem je Ing. Alois Němec, po opětovných jednáních se zástupci města přislíbily jako kompenzaci příspěvek, stát slíbil podporu 40 % a země nejprve 10 % a později dalších postupně splatných 10 % stavebního nákladu. Okres nemohl nemaje peněz příspěvku poskytnouti. Zbytek asi 20 % má uhradit město jednak ze všeobecných příjmů, jednak z příspěvků městských veřejných jatek.

Technický základ návrhu dal Ing. Fr. Rybníček od Zemského úřadu v Brně a jeho přezkoumání provedl Ing. K. Klement v ministerstvu veřejných prací. Stavba byla zadána firmě inženýři Muller a Kapsa, podnikatelství staveb v Bratislavě. Než však byly splněny všechny obvyklosti, zabezpečena úhrada a k zadání došlo, změnil se velice v půl roce hospodářské poměry.

Zhoršily se. Dnes sotva by již bylo možno stavbu mostu nově finančně zajišťovat. Zákazy dovozu zboží, vývozu valut vydané po předchozím vývoji poměrů na vlastní ochranu téměř veškerými státy ochromily světový obchod i hospodářský život ve státech. Naše Československá republika dosud poměrně dobře proti jiným zdolávala tuto nesnáz a věříme, že i zdolá.

Dne 15. června 1932 bylo přikročeno ke stavbě, jež dá zaměstnání těm, kteří jinak práci nemohou nalézt. Přerov podle posledního sčítání z 1. 12. 1930 má 22 362 obyvatel a z nich bylo v době započetí práce 430 přihlášených nezaměstnaných (z celého politického okresu 1 470).

Dobrá věc se podepsané městské radě jednání a houževnatém úsilí za vedení starosty Richarda Kleibra a za iniciativní součinnosti dra Lad. Prchala, vrchního správního rady a ředitele městských úřadů, podařilo ku prospěchu státu, země, okresu a města. ...

Dozor na stavbě mostu vede za stát technický rada Ing. Metoděj Kožený a za město stavbu mostu řídí stavební rada Ing. Bedřich Bernát.

Sestrojení mostní pozůstává podle návrhu ze spojitých nosníků kloubových (systém Gerber), nesených 4 betonovými pilíři návodními a dvěma pobřežními založenými 2,50 m pode dnem řeky Bečvy. Pilíře jsou obloženy na čelných plochách žulovými kvádry a boční plochy žulovým rádkovým zdívkem. Most má celkem 5 otvorů. Užitečná šířka mostu je  $6,60 \text{ m} + 2 \times 200 \text{ m} = 10,60 \text{ m}$  a je podporována sedmi nosníky. Přechod úrovně mostovky do úrovně obou nábřeží je proveden rampami ve spádu 5 %. Chodníky v šířce 2 m jsou z essenského asfaltu, vozovka z drobné žulové dlažby. Délka mostu je celkem 90,60 m.

Náklad na celou stavbu mostu je rozpočten asi na 1 500 000 Kč. Napsáno v Přerově v červenci 1932" Podpisy členů městské rady v Přerově.

Na místě poškozeného Tyršova mostu byl postaven během 2. poloviny roku 1945 a začátkem roku následujícího na stávajících kamenných pilířích provizorní most z dřevěných nosníků sbíjené konstrukce. Opravy se ujala od 1. června 1945 firma Podnikatelství staveb Ing. A. Beneš a spol. v Přerově. Ihned po vypracování předběžného projektu mostu bylo zajištěno řezivo na pile Kyjanice u Velkého Újezdu, nicméně průběh opravy významně ovlivnil nedostatek tesařů.<sup>15</sup> Od února 1947 se již mluvilo o dlouhodobém mostním provizoriu. Určená doba provozu tohoto provizoria byla 10 let. V roce 1959 bylo odstraněno jedno mostní pole pod chodníkem naproti proudní straně. Protože se stavební stav mostu postupně stále zhoršoval, bylo nutno most uzavřít pro automobilový provoz a posléze i pro pěší v dubnu 1962. V polovině

roku 1964 bylo rozhodnuto o zřízení železné lávky. Hlavním dodavatelem celé stavby se stal n. p. Pozemní stavby, stavební správa 220 v Přerově. Zbourání dřevěné mostní konstrukce a montáž ocelové lávky provedl n. p. Přerovské strojírna - Montáže, neplacené brigádníky zajistil TJ Spartak Přerovské strojírna. Železnou konstrukci lávky dodal se zpožděním a po několika urgencích n. p. VŽKG, závod ve Frýdku. Akce byla ukončena na podzim 1965.

V plánech řešení dopravní situace ve městě převládala varianta přeložky tzv. Pomoravní státní silnice v průtahu města od zničeného Tyršova mostu přes nově projektovaný most z Palackého ulici na Velkou Dlážku. Plány byly zadány výnosem z 18. září 1948 projekční firmě Ing. V. Horký, později Stavoprojekt Přerov. Ve zdůvodnění se uvádělo, že nové řešení umožní zkrácený a široký průjezd silnice I. třídy č. 18 a 55 středem města a nebude používán úzký, křivolaký a nebezpečný průjezd po městských ulicích, na čemž měla mimořádný zájem vojenská správa. Se stavbou, které předcházely demolice domů stojících v trase mostu, se začalo v 1. čtvrtletí roku 1952, dne 5. listopadu 1953 proběhly zatěžkávací zkoušky a most byl ještě v tomtéž roce zprovozněn.

Přerov se staral především o obnovu obecních mostů, zvláště mostu Legií. Na troskách bylo velmi rychle postaveno lehké dřevěné provizorium, které ale muselo být při jarní velké vodě v roce 1946 sneseno a také odstraněny železobetonové zbytky mostu. Pro potřeby pěších byla postavena pon-tonová lávka, která ale v době velké vody a na zimní období musela být likvidována. Dne 1. června 1946 byl úředně autorizovaný inženýr V. Horký pověřen vypracováním projektu na nový Most Legií. Komisionální jednání ve věci vodoprávního projednání a schválení projektu se konalo 14. března 1947. Nosnou konstrukci projektovaného mostu tvořila spojitá železobetonová deska nestejně výšky, která obnášela uprostřed rozpětí jednotlivých polí 0,65 m a nad podporami 1,15 m. Počet i rozpětí mostních polí zůstalo stejné jako u zničeného mostu: 16,85 + 18,50 + 19,90 + 16,85 m. Světlá šířka mostu mezi zábradlím činila 12,00 m, z nichž připadalo na vozovku 7,0 m a na oboustranné asfaltové chodníky po 2,50 m. Protože předchozí most byl užší, bylo třeba při použití starých pilířů vytvořit potřebnou šířku vyložením oboustranných konzol. Dne 25. dubna 1952 proběhla závěrečná kolaudace mostu.

Dne 24. května 1945 se začala stavět prozatímní dřevěná lávka pro pěší u Michalova na troskách zřícené železobetonové lávky. Projekt vypracoval v součinnosti s městským stavebním úřadem Ing. Bedřich Dlouhý, jako materiál byly použity vojenské zábrany. Do provozu byla lávka dána začátkem července 1945. O něco později byla proti toku řeky zřízena dřevěná lávka na zaberaněných nasazených bárkách v počtu 11 o šířce 2,00 m. Podáním z 23. února 1946 požádal Místní národní výbor v Přerově o vodoprávní projednání a schválení projektu na obnovení železobetonové lávky u Michalova, hotová stavba byla předána k užívání výnosem Zemského národního výboru v Brně 5. února 1947 na základě místního šetření dne 15. listopadu 1946.

Koncem 60. let byl u tenisových kurtů postaven přes Bečvu dřevěný most, aby mohl být proveden návoz materiálu z pravého břehu na levý. Po ukončení návozu dřevěný most sloužil jen pro pěší, ale při jarním tání z 8. na 9. února 1981 byl stržen ledovými krami. V červnu 1983 byla v těch místech dokončena nová lávka, na niž vypracovaly projekt Dopravní stavby Olomouc, projekce Brno. Jedná se o předepnutou konstrukci z železobetonových lamel na lanech o dvou polích délky 67 a 28 m a celkové délce 102 m s průvěsem 1,43 m v hodnotě 5,5 mil. Kčs.

Podle směrného územního plánu města Přerova z roku 1975 a jeho revize připadla důležitá úloha v řešení složité dopravní situace ve městě tzv. západnímu komunikačnímu průtahu spojujícímu severní část města s jižní, a to ve směru od Předmostí přes těleso dráhy kolem obilného síla na most u elektrárny, ulicí Velké

Novosady na křižovatku s Komenského a nově zřízenou ulicí mezi podnikem Severomoravské pivovary a Jutou podél pedagogické školy, s vyústěním pod Jižní čtvrtí ve směru na Otrokovice-Uherské Hradiště. Na trasy státních silnic procházejících městem a tvořících zde dopravní kříž se podle plánu napojovaly městské komunikace Velká Dlážka, Palackého a zvláště Čechova ulice, která v prodloužení přes Bayerovu ulici přemostěním měla být spojena s ulicí Kopaniny.

Po roce 1989 byl stavební rozvoj města řešen nově v Územním plánu sídelního útvaru Přerov z roku 1995. Předpokládá výstavbu severojižního propojení - z křižovatky Velké Novosady a Komenského ulice na Kramářovu, Tovární s napojením na ulici gen. Štěfánika k silnic 1/55. Jiným důležitým momentem je předpokládaná výstavba „východní spojky“, tj. spojení východní části města s Osmekem a Předmostím, kde ale existuje několik variant vedení trasy, a tedy i přemostění.

Lávka u loďnice z roku 1932 vykazovala po 60 letech již značné poškození, proto byla od konce dubna do konce září 1995 naplánována její rekonstrukce. Demolice stávající a výstavbu nové lávky za 7 milionů korun provedly Dopravní stavby a mosty Olomouc, a. s., projektovou dokumentaci zpracovala firma PRIS, spol. s r. o., Brno. Nová lávka byla rozšířena ze stávajících 3,10 m na 4,50 m a nadimenzována tak, aby tudy eventuálně projela sanitka, policejní auto apod. Architektonicky byl most vyřešen tak, aby vkusně zapadal do prostředí nábřeží. Stávající staré osvětlení nahradily nové lucerny a nově zřízené zábradlí, rovněž boční římsy byly vybudovány v souladu s rekonstruovanými opěrnými zdmi podél nábřeží. Litý asfalt vystřídala betonová dlažba Holland přírodní šedé barvy kombinovaná s červenými kostkami, které rozlišují pruh pro cyklisty. Ze stávající lávky zůstaly zachovány pouze původní pilíře, na kterých se zainjektovaly praskliny a provedly se fixativní nátěry. Lávka byla dokončena 17. listopadu z důvodu zřízení jeřábové dráhy 29. června vlivem zvýšení hladiny Bečvy o 3 m. Náklady vzrostly o 880 000 Kč. **16**

---

**Vysvětlení bodu 16** Nová lávka za 7 milionů. NP, 21.4. 1995; LAmi. Lávky se dočkáme v listopadu. NP, 25. 8. 1995. V roce 1930 začaly Středomoravské elektrárny stavět za železničním mostem jez se sklopnými stavědly. Jez byl dán do provozu v roce 1931. Jeho sklopné části snížily při velkých vodách hladinu nad jezem a zabránily tím záplavám. V roce 1985 byl pak za stávajícím jezem postaven další jez, v němž je jako jedno jeho pole vybudována malá vodní elektrárna o výkonu 500 kW. Starý jez byl pak upraven jako další lávka přes Bečvu v Přerově.

Červencová povodeň v roce 1997 poškodila tu více tu méně každý z přerovských mostů. Nejhuře byl poškozen železniční most přes Bečvu, který postavily Přerovské chemické závody v 60. letech 20. století jako podnikový vlečkový most k surovinovému zásobování podniku s napojením na stávající příjezdovou kolej do Teplárny a Přerovských strojír. Složitá jednání se státními orgány vyústila v povolení železniční síť PRECHEZY napojit provizorně do jiného místa a zároveň postavit nový železniční most. Starý most byl zlikvidován na přelomu srpna a září 1997. Po ukončení výběrového řízení byla stavba předána dodavateli, jímž se staly Dopravní stavby Holding Olomouc. Most byl postaven za 11 měsíců a 19. listopadu 1998 byl předán do užívání. Délka mostu je 148 m, jeho součástí je cyklistická stezka a most je konstruován tak, že v případě naléhavé potřeby po něm může být vedena i automobilová doprava. Náklady dosáhly výše 33 milionů korun. **17**

---

**Vysvětlení bodu 17** Šamárek, M.: PRECHEZA na kolejích. 160 let Severní dráhy císaře Ferdinanda. Ostrava 2001, s. 123. Přerovský chemik, 1998, č. 11, s. 1-2.

Zatím poslední stavební akce, týkající se přerovských mostů, je rekonstrukce starého mostu Legií a stavba nového mostu vedle něj, aby jejich spojením došlo ke změně

dopravního řešení komunikace na Tržní ulici z obousměrné dvoukruhové na čtyřpruhovou. Stavba byla zahájena v roce 2005.

-----  
K historii přerovských mostů patří i jejich pojmenování. Zmínili jsme se již o Tyršově mostu a mostu Legií. Je příznačné, že v době nedemokratického režimu tyto názvy nevyhovovaly. Proto zastupitelstvo na svém zasedání 30. října 1939 schválilo mimo jiné změnu názvu mostu Legií na Nový most. Podobně 7. srpna 1941 požádal vládní komisař okresní úřad o změnu názvu Tyršova mostu na most Viktoria, protože most byl majetkem okresního úřadu.

Zatím poslední kodifikaci uličních názvů provedlo městské zastupitelstvo na svém jednání dne 28. března 1996 tím, že schválilo na návrh rady z 13. března názvy ulic, veřejných prostranství, mostů a lávek: most Legií, most Míru, Tyršův most, lávka U Loděnice, lávka U Tenisu.

### **Závěr**

Přemostění řeky Bečvy v Přerově z nynější ulice Mostní na Nábřeží Rudolfa Lukaščíka má dlouhou historii. Most, postavený v roce 1903, který dostal název Tyršův, byl bezesporu unikátní. Jednalo se o v českých zemích první železobetonový obloukový deskový silniční most.

V Přerově se na začátku 20. století utvořila příznivá situace k uskutečnění celé řady stavebních akcí. Byla to otázka politického konsensu mezi stranou staročeskou a mladočeskou, který přispíval k bezproblémovému odsouhlasení vysokých částek v rozpočtu města. Město bylo v zásadě bez větších národnostních problémů. Poměrně příznivá byla i hospodářská situace. Způsob financování z vlastních prostředků, případně prostřednictvím půjček, byl pro Přerov, dá se říci typický. Může se i říci, že vycházel z určitého pocitu hrdosti na svoji samostatnost a nezávislost. Přispívalo k tomu i to, že národnostně sebevědomý a hrdý Přerov nebyl u státních orgánů v přílišné oblibě.

Tato skutečnost zvláště vynikne ve srovnání s poměry v Hranicích. Zde se začalo uvažovat o výstavbě mostu po volbách v roce 1903, ve kterých získala převahu česká většina oproti německé menšině, která však byla velmi hospodářsky vyspělá. Vedení radnice v čele s novým starostou JUDr. Františkem Šromotou se snažilo získat velmi rychle viditelné úspěchy při řízení města. Na zasedání 17. března 1904 se obecní výbor usnesl zahájit práce k provedení těchto staveb: budovy měšťanských škol, infekčního oddělení nemocnice, mostu přes Bečvu, osvětlení a domu pro nemocné u kasáren. O stavbě mostu bylo stanoveno, že bude uskutečněna jen tehdy, poskytnou-li zájemci, tj. silniční výbor, moravský zemský výbor, vojenský erár a velkostatek kněžny Hatzfeldové dostatečně vysoké subvence, aby poplatníci města nebyli příliš zatíženi. To se také skutečně stalo, podařilo se získat bohaté subvence jak státní, tak i zemské, kryjící náklad ze dvou třetin. Oproti Přerovu ale se musela vedoucí politická reprezentace na radnici vyrovnávat s útoky proti stavbě mostu, poměrně časté byly totiž snahy zdiskreditovat stavební firmu i stavbu samu.

Přerovský Tyršův most sloužil veřejnosti do roku 1945, ostatně jako i hranický most, který potkal stejný osud. Další jejich osudy se ale diametrálně lišily. Zatímco hranický most se dočkal obnovy, i když ne do původní podoby, přece jen s cílem plnit dále funkce silničního mostu, přerovský vzhledem k nedostatku financí a tím, že se octl na okraji zájmu z hlediska dopravního, byl degradován na pouhou lávku pro pěší, a i ta byla řešena jen jako provizorium. Životnost železné lávky z roku 1965 se chýlí ke konci a je třeba vyřešit, co bude místo ní.

**Horní Moštěnice a Hanácká kyselka  
a dobrý skutek císaře pána**

Velká obec na pravém břehu říčky Moštěnky 5 km jižně od Přerova. Obcí prochází důležitá silnice z Přerova k Hulínu a dále na jih Moravy, dotýká se jí frekventovaná železniční trať č. 330 Přerov - Břeclav se zastávkou na 4. kilometru od Přerova. Rovinatý terén katastru se z nadmořské výšky 220 m zvedá na severovýchod ke kótě 298 (Švédské šance), v tu stranu a za údolím Moštěnky k jihovýchodu začíná zvlněný terén směřující do podbeskydské pahorkatiny.

Moštěnice patřila odedávna olomouckým biskupům, jak potvrzuje slavná listina Jindřicha Zdíka z roku 1141, kde se v soupisu církevního majetku uvádí u přerovského kostela poprvé v historii také jméno vsí „Moscenica“. Biskupové však propůjčovali toto léno svým manům z řad nižší šlechty, což lze po prvé doložit listinou biskupa Bruna ze Schaumburku z roku 1274, sepsanou ve prospěch bratří Jindřicha a Vintře z Brandýsa. Držitelé Moštěnice s jejichmi pozemky a poddanými přijímali správu také nad tvrzí a vesnicí Štulbach (obě zaniklé za husitských a následujících uherských válek). Nezřídka bylo moštěnické panství rozděleno mezi více hospodářů, jistou dobu (1294) patřil díl vsi klášteru velehradskému atd., ale po čase se moštěnické zboží zase vracelo zpět biskupům. V roce 1668 se na půl století ujal panství rozšířeného o Lověšice rod Petřvaldských, kteří přestavěli moštěnickou tvrz na barokní zámek, od roku 1718 zde vládl neméně významný rod Žalkovských z Žalkovic (do r. 1755), pak zde byli sto let pány Troyerové. Velkostatek se zámkem přestavěným hrabaty z Troyerů na poč. 19. století koupili v roce 1855 Fúrstenbergové a v roce 1914 tento majetek přešel zase zpátky prapůvodnímu majiteli arcibiskupství olomouckému. Mezi tím však byla zrušena patrimoniální správa nad obcemi panství a v roce 1850 se také Horní Moštěnice stala samostatnou politickou a katastrální obcí soudního okresu Přerov v politickém okrese Kroměříž - od roku 1877 v novém politickém okrese přerovském. V letech „módy“ slučování obcí (1976 -1990) byla Horní Moštěnice střediskovou obcí se společným MNV také pro obce Beňov, Dobříčice, Přestavky, Říkovice a Starou Ves, dnes je opět jen sama sebou. Své střediskové poslání si uchovala v církevní správě jako sídlo farnosti zahrnující také Dobříčice a přerovskou místní část Lověšice, od roku 1920, kdy byla v Moštenici otevřena měšťanská škola, má do dnešních časů širší význam ve školské oblasti a také poštovní úřad PSČ 751 17 je příslušný i pro okolní obce Beňov, Dobříčice, Lověšice a Újezdec.

## **Z bohatství hlubin podzemí v Horní Moštenici**

Matička Země byla k Hanákům štedrá. Nejen tím, že na valné části území, které obývají, jim dala k užívání velice úrodnou půdu. Postarala se také - velmi dávno, když ji ještě „Pánbůh tvořil svat“ - o zajímavou geologickou stavbu své kůry. Kdesi hluboko pod hanáckými poli, lukami a lesy, úhlopříčkou přes celou Moravu prochází okrajový zlom, kterým se oddělily Alpy od masivu Karpat a v důsledku této zvláštnosti se z hlubin země dostaly právě zde na povrch prameny podzemních minerálních vod v množství i „sortimentu“ málokde v Evropě zaznamenaném. Ty daly v našem kraji vznik proslulým lázním v Teplicích nad Bečvou, ve Slatinicích, ve Velkých Losinách, dříve i v Kralicích na Hané, v Bochoři, ve Skalce -Pivíně i jinde, léčivé účinky podzemních pramenů záhy poznali lidé mj. v Napajedlích, v Chropyni, v Předmostí u Přerova, Ochoze u Konice, v Domášově nad Bystřicí, Ondrášově, Těšíkově, Sedmi Dvorech, zajímavou náhodou také v Horní Moštenici: Jistá francouzská těžební společnost vyslala v roce 1854 své geology na Moravu, aby pátrali po ložiscích uhlí. U Horní Moštěnice na Přerovsku (také u Tučina i jinde) na nějaké stopy po hnědém smolném

uhlí skutečně našli. Ale při jednom vrtu právě u Moštěnice narazili v hloubce 30 m na mocný pramen podzemní vody deroucí se prudce na povrch. Vyhlobenou jámu pak rychle zasypali, urovnali jakžtakž terén a šli hledat jinam. Voda se však již své cesty za světlem světa nevzdala. Vytvořila bařinu, ze které volně odtékala do příkopu podél cesty. Bez užitku. Až ve válečném roce 1866, v čase okupace pruskými vojsky a za následující epidemie cholery si Moštěnští vzpomněli na nevyužitý pramen živé vody, které se v obci jinak zoufale nedostávalo. Na náklady obce byl pak pramen zachycen do vyzděné a zaklenuté studny.

O léčivých účincích moštěnické vody neměl pochyb přerovský lékař MUDr. J. Šumbera. Ten v listopadu 1892 dal podnět podnikavým Přerovanům Floriánu Ošťádalovi a Františku Dvořákovi, aby pramen využili k obecnějšímu užitku. Společníci nejprve naplnili několik lahví a poslali do laboratoře Českého vysokého učení technického v Praze odkud jim věhlasný chemik prof. František Štolba poslal v krátkém čase že dobrozdání, že jde o „...kyselku zemito-alkalickou, solnou a železitou nasycenou volnou kyselinou uhličitou se stopovými prvky jodu, bromu a lithia...“ tedy minerální vodu neobyčejné jakosti.

Společníci pak už na nic nečekali. Od obce pronajali studnu a již koncem června roku 1893

Ukončili poblíž stavbu potřebných zařízení pro plnění, skladování a expedici lahví. Ještě v létě téhož roku 1893 se na výstavě v Přerově ve stánku obchodníka Viléma Kunerta objevila poprvé moštěnická minerálka v lahvích označených vkusnou etiketou s nápisem **-HANÁCKÁ KYSELKA.**

Původní podnik zaregistrovaný pod jménem Zřídelní podnikání a vývoz Hanácké kyselky nezůstal v Horní Moštenici sám. U dalšího zdroje vznikl ještě podnik Moštěnka majitele V. Hrabálka zabývající se činností stejnou. Tak to bylo až do znárodnění v roce 1948 a pak nastala éra různých organizací a reorganizací, z nichž posléze povstal n.p. Moravskoslezská zřídla se sídlem v Moravském Berouně a jedním ze čtyř jeho závodů - s šancí být největším v celé republice - byl podnik v Horní Moštenici. V rámci restitucí po listopadu 1989 byla část majetku vrácena jedenácti dědicům poslední majitelky paní Pospíšilové (zbytek si museli koupit). Jejich společnost s r.o. zůstala věrná názvu Hanácká kyselka i staré tradici nabídky lahodného, osvěžujícího i uzdravujícího nápoje z bohatých zásob hanáckého podzemí.

## Přerovské nevěstince

**Informace byly čerpány z knihy Přerov povídání o městě Jiří Lapáček a doplněny o další získané informace.**

Prostituce bývá označována za nejstarší řemeslo na světě. Před rokem 1918 se objevila ustanovení o prostituci v zákoně č. 89 z roku 1825, postih se řídil ustanovením § 5 zákona č. 89/1885 ř. z., popř. § 509 trestního zákona. Podle toho ženy, které se nemohly vykázat, že se řádně živí a které nepatřily do obce, byly z ní vykazovány. Od r. 1922 začal platit zákon č. 241, o potírání pohlavních nemocí, který v oddílu „Prostituce“ jasně stanovil, že se nevěstince ruší a jejich zřizování je trestným činem kuplířství. Sankce byly později zrušeny, jinak ustanovení zákona platí dodnes. Za socialismu se prostituce objevila jen ve skutkové podstatě trestného činu příživnictví podle trestního zákona č. 140/1961 Sb. Prostitutky byly stíhány v případech, že neměly řádný pracovní poměr. Na to navazoval v r. 1969 zákon č. 150 Sb., o přečinech, podle jehož § 10 byla prostituce postihována jako nekalý způsob obživy. V r. 1990 byl ze zákona č. 140/1961 Sb. vypuštěn § 203 o příživnictví, zákon druhý v pořadí byl zrušen celý.

Dnes se problém prostituce řídí těmito ustanoveními: nevěstince jsou zakázány podle zákona č. 241 z r. 1922, prostituce sama o sobě není trestným činem, stíhána jsou pouze jednání s ní související (kuplířství, šíření nakažlivé choroby, ohrožování pohlavní nemocí, ohrožování mravní výchovy mládeže, pohlavní zneužívání, obchodování se ženami: potrestat lze jen toho, kdo svým jednáním vzbudí veřejné pohoršení: obce mohou vydávat vyhlášky k zabezpečení místního pořádku dle zákona č. 367/1990 Sb., o obcích, ve znění pozdějších předpisů. Pokud je jednání v rozporu s vydanou obecně závaznou vyhláškou, může být postiženo jako přestupek podle zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů.

Velká část majitelů erotických klubů do r. 1996 měla živnostenský list na erotické masáže. Tento pojem pak z novely živnostenského zákona vypadl, proto si majitelé nově zřizovaných nevěstinců pořizovali listy na hostinskou nebo ubytovací živnost.

Dnes je možné rozeznat tyto formy prostituce: 1. prostitutky s vlastní, početně omezenou klientelou, tzv. ženy „na úrovni“, 2. hotelové prostitutky, 3. ženy, které provozují prostituci ve vlastních bytech, mnohdy za spoluúčasti svých manželů, 4. prostitutky v erotických podnicích (masážní salóny, sex bary), 5. pouliční a silniční prostituce, popř. prostituce v barech a restauracích nižších cenových skupin. Připomeňme ještě, že prostituce se týká i mužů a bohužel stále rozšířenější je dětská prostituce.

Rovněž v Přerově měla prostituce různé formy. Např. v r. 1905 si podal Josef Vysloužil, soukromník v Kroměříži, žádost o to, aby mu bylo trpěno chovat na bytě v domě čp. 1173 v Kramářově ulici svobodné ženské. Za to se uvolil platit každoročně k chudinskému fondu obce města Přerova obnos 400 korun.

Prostituce byla trnem v oku různým ženským spolkům (Ženský odbor Národní jednoty v Přerově, Spolek Božena Němcová v Přerově, Ženský odbor „Sokola“ v Přerově, Ženský vzdělávací spolek „Vlasta“ v Přerově), které v r. 1911 žádaly, aby městská rada netrpěla její šíření. Odpovědí bylo usnesení obecní rady 11. dubna 1911, že prostituce bude všemi způsoby potírána.

Provozem nevěstinců trpěli okolní obyvatelé, proto se setkáváme s častými stížnostmi. Vr. 1911 poukazovali poplatníci z Malých Novosad na nepřístojnosti v nevěstinci v čp. 420, jehož majiteli byli tehdy Jan a Magdalena Freimiillerovi. Tamější ženštiny chodily po ulici v obleku urážejícím stud a budily pozornost zvláště dětí, potulovala se tam zároveň různá individua, která hulákala, vyvolávala rvačky, čímž rušila noční klid. V opakované stížnosti o rok mladší se doslovně píše: „Majitelé sousedících domků jakož i obyvatelé ulice na Malých Novosadech jsou pravými otroky, neboť není snad jediné noci v roce, aby sobě po celodenní práci v noci klidně odpočinouti mohli. Stává se mnohdy, že takoví rozzuření lidé a opilcové v noci na dveře a okna jak nevěstince, tak i okolních domků holemi a kameny bouří a hážou, a tak nám sousedům náš majetek kazí a ničí.“

Z obecní rady se stěžovatelům dostalo ujištění, že policie se bude zvýšenou měrou zajímat o uvedený podnik. Na druhé straně se nová majitelka Kateřina Votrubová

V r. 1912 zavázala platit od r. 1913 za to, že dostala policejní povolení, resp. trpění nevěstince obnos 100 korun měsíčně (v r. 1916 byl poplatek zvýšen na 1800 korun ročně).

Objevily se také snahy připojit k jedinému dosavadnímu nevěstinci další. Jak vypadala taková žádost o povolení zřídit veřejný dům?

„Slavné městské radě v Přerově. V účtě podepsaná Marie Prášilová, t. č. hostinská, Čechova ul., prosí slušné o přivolení ku držení nevěstince. Táž se zavazuje všem předpisům zdravotním, jakož i jiným dodatečným pokynům jí ze strany obce nařízeným vyhověti.

Vzhledem na počet obyvatelstva města Přerova v poměru ku jiným městům a frekvenci cizích příchozích, jakož i příslušnost a zachovalost žadatelky doufá v účtě podepsaná, že její žádost příznivě vyřízena bude.

Táž prosí, by její žádost pokud možná před veřejnost stavěna nebyla. V Přerově dne 8. června 1913. Marie Prášilová. "

Žádost byla zamítnuta. Dne 3. dubna 1914 podala jinou žádost Františka Skokanova, 52 roků stará, která již 27 let vedla nevěstinec v Josefské ulici č. o. 9 v Brně. Poukazovala na svou bezúhonnost, což ale vyvracely informace z přípisu bezpečnostního úřadu města Brna, ve kterých se uvádí, že do r. 1897 byla čtrnáctkrát policejně stíhána vesměs za porušení nařízení o prostituci. Do r. 1913 byla třináctkrát soudně trestána (mezi tím devětkrát podle § 512 trestního zákona). To ale nebránilo doporučit ve schůzi právně-policejního odboru dne 27. května 1914 žádost k příznivému vyřízení. O tom byla žadatelka uvědomena, podmínkou byla koupě domu v Kramářové ulici čp. 1173 (č. o. 17). Samozřejmě, že se o záměru dozvěděli obyvatelé v okolí, kteří upozorňovali na to, že ulice byla pojmenována po významném českém starostovi Františku Kramářovi.

Problém prostituce se stal v Přerově zvláště aktuálním v době 1. světové války. Již v její polovině byly přerovští lékaři upozorněni na zvýšený výskyt pohlavních chorob, šířených tajnou prostitucí, a požádání o součinnost V té době v Přerově působili MUDr. Alfred Lów, MUDr. Donát Tichý, MUDr. Emil Tauský, MUDr. Julius Steinhart, MUDr. Jan Svozil, MUDr. Jan Skopal, MUDr. Bohuslav Oščádal, městský lékař, MUDr. František Miták, městský lékař, MUDr. Zelenka, vrchní okresní lékař. Vedle dvou oficiálních nevěstinců v Kramářové ulici čp. 1173 (č. o. 17) a na Malých Novosadech čp. 420 (č. o. 28), kde byly konány pravidelné zdravotní prohlídky, působily prostitutky v dalších lokálech, pověstné byly v tom ohledu hotel Austria ve Škodově ulici, hostinec u Písaříků a u Zlobických. Majitelé dalších hotelů: Emil Opravil, Ludvík Hala,

Antonín Míller, Eduard Stix, Josef Bejr, J. Leisr. Problémem byly i časté zájezdy prostitutek z Polska, které bylo těžké rozeznat od příbuzných narukovaných vojáků. Častým místem setkání vojáků s prostitutkami se vedle pokoutních krčem stávala místa podél Bečvy, v parku Michalově apod. Příkladem budiž razie z 23. ledna 1916, při níž bylo v hostinci Anežky Navrátilové v Dluhonské ulici a Jana Žaloudka na Šířavě zadrženo 28 podezřelých ženštin, z nichž bylo při lékařské prohlídce pět uznáno pohlavně nemocnými a dopraveno do zemské nemocnice v Olomouci, čtyři byly postrkem odeslány a 19 jich bylo policejně napomenuto a propuštěno. Exemplární případ se stal v noci z 10. na 11. prosince 1916, kdy do nevěstince v Kramářové ulici přišlo osm jednorozných dobrovolníků a jeden praporčík, již tehdy značně opilý. V nevěstinci pobýli do 4. hodiny ranní, po jeho opuštění povykovali v Havlíčkově a pak v Komenského ulici. Zakročil proti nim policejní strážník Hubert Vojáček, který je napomínal, aby nerušili noční klid. Přítomný důstojník dal ovšem strážníka zatknout a odvést do kasáren, kde byl dotyčný zavřen až do rána ve vojenském vězení.

Nešlo ale jen o nižší sociální vrstvy, jak by se mohlo zdát. Úřady byly upozorněny, že i ženy a dcery z lepších kruhů navazovaly známosti s důstojníky a jednoroznými dobrovolníky, kteří bývali rovněž nakažení. Za tím účelem chodily ženy hlavně podél nádraží, ve Škodově a Komenského ulici.

Mezi opatření k potírání prostituce a šíření pohlavních nemocí patřil zákaz vycházek prostitutek bez průvodu hospodyně, v krátké době ale zrušený, dále zákaz podávat alkoholické nápoje po 24. hodině. Paragraf 7 císařského nařízení č. 96 ř. z. z 20. dubna 1854 umožňoval zakázat z důvodu zdravotně policejního, aby mládež mladší 14 let vycházela po 21. hodině bez doprovodu rodičů a aby se osoby ženského pohlaví po 22. hodině potulovaly bez prokázané nutnosti.

Krátce po vzniku Československé republiky došlo na základě vládního nařízení k zavírání nevěstinců v celé zemi. V případě Přerova byly uvědomeny majitelky obou nevěstinců, že jejich podniky budou trpěny v domě pouze do konce měsíce listopadu 1918 a od 1. prosince je budou muset zrušit. Po dvou měsících ale konstatovali městští lékaři, že zrušením nevěstinců nebylo docíleno v žádném směru toho, co bylo od zrušení očekáváno. Nezlepšila se morálka, sociální situace, ani zdravotní stav, poněvadž v blízkosti nádraží se rozbujela prostituce nekontrolovaná. Proto navrhovali, aby se na zkoušku nevěstince znovu otevřely, což bylo radou schváleno. Koncem r. 1919 se ale na radu obrátil kulturní odbor Československé strany sociálně demokratické v Přerově s tím, že nevěstinec v Kramářově ulici by byl vhodný k ubytování potřebných lidí. Argument zabral, proto byl nevěstinec od 1. listopadu 1919 uzavřen, o měsíc později i druhý.

Je zajímavé, že obě majitelky nevěstinců po čase znovu požádaly o svolení k otevření nevěstinců. Je zřejmé, že šlo o živnost výnosnou, jedna z žadatelek byla ochotna dokonce vystavět za tím účelem nový dům. Svoje žádosti podpořily úvahou o tom, že v důsledku neexistence nevěstinců se rozmohly pohlavní choroby, že město Přerov, čítající 24 000 obyvatel, se nemůže bez této instituce obejít, protože jinak by po čase byly z většiny hotelů podružného řádu učiněny nevěstince. Město se ale již zviklat nedalo, v odpověď na dotaz městského úřadu ve Dvoře Králové nad Labem starosta uvedl, že „zrušení třeba nemělo pronikavého vlivu na zdravotní poměry -přece jen k jejich zlepšení přispělo “.

Prostituce získala jiné formy. Byla maskována ženskou obsluhou v pohostinských zařízeních. Za tím účelem provedl městský policejní úřad v Přerově šetření v inkriminovaných podnicích. Zjistil, že v Lidové restauraci paní Bedřišky Čtvrtníčkové v Jateční ulici pracovaly tři číšnice bez výučního listu a jedna služebná. Další zprávy udávají, že podobná situace byla Na Marsu, nájemkyně Celestina Hanáková, Horní náměstí, na

Rozhledně, majitelka Terezie Ševčíková, Horní náměstí, v hostinci nájemce Antonína Janaty na Žerotínově náměstí, U Labutě, nájemce Leopold Calábek, majitel Arnošt Vanderka, v ulici Za mlýnem, U Dacana, nájemce Karel Babiš, v Palackého ulici, v hotelu Slavie ve Škodově ulici, majitel Jan Žaloudek, v hotelu Praha, majitel Steiner.

Ve schůzi zdravotního odboru 10. října 1932 byl projednáván člena zastupitelstva Josefa Hendrycha, přednesený na schůzi zastupitelstva 13. dubna, aby v důsledku velkého přibývání pohlavních chorob bylo postaráno o jejich potírání. Proti tomu vznesla námitku dr. Skaláková, protože podle různých statistik naopak počet pohlavních chorob klesl.

Za 2. světové války byl pověstný dům na Malých Novosadech č. o. 17, kde v bytě Johanny Dróhsler žily čtyři prostitutky.

Po r. 1989 došlo i v tomto směru ke změnám. Dosud skrývaná prostituce se stala více méně zjevnou, živnostenské úřady vydávaly oprávnění na poskytování služeb v oblasti erotiky a prostituce. Na okrese Přerov to bylo v r. 1993 osm registrací, prvním erotickým domem byl od r. 1993 penzión Eva v Prosenicích u nádraží, později se přidaly i další, přímo v okresním městě.

#### **Některé kluby a priváty v r.2004**

##### **Emanuele Vsadsko 6 Přerov**

**Nabídka: Kompletní erotické služby. Po telefonické dohodě možno i přes den.**

Provozní doba : 21:00 - 05:00

Kde nás najdete : Poblíž hotelu Jana, asi 100 metrů.

Speciality : Sauna, whirlpool, striptýz, luxusní prostředí včetně baru.

Další podnik byl v ulici za Mlýnem a Sušilova (ten byl počátkem roku 2004 zavřen)

Mimo to byly využívány byty v domech jako Kozlovská, Trávník, Svisle tyto služby byly inzerovány prostřednictvím inzertních časopisů. Ceny se pohybovali od 800 za ½ hod do 2500 Kč.

**Ukázka některých inzerátů :** v časopisu Profit

1, ALICE 25/4, černovláska okr. Přerov, tel.: . A příjmu společnosti.

2, ATRAKTIVNÍ 28 LETÁ ŽENA, 169/68 KG, Č.4, DLOUHÝCH TMAVÝCH VLASŮ, VÁS PÁNOVÉ ZVE K NĚŽNĚMU MAZLENÍ A MILOVÁNÍ. MOŽNÝ ORÁLEK BEZ. DISKRÉTNÍ PROSTŘEDÍ. OKR. PŘEROV

3, Přerov MARKÉTA 39 let drobná, štíhlá, prsa č.1 zve pány všech věkových kategorií do svého soukromí vč. So Ne

## ŽEBRÁČKA.

H. Sekera.

Na severovýchodě přiléhá až téměř k Přerovu listnatý les „Žebráčka“, o rozloze asi 212 ha. Táhne se od pravého břehu řeky Bečvy na sever skoro k bohumínské trati. Žebračka patří mezi vlhké doubravy, vyrůstající na půdě ještě dnes periodicky zaplavované. Po regulaci Bečvy se staly sice záplavy vzácnější, ale přece při silném stoupnutí hladiny v řece rozlejí se vody ještě hluboko do lesa. A právě záplavy vtiskly Žebračce její zajímavý ráz, charakter beskydského lesa; rozvodněná Bečva přinášela s sebou v rodných Beskydách vyrvané stromy, keře a keřičky, byliny a jejich semena, které se tu v tišinách usadily a nakořenily. A tak během času vyvinula se tu květena beskydská v tak mohutných společenstvech, že podobná nutno hledati i v samých Beskydách. Tím právě je Žebráčka jedinečným, ba možno říci jediným místem na Hané.

Nejvýznačnějšími stromy jsou v Žebračce staleté duby, vynikající nad své okolí mohutnými korunami, tím nápadnějšími, že jsou ještě zhuštěny cizopasným ochmetem. Vedle dubu převládají habry, lípy, osiky a olše, roztroušeně rostou i jasany, javory, kleny, važy a babyky, břízy, topoly, vrby, modřiny a jiné. Některé aleje vroubí smrlk, ojedinele možno nalézt i kaštan. Z keřů nejčastěji se vyskytuje líska, krušina, svída, brslen, ptačí zob, bez černý, kalina, hloh, trnoslívka a lýkovec.

Nejzajímavější částí Žebrácky je její bylinný kryt, který nabývá největší pestrosti a rozmanitosti záhy z jara, dokud se neuzavřela rozvitými listy klenba stromů a nesebrala půdě všechny sluneční paprsky.

Sotva roztál sníh, koncem února či začátkem března, zabělí se půda nesčetnými bílými zvonky sněženek. Brzy se mezi nimi počnou objevovati řídké hrozny něžně modrých ladoněk, žluté hvězdičky křivatce, bílé sasanky hajní, svazky květů prvosenky bleďožluté, na' chove hrozny květní dymnivky prstnaté i duté.

V dubnu sněženky dokvítají, zato ladoňky, sasanky a petrklíče jsou v plném květu. Vedle nich kvetou už drobným sasankám podobné zapalice, lecha jarní, piknik lékařský, různé druhy fialek, bažanka lesní, orsej, kyčelnice cibulkatá (obr. 1.) a žláznatá, pryskyřníky a hluchavky. Asi v polovici dubna dostupuje nádhera Žebrácky svého vrcholu. Květy sněženek a ladoněk sice vymizely, ale ku jmenovaným již druhům přistoupila celá řada nových jako hvězdnatec zubatý (obr. 2).

kokořík mnohokvětý a lékařský, kostival lékařský a hlíznatý, cesnáček medvědí, zběhovec. Na pokraji lesa kvetou fialky, černohlávek i žlutý pitulník. Kolem pňů různých stromů možno nalézt celé trsy cizopasného podbítku, tvořící bleďofialové skvrny.

Avšak tato nádhera netrvá dlouho. Brzy se počnou rozvíjeti nalité pupeny stromů, počnou se objevovati první drobné lístky, které se s rozkoší roztahují na slunci, vůčihledě rostou a obalují holé větve stromů svojí šťavnatou, imladou zelení. Brzy se klenba stromová rozrostlými listy úplně uzavře a sebere svému podrostu všechny paprsky životodárného slunce. S houstnoucími korunami stromů dozrávají rychle květy ranného jara a v koberci počne převládati zeleň. A to je již konec dubna. Zvláště ve východní části Žebrácky dorůstá česnek medvědí, jinde opět rozroste se orsej již odkvetlý, leckde na pokraji lesa bažanka lesní, a utvoří tak husté porosty, že všechny ostatní byliny zadusí. Z těchto dusičů zvláště nepříjemný je česnek medvědí. Na krátko sice zpestří svůj vzhled nesčetnými bílými okolíky, jinak však tvoří jednotvárné plochy, nasycující okolí prudkým zápachem. Jeho porosty jsou rok od roku rozsáhlejší. Jen ojediněle nad slitý koberec těchto mohutných družin vyčnívají pryskyř-níky, pryšce, kokoříky, kostivaly a statné, úhledné lodyhy lilie Zlatohlavé. Poněkud později na pasekách a v podrostu rozbují se trávy, pokrývající rozsáhlé plochy. Je to hlavně pšeničko rozkladité, různé druhy ostřic, metlice trsnatá, kostřavy, srha, lipnice a j.

Květen zastihne kvetoucí vraní oka, arony, ba vzácně i královnu máje — vonnou konvalinku. O něco později rozkvetou řídké hrozny růžových, nachově skvrnitých kalichů lilie zlatohlavé. Ale to jsou již jen doznívající tóny barevné nádhery jarní, jsou předzvěstí léta, které zbaví Žebračku veškeré zajímavosti.

Ztráta této jediné jarní krásy je Přerovákům tím citelnější, že se z tůní a močálů rozletěla hejna komárů, která krve-lačně napadají chodce.

Slabý odlesk jarní bujnosti poskytují koncem lét:-, jižní části Žebrácky, kde bečevní vrbiska a přilehlé paseky lesní zazáří spoustami rozkvetlého zlatobýlu pozdního, rostliny severoamerické, která sem odněkud ze zahrad byla člověkem zavlečena.

Podstatnou částí rostlin, tvořících kryt v Žebračce, jsou druhy karpatské, které sem nanesla Bečva. Z typicky karpatských prvků je nejvýznačnější hvězdnatec zubatý (obr. 2.), kyčelnice žlaznatá (obr. 1.) a pryskyřník kašubský, zajímavý je výskyt popence srstnatého, kostivalu hlíznatého, dymnivky duté a pryšce tuhého, dále z horských druhů roste tu kerblik lesklý, rozrazil horní, kozlík bezolistý, kostřava lesní, knotovka lesní, třezalka horská, blatouch přímoplodý, čarovník horský a čistec alpský. Proto Žebračku nutno označiti jako beskydský les. Zvláštní je však, že tu úplně chybí nezbytný doplněk horských lesů -kapradiny, jakož i byliny vysokohorských lučin (na př. oměj) a strání (pcháč bělohlavý a j.). Vedle těchto zástupců chladnějších poloh se tu vyskytují rostliny teplomilné jako krásná lilie zlatohlavá, ladoňka dvou-listá, pryšec plocholistý, divizna červíkova, sveřep vztyčený a vzácně i modřeneček chocholatý. Na jižním okraji lesa lze nalézt i evropskou rostlinu orientální — ostřici Buekovu, jež dle Otruby roste i jinde v Pobečví.

Vývoji a vzrůstu rostlinstva je v Žebračce dopřána dostatečného klidu, neboť je tu nejen zakázáno choditi mimo aleje a cesty, nýbrž ani se tu nesmí vyžínati tráva, hrabati listí a sbírat klestí. A tak se stala Žebračká zásluhou městské rady přerovské místem chráněným — přerovskou rezervací.

## Sochy protimorových světců v Přerově

Epidemie černé smrti opakovaně decimovaly střední Evropu už od poloviny 14. století. Zavlečena sem byla v roce 1347 z Asie. V Čechách a na Moravě se menší ohniska nákazy objevila v roce 1349, naplno epidemie vypukla v roce 1351. Původ nemoci byl dlouho zcela neznámý a příčina strašlivých epidemií, při nichž hromadně umíraly tisíce lidí, byla spatřována v Božím trestu.

Za jediný účinný prostředek proti moru byly považovány vroucí modlitby, uctívání relikvií a zbožná procesí. Zvlášť byl zprvu uctíván sv. Roch, který zemřel v roce 1327. Později, zejména v baroku, vznikl celý panteon protimorových světců.

Velké morové epidemie řádily na Moravě v letech 1483, 1509, 1521, 1529, 1542, 1558, 1562, 1571, 1584, 1589. Zvlášť zuřivý byl v Evropě průběh epidemie v letech 1679–1680, při níž jen ve Vídni zemřelo 19 829 lidí.

**Poslední velká morová epidemie** postihla Moravu v letech 1712–1715.

V roce 1711 mor vypukl v Istanbulu. O rok později byl mor hlášen z Vídně. Už v únoru roku 1713 proto byly preventivně uzavřeny hranice mezi Čechami, Dolními Rakousy a Moravou. I přes tato opatření byla první onemocnění v březnu zaznamenána také v Praze. V Olomouci, kde mor dosáhl svého vrcholu v letech 1713–1715, zemřelo asi 3 000 lidí.

Podobně vysoká byla úmrtnost i v dalších moravských městech (Boskovice asi 1 000 křesťanů a 800 židů, Moravská Třebová 900, Mikulov přes 800, Mohelnice 219, Uherské Hradiště 190, Uničov 176, Kroměříž 140).

Mor se šířil i přes nejpřísnější opatření a sevření největších ohnisek nákazy neprodyšnými vojenskými sanitárními kordony. Z Olomouce se mor například rozšířil do Velkého Týnce a Rokytnice.

**V Přerově byl velký mor zaznamenán v roce 1645.** Poslední morová epidemie vypukla 18. července 1715 a trvala do 2. února 1716. Její obětí se stalo 956 křesťanů a 78 židů, kteří byli pohřbeni na novém přerovském hřbitově, který se nacházel v místech dnešní Palackého a Bartošovy ulice.

Mezi zemřelými byl i kaplan Christian Wenzl. Po dobu epidemie bylo město z příkazu krajského fyzika doktora Jana Götze uzavřeno vojskem.

**3 Jako poděkování za odvrácení epidemie i jako ochrana před jejím dalším opakováním byly v baroku ve městech, ale i v menších obcích vztyčovány symbolické morové sloupy a pořizovány sochy protimorových světců.**

Předobrazem těchto často monumentálních památek byl mnichovský mariánský sloup z roku 1637 a vídeňský sloup z roku 1647. V 17. století vznikly mariánské sloupy v Brně (1679), Znojmě (1679), Valticích (1680), Olomouci (1680), Kroměříži (1680), Vizovicích (1690), Jihlavě (1690), Lipníku nad Bečvou (1694) a Mohelnici (1697).

**Socha sv. Rocha na Horním městě.** Reprodukce dobové fotografie zachycuje stav na přelomu 19. a 20. století.

K těmto raně barokním monumentům přibýly po poslední morové epidemii v 18. století další sloupy s protimorovými patrony. Kromě mariánských tehdy vznikly i sloupy trojiční, z nichž nejvýznamnější byly postaveny v Olomouci a ve Fulneku. Menší obce si pořídily buď malé sloupy

**Detail veduty Přerova z konce 20. let 18. století zachycující morový sloup před farním kostelem sv. Vavřince.** Archiv města Brna, sb. Hofferian. s jedinou vrcholovou sochou, nebo jen sochy jednotlivých patronů. Na paměť přestálého moru byly budovány také kaple.

Na Přerovsku byla například postavena kaple sv. Rocha v Lipníku nad Bečvou (1716), mariánský sloup v Potštátu (1718), sloup se sochou sv. Františka Xaverského a sochy sv. Pavlína a sv. Rozálie v Rokytnici u Přerova, na panství olomouckých jezuitů (1716).

Neobvyklý morový sloup se sochou sv. Josefa Pěstouna vznikl v roce 1717 na Dolním náměstí v Přerově. Podle legendy zemřel sv. Josef v rukou Panny Marie a Ježíše Krista klidně a s nejvyšší pokorou, a byl proto považován za patrona umírajících a patrona hodiny šťastné smrti. O nezvyklé volbě sv. Josefa za vrcholovou sochu sloupu zřejmě rozhodlo místní náboženské „Bratrstvo sv. Josefa“, založené v

roce 1693. O založení bratrstva se zasloužil Jan Anastazius Tichý, který byl za přerovského děkana investován 23. června 1688. V roce 1692 vybuřoval v Přerově kapli sv. Josefa. Před příchodem do Přerova působil v Domaželicích (1674–1676), Kokorách (1676–1680) a v letech 1680–1688 v Hranicích. Zemřel v roce 1696.

Regule bratrstva, které bylo nejstarším přerovským náboženským spolkem, schválil papež Inocenc XII. dne 20. října 1693. Dne 9. ledna 1693 je potvrdil olomoucký biskup Karel z Lichtenštejna-Kastelkornu. Hlavním posláním bratrstva, jehož sodály byli muži i ženy, byla účast na společných bohoslužbách, procesích, pohřbech jeho členů a modlitbách, čímž mělo bratrstvo přispívat k jednotě a svornosti mezi křesťany a k odstraňování kacířství. Vykonáním předepsaných náboženských úkonů mohli členové bratrstva získat plnomocné odpustky. Noví členové byli do bratrstva přijímáni na slavnostním ceremoniálu v kapli sv. Josefa a zapsáni do matriky bratrstva. /7 Při barokní přestavbě farního kostela sv. Vavřince v letech 1727–1732 byl pro kapli sv. Josefa upraven původní orientovaný renesanční presbytář.

Morová epidemie i stavba morového sloupu se odehrály za působení děkana Pavla Josefa Kučery. Na faru v Přerově byl Kučera investován 15. září 1710, po úmrtí svého předchůdce Jana Pěstínka, který do Přerova přišel z Předmostí. Děkan Kučera, který měl hlavní zásluhu na vybudování sloupu, zemřel záhy po jeho postavení 1. března 1718. /8

**Původní podobu sloupu i jeho umístění dokumentují barokní veduty města. Po prvé je sloup zachycen na vedutě z konce 20. let 18. století a na vedutě z roku 1727 se zakreslením židovských domů. Další jeho vyobrazení je dílem přerovského malíře Jana Hoffmanna na obraze města s patronem sv. Vavřincem, který dal kolem poloviny 18. století pořídit pro místní farnost děkan František Antonín Nedoman.**

**Sloup se skládal ze sochy sv. Josefa Pěstouna, která byla osazena na trojdílném hranolovém podstavci. Kolem ní byly na čtyřech stranách na hranolových podstavcích umístěny další menší sochy. Podle literatury to byly sochy jezuitských světců sv. Ignáce z Loyoly a sv. Karla Boromejského, sv. Šebestiána a sv. Michaela. Nárožní podstavce byly spojeny mříží.**

Z nadace děkana Pavla Josefa Kučery byly u sloupu každou středu čteny děkovné litanie.9

Kolem roku 1830 byl sloup zrušen a následně přemístěn.10 Dochovala se jeho centrální část se sochou sv. Josefa Pěstouna a sochy obou jezuitských světců, které byly osazeny do půlválcových nik na průčelí farního kostela. Zbývající sochy byly přemístěny do polí, kde zanikly.

Socha sv. Josefa je osazena na trojdílném podstavci a dvou 25 cm vysokých čtvercových kamenných stupních. Spodní stupeň je široký 235 cm, horní 175 cm. Spodní část hranolového podstavce vysokého 100 cm, o rozměrech základny 126 × 126 cm, je na horní hraně okosená. Na jeho přední straně je vytesán reliéf s mučednickou smrtí patrona města sv. Vavřince.

Sv. Vavřinec byl papežem Sixtem II. vysvěcen na jednoho ze sedmi římských jáhnů. Umučen byl jen čtyři dny po mučednické smrti svého světitele dne 10. srpna 258, údajně upálením na rožni. Podle legendy mu prefekt města nařídil, aby odevzdal církevní poklady. Sv. Vavřinec shromáždil chudé a nemocné, přivedl je k prefektovi a řekl mu: „Zde jsou poklady církve.“

Střední část podstavce tvoří hranol o základně 64 × 64 cm a výšce 130 cm, nahoře i dole doplněný profilovanými římsami. Na všech jeho čtyřech stranách jsou vytesány

zavíjené kartuše zdobené akantovým ornamentem s rýhovanou pentlí. Centrální část kartuši tvoří oválná vypouklá zrcadla.

Na přední straně je do zrcadla vytesán znak města, který nahoře a dole doplňuje dělený letopočet 17/17. Ostatní zrcadla jsou prázdná.

Horní část postavce je vysoká 85 cm. Má čtvercovou základnu o rozměrech 105 x 105 cm. Její boky jsou konkávně probrány, zdobeny kartušemi

s akantovým ornamentem a nahoře v rozích ukončeny okřídlenými hlavičkami puttů. V kartuši na přední straně je špatně čitelný latinský nápis:

Ex / voto / tempore / pestis facta / statua haec errecta / sumptibus A: (mplissimo) R:(everendissimo) et E:(xcellentissimo) D:(omino) P:(aulo) I:(osepho)

K:(učera) D:(ecano) P:(reroviensis) Concurente populo / civitatis / et /

S:S:(antcis) Protectoribus dicata.<sup>11</sup> Překlad: Tato socha, zaslíbená v čase moru a zasvěcená svatým ochráncům, byla postavena za přispění měšťanů nákladem veleváženého, nejdůstojnějšího a nejvznešenějšího pana Pavla Josefa Kučery, přerovského děkana.

Sv. Josef je zachycen ve výrazném kontrapostu. V náručí drží Ježíška. Nad oběma hlavami byly původně zlacené svatozáře. Stopy po zlacení byly při posledním restaurování zjištěny i na soše sv. Josefa a na městském znaku. Výrazné kontraposty mají také podživotní sochy světců v církevních rouchách s birety, které mají nízké hranolové podstavce a jsou druhotně umístěny v nikách na průčelí farního kostela.

V pravé nise je osazena socha sv. Karla Boromejského (1538–1584). Karel Boromejský pocházel ze šlechtické rodiny. Už ve 22 letech se stal kardinálem a později arcibiskupem v Miláně. Vedl velmi střídmý život, svůj majetek rozdával chudým a ošetřoval nemocné. O nemocné morem pečoval zejména za moru v Miláně v roce 1576. Kanonizován byl v roce 1610. V Přerově je zobrazen s provazem kajčnicka kolem krku.

Jeho protějškem je podle literatury zakladatel jezuitského řádu sv. Ignác z Loyoly (asi 1491–1556). Také on byl šlechtického původu. V mládí byl vojákem. Na kněze byl vysvěcen až ve věku 47 let. Po smrti mu bylo přisouzeno mnoho zázračných uzdravení. Je zobrazen jako vousatý muž v církevním rouchu s biretem na hlavě.<sup>13</sup>

Sv. Šebestián byl raně křesťanský mučedník, o němž je známo jen málo. Byl údajně důstojníkem pretoriánské gardy za vlády císaře Diokleciána. Jako tajný křesťan měl být popraven šípy. Jeho těžké rány způsobené střelami ale nebyly smrtelné, a sv. Šebestián, po vyléčení sv. Irenou, proto mohl znovu předstoupit před císaře se svou další obhajobou křesťanství.

Zemřel mučednickou smrtí ubitím olověnými kyji. Jeho uctívání jako patrona proti moru započalo už ve 4. století, kdy byla nad jeho hrobem na via Appia postavena bazilika.

K všeobecnému rozšíření došlo zejména ve 14. století. Jako protimorový patron se sv. Šebestián v baroku vyskytuje na značném počtu morových sloupů i na volných protimorových sochách.

Ikonograficky zajímavý je výskyt sochy sv. archanděla Michaela. Archanděl Michael byl původně Strážným andělem židovského národa, kterého křesťané přijali jako svého svatého ochránce. Nejčastěji bývá zobrazován jako vítěz nad satanem a anděl vážící duše při Posledním soudu. Bohem mu bylo také uloženo, aby pomáhal umírajícím v jejich poslední těžké hodině. Na východě byl archanděl Michael všeobecně považován za patrona nemocných.

Velký ohlas vzbudilo vidění papeže Řehoře Velikého, který uspořádal v roce 590 za odvrácení moru v Římě velké prosebné procesí k bazilice S. Maria Maggiore. Při vyzdvížení obrazu Panny Marie Sněžné se nad Andělským hradem objevil anděl, zasunul meč do pochvy a epidemie zázračně ustala. Toto téma se po poslední morové

epidemii stalo aktuální i v Olomouci, kde si je zvolil za námět fresky v jezuitském kostele Panny Marie Sněžné v roce 1716 malíř Karel Harringer.

V Přerově byl tento světec velmi oblíbený a byl mu zasvěcen jeden z jeho nejstarších kostelů. Byl jím kostel sv. Michaela na Šřavě, který má patrně velmi staré raně středověké založení. Až do postavení renesančního předchůdce dnešního farního kostela sv. Vavřince v roce 1554 plnil funkci farního kostela pro celé město.

Autor sousoší není zatím znám. Na základě komparace je možné sousoší připisat dílně olomouckého sochaře Johanna Sturmera. Johann Sturmer pocházel z pruského Královce. Narodil se kolem roku 1675. V Olomouci se po prvé objevil už v roce 1703 v dílně Františka Zürna. Pro neshody záhy odešel do Svitav. V roce 1713 se do Olomouce vrátil a byl přijat za zdejšího měšťana. V Olomouci působil až do své smrti v roce 1729. Jeho dílna, v níž se vystřídala řada tovaryšů a spolupracovníků, byla velmi agilní. Patřila v první třetině 18. století na střední Moravě k nejvyhledávanějším. To se také spolu s výrazným podílem účasti dílenských spolupracovníků mnohdy odrazilo i na kvalitě její sochařské produkce. Přes tato občasná zakolísání je Sturmerovo dílo mimořádně významné a jeho autor patří na Moravě k zakladatelským osobnostem domácí barokní sochařské tradice.

Po poslední morové epidemii se Johann Sturmer autorsky podílel na řadě morových sloupů i na volně stojících sochách protimorových světců.

K nejznámějším z nich patřil mariánský sloup na Dolním náměstí v Olomouci (1716–1723), Moravské Třebové (1715–1718), Mohelnici (1717), Šumperku (1717), Fulneku (1718), Kroměříži (1725), Zábřehu (1713) a Potštátu (1715–1716). Pracoval však také ve dřevě a ve štuku na výzdobě kostelních kazatelen, oltářů a varhan.

Rukopisné paralely se sochami v Přerově lze najít u řady Sturmerových prací. Sochy mají pro Sturmera typický výrazný kontrast, kované svatozáře a charakteristické traktování drapérií. Příbuzné podstavce jsou doloženy na soše sv. Jana Nepomuckého na mostě v Litovli a na soše sv. Barbory v Cholině. Obdobné stáčené akantové ornamenty s rýhovanou stuhou a hladké lemy po obvodu podstavce se vyskytují i na morovém sloupu v Mohelnici a na soše v Cholině. Tvarově velmi blízké jsou také profily říms na podstavci, fyziognomie hlav světců, rukopisně specificky utvářené vlasy a vousy i celková kompaktně pojímaná modelace s umírněnými expresivními akcenty.

Socha protimorového světce byla v roce 1717 v Přerově pořízena i pro Horní město. Vznikla ve stejné sochařské dílně a byla vybudována nákladem přerovského měšťana a zednického mistra Petra Feichtnera a jeho manželky Marie Magdalény.

Mírně podživotní socha sv. Rocha vysoká 152 cm, se psem ležícím u světcevy odhalené nemocné nohy, je osazena na dvoudílném hranolovém podstavci, hranolovém soklu a dvou novodobých hladkých stupních. Sokl má rozměry 62 × 62 × 24 cm, dolní část podstavce 44 × 44 × 90 cm, horní část podstavce 47 × 47 × 30 cm.

Na čelní straně spodní části podstavce, s dolní i horní profilovanou římsou, je vytesána zavíjená akantová kartuše s rýhovanou stuhou a oválným vypouklým nápisovým zrcadlem.

Nápis vysoký 2,7–3,2 cm zní: **PETRUS / FEICHTNER / BURGER UND / MAURE MEISTER / IN PRERAU MARIA / MAGDALENA SE / INE EHEGENOSINA : / 1717.**

Zbývající tři strany spodní části podstavce zdobí prázdné ryté kazulové zrcadlo.

Horní část podstavce je esovitě zvlněná a zdobena akantovými rozvilinami. Socha měla původně na hlavě široký poutnický klobouk, který se nedochoval. Jeho podobu dokumentuje dobová fotografie. V 19. století byla socha ohrazena litinovým zábradlím a doplněna lucernou ve tvaru šesticípé hvězdy.

Sv. Roch (1293–1327) pocházel z Montpellieru v Languedoku. Během morové epidemie ve 14. století pečoval v severní Itálii o nemocné. Přecházel z místa na místo a nakažené morem zázračně uzdravoval. Když se v Piacenze sám nakazil, byl zachráněn psem, který mu donášel chléb. Po zotavení se vrátil do rodného města. Protože ho nemoc změnila tak, že ho jeho příbuzní nepoznali, byl jako podvodník vsazen do vězení a tam zemřel.

Sv. Roch bývá zobrazován v poutnickém rouchu, s měšcem u pasu a symbolickou poutnickou mušlí na plášti. Je provázen psem. Nadzvedává svou tuniku, aby odhalil vnitřní stranu stehna, kde se mor příznačnou černou skvrnou nejdříve projevoval. V roce 1485 jeho ostatky v Montpellieru ukradli Benátčané a přenesli je do Benátek, kde bylo založeno bratrstvo pečující o nemocné pod světcovou patronací.

Také na našem území je výskyt tohoto oblíbeného světce velmi častý.

Kromě řady volně stojících soch bývá jako protimorový patron osazován na podstavce mariánských i trojičních sloupů a umisťován na kostelní oltáře. V olomoucké arcidiecézi je sv. Rochovi zasvěcen farní kostel v Petrovicích na Krnovsku. Už z roku 1624 pochází manýristická kaple sv. Rocha v Úsově.

Sv. Josef Pěstoun je ve velmi blízké kompozici doložen na Sturmerově morovém sloupu v Moravské Třebové. Reliéfně zpracovala Sturmerova dílna polopostavu tohoto světce na čelní straně podstavce sochy sv. Barbory v Cholině. Pro figury jezuitských světců i sv. Rocha existují analogie u řady soch i morových sloupů. Charakteristický široký klobouk je doložen na sochách na podstavci mariánského sloupu na Dolním náměstí v Olomouci a na sloupu v Potštátu.